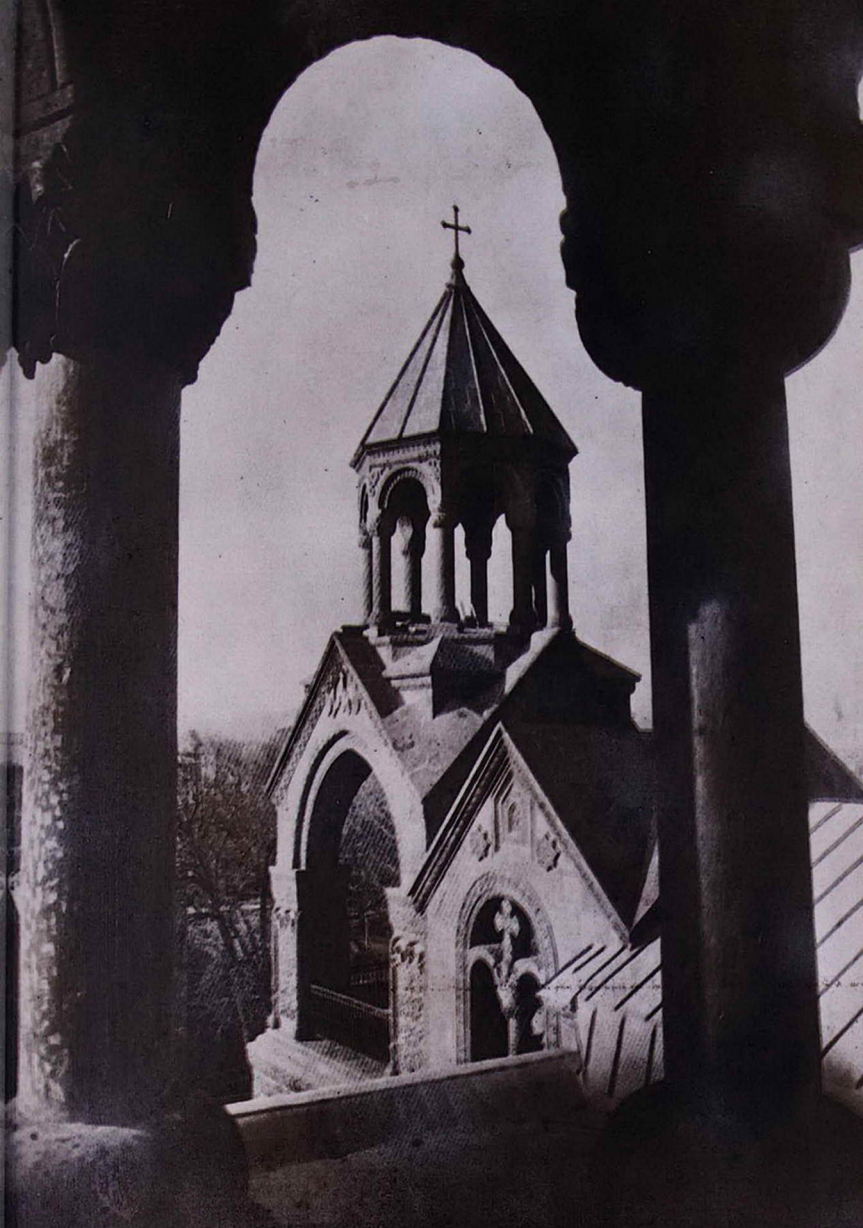

ԷԶԵՄԻԱԾԻՆ

1970-ժ

Ռ Ն Ի

Ի Է Տ Ա Ր Ի

Հոկտեմբեր

ԷԶՄԻԱԾԻՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱԹՈՌՈՅ
Ս. ԷԶՄԻԱԾՆԻ

Ժ

1970

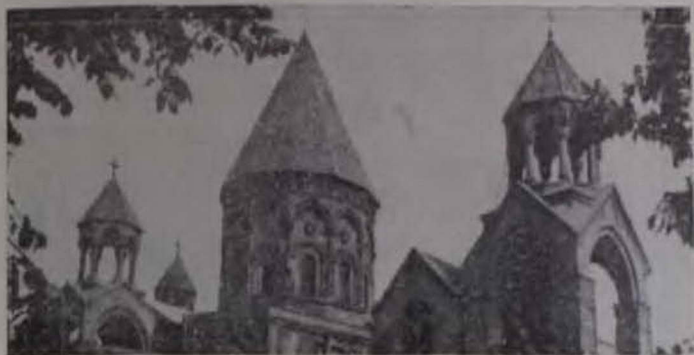

ՀՐԱՄԱՆԱԻ

Տ. Տ. ՎԱԶԳԵՆԻ ԱՌԱՋՆՈՅ

ՎԵՀԱՓԱՌ ԵՒ ՍՐԲԱՋՆԱԳՈՅՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՅԱՎԱԿՑԱԿԱՆ
ՀԵՌԱԳԻՐԸ ԱՄԷ-Ի ՓՈԽ-ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՆՎԱՐ ՍԱԳԱԹԻՆ՝
ԱՄԷ-Ի ՆԱԽԱԳԱՀ ԳԱՄԱԼ ԱԲԴԵԼ ՆԱՄԵՐԻ
ՄԱՀՎԱՆ ԱՌԹԻՒՆ՝

Կ ա հ ի ռ Ե

Հայաստանյայց սուրբ եկեղեցու և համայն հայ հապատառյալների անու-
նից խորը վշտով հայտնում ենք Ձեզ Մեր ցավակցությունները և աղոթում,
որպեսզի Աստված հավիտենական լույս և խաղաղություն շնորհի ձեր քա-
ջարի նախագահ Գամայ Աբդել Նասերի հոգուն՝ միշտ փառքի մեջ պատկերով
ձեր պատմական հրաշալի երկիրը և արար ազնիվ ժողովրդին:

Օրհնությամբ՝

Վ Ա Զ Գ Ե Ն Ա
ՊԱՅՐԱԳՈՒՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՄԽՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ՅՈՒ Պ. ՆՈՒՍՆԻՍԻՅԻՆԻ 1970 թ.,

11, 1 քմիածին

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՅԱՎԱԽՑԱԿԱՆ
ՀԵՌԱԿԻՐԸ ԵԿԻՊՏՈՒՀԱՅՈՑ ԱՌԱՋՆՈՐԻԱԿԱՆ ՏԵՂԱՊԱՀ
Տ. ԶԱՎԵՆ ԵՊՍ. ՉԻՆՉԻՆՅԱՆԻՆ՝ ԱՄԷ-Ի ՆԱԽԱԳԱՀ
ԳԱՄԱԼ ԱՐԴԵՆ, ՆԱՍԵՐԻ ՄԱՀՎԱՆ ԱՌԹԻՎ

Գ ա թ ի ո Ւ

Խորացնու գգացված ձեր երկրի անվանի հախազան Գամալ Արդել Նուսերի անսպասելի վախճան տխուր յուրից, հաճուն Հայաստանայց եկեղեցու իրաւոնու եւք Մեր ցափակցությունները Զեզ և խղիւստանայ Մեր հափառացյալ ժողովրդին և ազդրուն, որ Աստված խաղաղություն շնորհի Մեծ հանգուցյալի հոգուն՝ անսաւան և բարգավաճ պահելով Եգիպտոսը և այլաք ազնիվ ժողովրդին: Այսօր Մենք հեռազրեցինք ձեր երկրի փոխ-հախազան, Նորին Կերականցություն Անվար Սաղաթին:

Օրհնությամբ՝

Վ Ա Զ Գ Ե Ն Ա

ՄԱՅՐՈՒԿՈՒՅՆ ՊԱՏՐՈՒՄԸ ԵՎ ՆԱԹԻՐՎԱՌՈՒ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ՁԷՐ ԵՂԵՆՔԵՐԻ 1870 թ...

Ո. Էջմիածին

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՐ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ
ՇՆՈՐՀԱՎՈՐԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐԸ ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՍՍՀ
ՄԻՆԻՍՏՐՆԵՐԻ ՍՈՎԵՏԻ ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՆԻ ԻՐԱՀԻՄՈՎԻՆ՝
ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՀԻՄՆԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ

Բ ա ղ ո լ

Ադրբեջան ժողովրդի մեծ տոնի՝ Սուլեյմանյան Աղյուշյանի հիանալի առթիվ հանգեցր ընդունել Մեր արտագին շնորհավորություններն ու Մեր լավագույն բարեմաղթությունները: Ադրբեջան եղբայր ժողովրդին ցանկանում ենք նորանոր հաջողություններ՝ սովետական ժողովուրդների մեծ և համերաշխ ընտանիքում: Թող ծաղկի փառապանք Ադրբեջանը՝ հուրավորություն իր բարեկամների: Խաղաղություն և բարօրություն ադրբեջան ժողովրդին:

Վ Ա Զ Գ Ե Ն Ա

ՄԱՅՐԱԳՈՒԾՆ ԳՍՏՐԻԱՐՔ ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

1 ը հոկտեմբերի 1970 թ.
Ս. Էջմիածին

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ
ՇՆՈՐՀԱՎՈՐԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐԸ ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՄՍ
ՄՈՌՍՈՒԼՄԱՆՆԵՐԻ ՀՈԳԵՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ
ՇԵՅԽ ՈՒԼ ԻՍԼԱՄ ԱՆԻ ԱՂԱ ՍՈՒԼԵՅՍԱՆ ԶԱԴԵԻՆ՝
ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԱԴՐԲԵԶԱՆԻ ՀԻՄՆԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ

Բ ա թ ո լ

Սովետական Ադրբեջանի Ռիսամյակի առթիվ հաճեցեք բնդունել անկեղծ շնորհավորանքներ և լավագույն բարեմալություններ Զեզ և Զնր հավատացյալ հոտի թողոր զավակներին՝ հաճում Հայաստանյայց եկեղեցու և անձամբ Մեր կողմից: Կադրեներ, որ Տերը պարգևի ադրբեջան ժողովրդին և նրա ճաղկող հայրենիքի՝ խաղաղություն, բարօրություն, նոր հաջողություններ և մեծ երջանկություն՝ հուրախություն մեզ բոլորիս:

Վ Ա Զ Գ Ե Ն Ա
ՇԱՅՐԱԳՈՒՅՆ ՊԱՏԻԱՐԺ ԵՎ ԿԱԹՐԱԿՈՆ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

1-ր հոկտեմբերի 1970 թ.

Ս. Լյմբաժյն

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ
ՆԱՄԱԿԸ ՌՈՒՄԻՆԻԱՅԻ ՊԱՏՐԻԱՐԷ
ԺՈՒՍՏԻՆԻԱՆԻՆ՝ ՌՈՒՄԻՆԻԱՅՈՒՄ ԶՐԸՆՂԵՂԻ
ՀԵՏԵՎԱՆՔՈՎ ՏՈՒԺԱԾՆԵՐԻՆ ՕԳՆԵԼՈՒ
ՄԱՍԻՆ, ԵՎ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

ՆՈՐԻՆ ՍՐՔՈՒԹՅՈՒՆ ԺՈՒՍՏԻՆԻԱՆԻՆ,
ՊԱՏՐԻԱՐԷՐԻՆ ՌՈՒՄԵՆ, ՕՐԹՈԴՈՔՍ ԵՆԾԵՅՑՈՒ

ԲՈՒՄԱՐԵՍ

Հռոմ Մեր այցելությունից հետո, երբ գտնվում էինք Ֆրանսիա բաշխելու համար Մեր օրհնությունները հայ եկեղեցիներին՝ ու հաճաքներին, սրտի ցավով հետևեցինք տելական թերթերի լուրերին, որոնք անբաժնի տխուր տեղեկություններ էին հաղորդում Ռումինիայից իբրև հետևանք աղետալի ողորդմանը, որոնք պատճառել էին մարդկային կյանքի գոհեր և նյութական հսկայական վնասներ:

Գուցե ավելի քան երբեք խորապես վշտահարվեցինք Ռումին հայրենիքի բոլոր զավակներին հետ և տևապես Մեր միտքը ուղղվում էր դեպի մեր ուսման եղբայրները և առաջին հերթին դեպի Զեդո Արքուպունը, հոգևոր հայրը բոլոր ռումինացիներին:

Մեր հեռագրերը Մարտելից և սույա ս. Էջմիածնից թերևս կարողացան արտահայտել Մեր սիրտը ու հան Մեր աղոթքը առ բարին Աստված, որպեսզի դադարեն ռումին ժողովրդի տառապանքները:

Հինգ հազար դոլլարի շատ համեստ գումարը, որ կարողացանք ուղարկել Ձերո Սրբության ի նպաստ աղետյալների, գումար, որը գույացել էր ս. Էջմիածնի համար ֆրանսահայ մեր հավատացյալներից ստացված նվերներից, խնդրում ենք, որ ընդունեք իբրև արտահայտությունը Մեր սիրտ զգացումներին և երախտագիտության Ռումեն հայրենիքի հանդեպ:

Հիշյալ գումարը Ձեզ փոխանցվելու է Ժնևից «Union de Banques Suisses»-ի միջոցով: Պիտի խնդրենք, որ բարեհաճեիք կարգադրել գումարի ստացման հաստատումը, փոխանցումից հետո:

Հաստատում ենք Ձերո Սրբության հնոագրերը լի եղբայրական ջերմ վաղթանքներով և ազնիվ մտածումներով:

Թող խաղաղություն լինի աշխարհի վրա և բարի կամեցողություն մարդկանց միջև:

Սիրով ի Քրիստոս

ՎԱԶԳԵՆ Ա

ԾԱՅՐԱԳՈՒԾՆ, ՊԱՏՐԻԱՐԺ ԷՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

10-ը հուլիսի 1970 թ.:

Ա. Էջմիածին

ՆՈՐԻՆ ՍՐԲՈՒԹՅՈՒՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ ՎԱԶԳԵՆ Ա.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ, ՀԱՅՈՑ

Ա. Է. Զ. Մ. Ի. Ա. Ծ. Ի. Ն.

Ձերո Սրբություն,

Միեջյալ եղբայր ի Քրիստոս, ուրախ ենք Ձեզ հայտնելու, հոգեկան մեծ մխիթարությունը, որ պատճառեցին Սեզ Ձերո Սրբության հեռագրերը՝ Մարտիից Ձեր կանոնական ուղևորության ընթացքին արտահայտման և ս. Էջմիածնից, ինչպես և Ձեր նամակը 10 հուլիս թվակիր, մեր երկրի բնակչության համար ծանր օրերին, աղետալի ողորումների պատճառով, որոնք տեղի ունեցան տարվույս մայիս և հունիս ամիսներին:

«Ռումեն հողի զավակների» վիշտը քաժանելով և Ձերո Սրբության ցավակցությունը արտահայտելու ջերմ և հուզիչ խոսքերը, ինչպես և Ձեր «աղթող առ բարին Աստված, որպեսզի դադարեն ոռումն ժողովրդի տառապանքները» մի աճյալ և ապացուցեցին, թե ինչքան ումեղ են այն բաթուն թելերը, որոնք կապում են Ձեզ Ռումեն ժողովրդի հետ, որի ծնունդ ծնվել էք, և կազմավորվել և Ձեր ընտիր աճյալությունը:

Ի որպապես զգացված հայտնում ենք Ձեզ այս բոլորը և սրտանց շնորհակալություն հայտնում հինգ հազար դոլլարի Ձեր եղբայրական նվիրատվության համար, որ այնքան սիրով ուղարկեցիք Ռումինիայի աղետյալների համար: Այս գումարը, հետո է «շատ համեստ» լինելուց, ինչպես արտահայտ-

վում է Ձերդ Արքությունը, Մեզ համար ունի նյութական և խորհրդանշական մեծ կարևորություն, լինելով նվեր Ֆրանսիայի հայ հավատացյալների հիփրատվություններից, Էջմիածնի նրանց սուրբ տեղի համար, որովհետև հիշում եք անշուշտ ռուսիական ասացվածքը՝ «նվերից նվեր» լինում է դրախտ»:

Այսու Ձեզ ի գիտություն հայտնում ենք, թե Ձեր հինգ հազար դոլլարը, որ ստացվեց Ժնևի «Union de Banques Suisses»-ի միջոցով, չեք թիվ 986888, 7 հուլիս 1970, գանձվեց Մեր հրամանով «Banca Romana de Comer Exterior» ու. 28»-ի կողմից և փոխանցվեց «Ողորդումների աղետյալների» թիվ 1000 հաշվին, համաձայն թիվ 234002 ստացագրի 21 հուլիս 1970-ի: Ժնևի «Union de Banques Suisses»-ին Մենք ուղարկեցինք հաստատումը գումարի պաշտոնական ստացման, ստորագրված Մեր կողմից, ապահովագրված համակով օդային փոստով:

Փակելով Մեր համակը գոհություն ենք տալիս ողորմած Աստծուն, որ Լիսսոբոն նախախնամությամբ, ռումեն ժողովրդի կրած ծանր հարվածը վերածեց մարդկային միանության սքանչելի մի այտաբանության և քրիստոնեական սիրտ ջերմ հորդման, որով Մենք աղոթում ենք, որ Տերը ձեռու պալի աշխարհի բոլոր ժողովուրդներին նվաճեք քնական և այլ տեսակի աղետներից:

Վերստին ի սրտե շնորհակալություն հայտնելով, Ձեզ ուղարկում ենք եղբայրական սիրով ի Բրիստոս Փրկիչը մեր փառավորյալ:

ԺՈՒՍՏԻՆԻԱՆ
ՊԱՏՐԻԱՐԺ ԻՌԵՄԻԱՅԱՆ

30-ը հուլիսի 1970 թ.

Քեթայրեան

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՏԱՍԵՀԻԿ ՏԱՌԻ ԼՈՒՈՒՍՎՈՐԶԻ ԿԱԶԻ ՎՐՈՒ

Հոկտեմբերի 4-ին, կիրակի օրը, Մայր Աթոռում հանդիսավոր իրադրության մեջ ներգրավեց Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի գահակալության տասնհինգամյակը։ Հիշարժան այս օրը մի հանգրվան հանդիսացավ Մայր Աթոռ և Էջմիածնի և նրա գահակալի եկեղեցաշեն և հայրենանվեր տասնհինգամյա գործունեության ճանապարհի վրա։

1955 թվականի սեպտեմբերի 30-ին Տ. Տ. Վազգեն և Հայոց Հայրապետի ընտրությունը և հոկտեմբերի 2-ին՝ գահակալությունը Լուսավորչի Աթոռի վրա հանդիսացան մեր ազգային-եկեղեցական ժամանակակից տարեգրության պատմական տարեթվերի էջերը։

Իկո բարեբաւտիկ օրվանից անցել են աշխատանքի, կառուցումների, հաջողությունների և դժվարությունների տասնհինգ տարիներ՝ ի հոգևոր, եկեղեցաշեն, հայրենանվեր ու մշակութային ոգևորիչ իրագործումներով՝ ի պայծառություն և ի պահպանություն մեր սուրբ հավատի, ի միութարություն հայ ժողովրդի և ի բարօրություն հայրենյաց։ «Զի աչակսիս իսկ և վայել ևր մեզ քահաճապապետ...դի զանեց իւր մատուց պատարագ» (Էբր. Ե 28)։

Աստուծո, անգնող տասնհինգ տարիներում կանքի մեծ լարումով կատարված գործունեությունը պայծառորեն ճույզ տվեց, որ հանձին Տ. Տ. Վազգեն և Ամենայն Հայոց Հայրապետի, մեր եկեղեցին ունեցավ իր ներքնայի, շինարար հայրապետներից մե-

կին, ի իմացական ու բարոյական շնորհներով, Հայրապետ, Որը Իր վրա է կրել հայրապետական ծանր լուծը՝ կոչման և պարտքի խորին գիտակցությամբ։

Հայրապետական զանր Ավետարանի ծանր ու քաղցր լուծն է, քան փառքի և պատվի հանգստարան։ Իզուր չէ, որ Արսուգծի կատարին, Լուսավորչի կանթեղի մեջ հավերժորեն վառվում են Հայոց Հայրապետների ջինջ արցունքները «յուրի տեղակ»։

Հայոց Հայրապետը Իրեն հատուկ գործի-մացությամբ և երիտասարդական կորովով անցնող տասնհինգ տարիների ընթացքում գյուխ բերեց Մայր Աթոռի հոգևոր, վաճառական, կրթական-վարչական և տնտեսական կյանքի վերակառուցման աշխատանքները։

Իր գահակալության առաջին իսկ օրից Մայր Աթոռի միաբանությունը շրջապատեց հայրական գործողանքով և ջերմությամբ։ Մայր Աթոռում ստեղծվեցին խաղաղ ու առողջ հիմքերի վրա դրված կյանք ու միաբանական մթնոլորտ։ Հայոց Հայրապետը Իր հոգածու ուղարկությունը կենտրոնացրեց մանավանդ Մայր Աթոռի երիտասարդ միաբանության հոգևոր դաստիարակության և բարոյական նկարագրի կազմության վրա։ Հայոց Հայրապետը Իր հոգևոր գավալկներին՝ Մայր Աթոռի երիտասարդ միաբաններին ներշնչել է հոգևոր կոչման և ազգային-հայրենասիրական առաքելության գիտակցությունն ու զգացումը, հայ եկեղեցու, հայ ժողովրդի և հայոց վերածնված հայրենիքի մոմսար ապրելու և գործելու գաղափարա-

կան գեղեցկությունը: Այդ իսկ նպատակով, Իր գահակալության 15 տարիների լուսավորչություն, Հայոց Հայրապետը Իր սրտին մոտ հաստատություն է դարձրել հոգևոր մեծաբանության մեծ հույսեր կապելով նրա գոյության և գործունեության հետ և ճեմարանի առաջնորդ խնդիրներ դրել, որոնց կատարումը պահանջում էր սխտեմատիկ աշխատանք, եռանդ ու նվիրում:

Տասնհինգ տարիների ընթացքում Հայոց Հայրապետի առաջ կանգնած կարևոր հարցերն էին Մայր Աթոռի և ճեմարանի թեմերի վարչա-տնտեսական գործունեության կարգավերադրում ու բարեկարգումը, ինչպես նաև Մայր Աթոռում և նրա շրջակայքից դուրս շինարարական և վերանորոգչական մի ամբողջական ծրագրի կենսագործումը, որոնց կատարվեցին ոգևորիչ արդյունքներով:

Հայոց Հայրապետի գահակալության 15 տարիների ընթացքում արտասահման կատարած հովվապետական ուղևորությունները հանդիսացան մեծ իրադարձություններ սփյուռքի հայության ազգային-եկեղեցական կյանքում:

Հայոց Հայրապետի օրով առավել քան կանոն և սերտ հարաբերություններ մշակվեցին և պահպանվեցին մեր նվիրապետական Աթոռների, նրանց գահակալների, թեմերի կենտրոնների հետ, համարակցություն և ի շինություն հայ հավատացյալ ժողովրդի հոգևոր, ազգային-եկեղեցական կյանքի: Հայոց Հայրապետը միշտ հանդես է եկել հայ եկեղեցու միասնությանը սպառնացող պառակտումների դեմ, համերազմության, սիրո սրտառույ պատգամով և կոչով, թելադրված հայ ժողովրդի գեղազույն շահերից:

Հայոց Հայրապետը Իր արտույտ ընդգրկել է աշխարհի բոլոր հայաբնակ վայրերը և Իր հայրական կենդանի խոսքն ու պատգամը հասցրել է ամեն տեղ՝ Արևիլիս, Երուսաղեմ, Կ. Պոլիս, Եվրոպա, Ամերիկա, Եգիպտոս ու Եթովպիա, Հնդկաստան ու Հեռավոր Արևելք, ուր հայության բեկորներ կան գաղթական, և Իր հոգեշունչ և հայրենասիրտ կոնյակներով, բարոցներով հուսադրել բոլորին, և, Էջմիածնի օրհնությամբ:

Սույն ժամանակահատվածում պահպանվեցին և էլ ավելի սերտացան Մայր Աթոռի և քույր եկեղեցիների նշանավորական կապերը՝ Մեծմեմֆիս օգով: Դեռ բոլորի հիշողության մեջ թաքմ է այս տարի մայիսյան օրերին Հայոց Հայրապետի պատմական այցելությունը Հռոմ՝ Ռոբադան Քահանայապետին:

Հայոց Հայրապետի գահակալության տարիների բեղմնավոր գործունեության մեջ մասնավոր տեղ էր հատկացվել խաղաղության պաշտպանության դասին, ժողովուրդ-

ների համագործակցության և բարեկամության գաղափարին, ավետարանական վեհ պատգամների լույսի տակ:

Հայոց Հայրապետի գահակալության տասնհինգամյակի այս հանդիսավոր հանգրվանին երախտագիտությամբ պետք է հիշել նաև մեր հայրենի կառավարության հույժ լայնակալի վերաբերմունքը դեպի Մայր Աթոռ և, Էջմիածինը և դեպի նրա Գահակալի գործունեությունը: Հայոց Հայրապետը միշտ Իրեն զորավիճ է ունեցել պետության և եկեղեցու միջև ստեղծված իրավական, գործնական, քաղաքական պայմանները, որոնցով հնարավոր եղան իրագործումների, հոգևոր, եկեղեցական, մշակութային և շինարարական ծրագրերի և ձեռնարկների:

Ս. Էջմիածին և Հայոց Հայրապետություն:

Ս. Էջմիածինը մեր հոգևոր, հայրենասիրական ապրումների բարձունքն է, Ավետարանի լույսին բացվելու Հայկական Կերպար, մեր հոգևոր ինքնապաշտպանության ամրոցը:

Հայոց Հայրապետությունը արթուն պահակ է մեր գոյության, մեր քաղաքի ու Սիրտը և Օջախը հալ ժողովրդի մշտավատ հայրենասիրության:

Իսկ Հայոց Հայրապետը մեր Հավատքի Անձնավորումը, մեր հոգեկան ձգտումների, ազնվագույն իդեալների և հայեցի առաքինությունների բյուրեղացած արտահայտությունը, արթուն Խիղճը հայության:

Խորհուրդը Լուսավորչի տեսիլքի և հայոց պատմության, Հեղինակությունը հայրապետական գերազույն իշխանության, արագան խորհրդալնայաներ են, առանց որոնց չի կարելի հասկանալ Էջմիածինն ու հայ եկեղեցին, ինչպես անընդունելի է հայությունը ու ռանց հայրենի հողի:

Գուցե մեր պատմության մեջ քիչ անգամներ հայ ժողովուրդը այսքան միասնական է եղել իր հավատարմության, սիրուն և պաշտամունքի մեջ դեպի Ս. Էջմիածինը ու նրա աստվածատար Գահակալը, ինչպես մեր օրերին:

Սկսվել են նախատարի տխուր քերույնով թանկագին, բայց փշրված աղյուսակների մեծ աշխարհով մեկ, բայց միայն ինքն Ս. Էջմիածնի խորհուրդով և օրհնությամբ և վերածնված հայոց աշխարհի կենդանալար շնչով:

Մայր Աթոռը Հայոց Հայրապետի գլխավորությամբ և Ս. Էջմիածնի աստվածապարզ շնորհներով զորաբան, մեր ժողովրդի հավատքի, տեսիլքի և հայրենասիրության կենդանի ուժերով կառուցակի մեկ և անբաժան պահել հայ եկեղեցին, մեկ ու ամբողջական հայությունը:

Այսօր, մեր բոլորի կրթատագիտության և խորը հաբցանքի առարկա է դառնում 15 տարիների վրա պատարագված Հայոց Հայրապետի կյանքը, որը եղավ պաշտոն հավատքի, անդուլ աշխատանքի և ոգեշունչ իրագործումների մի շրջան:

Բովանդակ հայ ժողովրդի որոնագին մայրանքն է, որ Լուսավորչի Այդուր հավերժու-

րեն պայծառ և կանգուն մնա և Հայոց Հայրապետի կյանքի օրերը լինեն երկար, արեւիտ, նորանոր իրագործումներով գեղեցկացած:

Քաղաքը երկնաոր գեկեղեցի թո անշարժ պահեա, և գերկրպագուս անուանդ քում պահեա ի խաղաղութեան:

ՎԵՀԱՓԱՒԻ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՊԱՏԿԱՆՐԵՐՈՒՄ

Հայոց Հայրապետի գահակալության տասնհինգամյակի բարեբաստիկ անիթով, ստորև «Էջմիածին» ամսագրի ընթերցողների ուշադրությանն էմք ներկայացնում է 1853 - 1870 թվականներին գրված հայրապետական կոնդակներին, բարեզեւրինք և ճառերինք քաղվածից հայտարարված մտածման և զաղափարի սույն գեղեցիկ քանդակ-ծաղկեփունջը. որպես միշտ ներշնչող, միշտ թարմ ու սրտատույ, հատակ մտածումով, հավատով և հույսով զեղուն հայրապետական խոսք ու պատգամ, ապրում ու տեսիլք՝ սուրբ Էջմիածնի խորհրդով ունուն և ազգային-հայրենասիրական հայադրոշմ առաքելության քաղձրագույն գիտակցությամբ պայծառացան ու ծիածանված:

ԽՈՐԷԱՓՐՈՒԹՅՈՒՆ

Այսօր երբ ճանփա կեղեկնք Մեր նվիրական գործը սկսելու, կատարվինինք Լուսումնոլ ոլորմության և օգնության, մեր ժողովուրդի հավատարիկ ու հավատարմության և մեր հայրենի կառավարության բարյացակամության:

Ինչ որ զՄեզ կխանդավառե և կողեշնչե, այն նյութական ու մշակութային հակաշածավալ վերաշինության գործն է, որ կատարված է ու կշարունակվի կատարվի մեր ծաղկալ հայրենի երկրին մեջ, և այն հողերո վերաշինության գործը, որ սկիզբ կաունս. Էջմիածնեն: Մենք կգտնվինք այդ աստվածահան գործի անմին վրա: Մեր առաջ նանապարհը քաջ է և լուսավոր: Այստեղ, հայրապետի երկինքին տակ, կենդանի է հավատքը, կենդանի է Միտքարիչն ու Փրկիչը մեր Քրիստոս մեր հավատացյալ ժողովուրդի սյտին մեջ: Կմնա, որ իմքը Եկեղեցին լարե իր հողերո ու իմացական ուժերը և գիտնա ազատվի ստեղծված օրինական ու գործնական բարենպաստ պայմաններեն:

...Մեր հասակ նետող նոր սերունդները մանավանդ թող արթուն հսկե և հուստատակամ մնա հայոց սուրբ հավատքի վեմին վրա, և հպարտությամբ ու նակատարաջ ապրին ու գորինք որպես հարապատ զավանկներ՝ նամրան-

քով փոքր բայց հոգիով մեծ հայ ժողովուրդին, որ իր նահատակությունը գիտազավ հաղթանակի վերածել, և այժմ իր նոր կյանքը կկեստե ան, իր նոր Ուսուցանիքին մեջ, գնալիսների արժանի խոսանքով դեպի ոսկի իր ապագան:

...Հայրենի վերածնունդի և վերաշինության գիտակցությունը խաբիսիս զգացումը պետք է դառնա մեր սրբերու նախ մարդուն և ի մասնավորի հայ երիտասարդության:

(Հայրապետական անդրանիկ կոնգրես, 1 դեկտեմբերի 1955 թ.)

Մեր օրերուն կապճառակներով մեր և եկեղեցին: Հավատքը կվերածնի, հոգիները կսանկանան, Բրիտանիա և Ավետարանը նոր ջերմությամբ ու բաղժրությամբ կլեցնեն բոլոր դատարկ սրտերը: Լո՛ւյս, պաշտօն լո՛ւյս կիջնեն Հայաստանյայց վրա «մերոյ լուսաորութեան վերակացոյ» մեծ Լուսավորչի անուր կանթեղին:

Երանի՜ թե կարենայինք հիշտ նասկնալ ու տեսնել այդ ինսուպի յուրք, որ սկսած է ցաթիլ, և մենք մեր ձեռքերով լայն բանայինք մեր հոգիներու լուսաբուսները, ավելի շուտ և ավելի լիությամբ ընդունելու համար զայն:

Մեր լավատեսությունը, Մեր համոզումը, թե կապճառակներով և եկեղեցին՝ կրիսի նախ Մեր ներքին ապրումեն ու կհիմնվի այն հավատքի զգացումին վրա, որ առաքելական դարը միշտնող թափով և շերտությամբ սկսած է բորբոքել մեր ժողովուրդի լայն զանգվածներու հոգիները:

Այսպե՛ս հաստատեն կտեսնենք ճշմարտությունը այն սրբազան սիրտ և հավատարմության, որով Կողոզրված է մեր ազգը թե՛ ալստեղ, թե՛ ափսոսքի մեջ, դեպ իր սուրբ հավատքի կեդրոն՝ անշեջ լուստ խորան և Ըջմիածինը:

Այստե՛ղ հայտնված է Լուսաված մեր ժողովուրդին, և այստե՛ղ է ըսված խոսքը:

Իկտեղին կակսի մեզ համար շնանալարհը, ճշմարտությունը և կյանքը՝ հոգիներու:

Իմիածինը մեզ կթաշխալի Ըջմիածնով:

(Հայրապետական քալուզ, 15 հուլիսի 1958 թ.)

Երանելի օր մը, երբ աստվածնոր Հայրապետը մեր, նոր հավատքի կրակը սրտին մեջ, վերացած էր աղոթքի թեքով, երևաց անոր ինքը Միածինը լուսն շողակաթումներու հեղեղի մը մեջ, ու հրեղեն կերպարանքով, երկնքի բարձունքներեն իջնելով Հայաստան աշխարհ, ոսկի ուռով հարվածեց հողը, քույց տալով և հաստատելով Հայաստանյայց սուրբ հավատքի վեմը: Ու այդ վեմին վրա, որպես նյութականացած անմահ միշտուակ Լուսավորչի լուսն տեսիլքիս, մեր նախնիք կանգնեցուցին սուր Մայր տաճարը՝ շուրակաբ լուստ խորան և Ըջմիածինը, մայրը բոլոր հայ եկեղեցիներու:

...Ա. Ըջմիածնի Մայր եկեղեցին իրավ վկան է մեր բազմադարյան պատմության, մեր սուրբ հավատքի զորության, մեր ժողովուրդի շինարար հանճարի և ապրելու աննկուն կամքին:

Այս քարերը մեր սուրբ հավատքի վեմը կհանդիսանան և խաբիսը մեր ժողովուրդի կյանքին: Այս քարերով հյուսված է մեր պատմությունը, այս քարերու վրա հաստատված է մեր ազգը: Լուտ թվացող այս քարերը կենդանի

են և մեզի կխոսին դարերու խորքեն, դուք բոլորդ ականջ դրեք անոնց լայն լուրջան:

Եւ ահա այս հազարամյա սրբատաշ բարերու վրա կանգնած ենք մենք աշտարակներս: Մենք ենք տերը և պահապանը այս քարերուն: Կանգնած անոնց վրա, մենք պիտի չշարժինք և պիտի չտկարամանք երբեք, այլ ամեն-կյոտը ու համարձակ, սրբությամբ պիտի պահենք, պահպանենք մեզի հանձնը վաճ այս սրբազան ավանդը, ոխտելով մեր կյանքի գործերով հավատա-րիմ մնալ անոր պստղամին: Մեր հավատքիմ, մեր մտքումներում, մեր հույ-գեղում, մեր երազներում, մեր կյանքիմ ստուգությունն են այս քարերը: Անոնց վրա պիտի հիմնենք ու պիտի կառուցենք մեր նոր կյանքը, պիտի կերտենք մեր պայծառ ապագան:

Հայ ժողովուրդ, ա. Էջմիածնի ապականակառույց այս կամարներուն տակ մենք կշենք Տիրոջ ձայնը՝ «Լոյճ գեօշիկս լուսից քոզ, գի տեղիդ լորում կաս դու ի դմա երկիր սուրբ է»:

(Հայրապետական քարոզ, 2 սեպտեմբերի 1956 թ.)

«Ուրախ լեր, սուրբ եկեղեցի», գի այսօր Մայր Աթոռի յոթ սիրտաններ, յոթ երիտասարդ աբեղաներ պակվեցան վարդապետական իշխանության շորս աստիճաններով և ուխտեցին քեզ ծառայել մինչև իրենց կյանքի վերջին շունչը:

Միեւնի հորեմծա վարդապետներ, կանգնած եք Միածնի Խնամ սուրբ սեղանի առաջ, մեր յույս հավատքի Մայր տաճարիմ մեջ, Հայաստան աշխարհի արտիմ վրա, հավերժական Արարատի և Արագածի փեշերուն, և այս սուրբ պահում Լիմենայն Հայոց Հայրապետը ձեզ շնորհեց գավազան կրելու և ժողովուրդիմ քարոզելու հոգևոր իշխանությունը:

Դուք այսօր անգամ մը ևս ուխտեցիք ամուր մնալ ձեր հավատքիմ վրա և եպիսկոպոսի ծառայել մեր ա. եկեղեցիիմ, մեր Մայր Աթոռիմ, մեր հավատացյալ ժողովուրդիմ և մեր վերածաղկած մայր հայրենիքիմ:

Մենք ևս Մեր սրտաբոլս աղոթքով հայեցեցինք, որ Տերը ձեզ պահե-պահպանե ամեն վտրմություններն:

Դուք, յոթ վարդապետներդ, Մայր Աթոռիս հոգևոր ճեմարանի առաջիմ հունձքն եք, Երջանկահիշատակ Գևորգ Ջ. Հայրապետի սաները, որ Մեր օրով եկաք Մեր կողքիմ աշխատելու որպես սպասավորներ ա. եկեղեցւոյ և Մայր Աթոռի:

Անցնող մեկ տարվան ընթացքիմ Մեր ամբողջ ուշադրությունը և գոր-գորաբեր կեդրոնացուցիք ձեր վրա, դուք լավ գիտեք աչք: Ամեն ինչ ըրինք. որպիսեզի մամավանդ ձեզ ներշնչենք անկեղծ հավատք առ Աստված, նվի-րում դեպի մեր բազմադարյան ա. եկեղեցին. պաշտամունք ամենայն հայոց Մայր Աթոռ ա. Էջմիածնիմ, սեր և ծառայելու զգացում դեպի հայ ժողովուրդը և հայրենիքը, աշխատելու եռանդ առանց ծուլության, առանց արծաթախրո-թյան, առանց բամբասանքի, առանց հախանձի, առանց գոռոզության և առանց այլ տկարություններու:

Մենք կամենցանք ձեր երիտասարդ հոգիներուն մեջ արծարծել եկեղեցիիմ ու ազգիմ ազնվորեն ծառայելու կրակը, առաջնորդված սուրբ զգացումներով և էյանքի հերոսական ոգիով:

Մենք վստահ ենք, թե այս սեյունը պարարտ հող գտան ձեր հոգիե-

րեն ներս, ինչպես մեր Փրկչի սերմնացանի առակին մեջ, և արդյունքը պիտի ըլլա մեկի դեմ երեսուն, վաթսուն և հարյուր:

Դուք, սիրելի՛ վարդապետներ, բախտավոր սերունդ եք, եկաք ճիշտ առնչման, ձեր ձեռքերուն մեջ առնելու եկեղեցական իշխանության զավազանը, շատ ներիտասարդ հասակի մը մեջ: Տարբեր պայմաններու մեջ, նման իշխանություն ձեզ պիտի վստահվեր հավանաբար հինգ-տասը տարի հետո, քայց այժմ Մենք տախված ենք այդ տարիներուն չսպասելու և ձեզ հանձնելու մեր դարավոր ս. եկեղեցվո մակատագիրը:

Այս իրողության մեջ, դուք պիտի կարենաք գտնել ձեր փառքը կամ դժբախտությունը. ձեր դժբախտությունը՝ եթե ձեզ վստահված գործին մեջ ձախույիք և հուսախար ընեք եկեղեցին և զՄեզ, ձեր փառքը՝ եթե ձեր գործը կատարեք պատվով և շինարար արդյունքներով: Աշխատանքը ձեզ պիտի ազնվացնե, ձեզ պիտի բարձրացնե, ձեզ պիտի փառավորե:

Լենք, հավատքի վերահանուղի այս օրերուն, «բարոյք պատերազմ»-ը սկսած ենք մղել մեր հուսացալ ժողովուրդի ծոցին մեջ: Այս օրերին և այս տեղին կսկսի մոր շրջան մը մեր եկեղեցական պատմության մեջ: Դուք, որպես Մեր գործակիցները, Մեզ հետ միասին վկաները պիտի ըլլաք Մեր հայաթանակին, և օր մը հպարտությամբ պիտի հիշեք, թե դուք ևս ներկա էիք այստեղ, այս մակատամարտին, և մարտակից էիք Մեզ:

Ձեր կյանքի գործերով դուք պիտի կարողանաք ձեր ամուսնիները կապել շինարար ու ստեղծարար, աստվածասեր ու ազգօգուտ գործերու, որպես մշակների առանց ամթո: Ժամապարհը քաց է ձեր առաջ, վերցուցե՛ք ձեր խաչը և հետեցե՛ք Մեզ:

Իայց գիտեք, որ Մենք ձեզ չենք խոստանար ոչ ոսկի, ոչ արծաթ, ոչ հանգստակետ կյանք, ոչ իշխանություն, ոչ մեծարանք, և ոչ ալ փառք: Մենք ոչինչ կխոստանանք ձեզ, բայց ոչինչ խոստանալով ամեն քան կխոստանանք այնպես, ինչպես մեծ առաքյալը Պողոս ոչինչ ուներ, քայց ամեն բան ուներ:

Մենք նաև այսուհետև պիտի հետևինք ձեր քայլերուն մոյն ուղադրությամբ, նոսն գուրգուրանքով, նույն պահանջկոտությամբ ու ջանասպաս պիտի աղոթենք, որ Տէրը անեցնե ձեր շնորհները, զորացնե ձեր սրտերը և ըլլա՛ն ձեզ միշտ հովանի:

«Հոգի բարի Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի առաջնորդեսցէ զձեզ և օրհնությոն աստուածային եղիցի ընդ ձեզ այժմ և միշտ, ամեն»:

(Հայրապետական խոսք, 6 հոկտեմբերի 1956 թ.)

Օրհնություն և փառք Անոր, որ լույսի մանապարհը քացավ մեր ժողովուրդին և կյանքի անսպառ աղբյուր հանդիսացավ մինչև մեր օրերը, հակառակ բազում դժվարություններու: Իսկ մեր ժողովուրդը մնաց կենդանի: Լներ օրհնությունը կթրե՛նք հայ գրին ու մագաղաթին և բոլոր սուրբ թաղամանիներուն: Օրհնություն հայ հին ու նոր մատենագրության բոլոր մշակներուն, բոլոր անոնց, որոնց մեր օրերուն ալ կատեղծագործեն ու կծաղկեցնեն հայ գրականությունը հայրենիքեն ներս և հայրենիքեն դուրս: Օրհնություն մանավանդ հայ դպրության և կրթության մշակներուն, նաև անոնց, որոնք իրենց ուսուցիչներուն շուրջը հավաքված կտրվին «հերոսական լեզուների հերոս եղբայր հայոց լեզուն»: Այդ մեծաքանակ հերոս լեզուն այսօր կահր և կծաղկի

մեր հայրենիքին մեջ ու արտասահմանի այն կեդրոններուն մեջ, որ հայ դայրոցներ կմանկադնեն հայոց պեղներ լեզուն հայ մանուկներու շրջներուն վրա:

(Հայրապետական խոսք, 18 նոյտեմբերի 1956 թ.)

Դուք, Ամերիկայի մեջ ծնած ու աճած հայ երիտասարդներ ու պատանիներ, թեև հեռու մեր մայր հողեն, մեծ բաժին մը ունիք աշխատանքի ու պայքարի եկեղեցի, ազգ ու հայրենիք վերաշինելու և ծաղկեցնելու պատմական առաքելության հանապարհին վրա: Աշխատանքի և պայքարի բաժին ունիք նաև մեր ազգի արդար իղձերու իրականացման ճանփուն վրա:

...Եվ ամեն թանե վեր, մեր թուր ուժերով պահեցե՛ք, պահպանեցե՛ք: Բայ եկեղեցվո ու հայ ազգի միությունն ու անբաժանելիությունը սրբազան սուրբ Էջմիածնով:

(Հայրապետական կոնդակ, 10 նոյեմբերի 1956 թ.)

Ի՞նչ վսեմ և ի՞նչ գեղեցիկ է հոգևոր կոշտը քահանայական, այն է՝ միջնորդ հանդիսանալ և ոգնել, որ մեր ժողովուրդի զավակները սորվին Աստուծո մոտենալ և իրենց հոգիներու փրկության ճանապարհը գտնել: Աստվածային սիրտ գործիքներն են Դուք Ձեր հավատացյալներու ծոցին մեջ, ուսուցանող եր և դաստիարակ, սրբազնույ և մխիթարող, և քոյրի համար անխտիր՝ պառաւտ հոգևոր հայրեր: Դուք կոչված եք առաջնորդելու Ձեզ հաճնրված հոտը, նման բարի և քաջ հովվին, որ «գանձն իւր դնէ ի վերայ ոչխարաց»: Իշխանությունը, զոր ունիք, ամեն թանե առաջ նվիրումի և ծառայության աշխատանք մըն է: Չժողանալիք Տիրոջ խոսքը՝ «որ մեծն է ի ձեզ՝ եղիցի իբրև զկրտսերն, և առաջնորդն իբրև զսպասաւորն» (Ղուկ. ԻԲ 27):

(Հայրապետական կոնդակ, 14 հունվարի 1957 թ.)

Ավարայրը հայ հոգիի առաջին մեծ ճակատամարտն է: Ավարայրը հայոց պատմության առաջնորդող ոգին դարձավ: Ավարայրը և Վարդանանց հետագա բոլոր սերունդները ոգեշնչելին և անխորտակելի ամրոցը հանդիսացան բոլոր անոնց, որոնք դարերու ընթացքին և միևն մեր օրերը մաքառեցան հայ հայրենիքի պաշտպանության և ազատության համար:

Ա. Ղևոնդյանց և Վարդանանց սուրբ հիշատակը լավագույնս հարգած պիտի ըլլամք, եթե մենք ևս ներշնչվինք իրենց կյանքի հերոսական պատմությունն և հույս ունենանք և նվիրումով գործենք, շինենք, գործադրենք, շենցենք ու ծաղկեցնենք մեր եկեղեցին, ամենայն հսկող Մայր Աթոռ ու Էջմիածինը և Հայաստան աշխարհը:

(Հայրապետական խոսք, 28 փետրվարի 1957 թ.)

Ա. Էջմիածինը Բրիտանի հարության հայկական ստորգրությունն է: Հսկեցե՛ք և արթուն կեցե՛ք, որ մեր հոգիներուն մեջ չնվազի ու Էջմիածնից հաղափայտը փառաց յուրը կենարար:

...հայց այս բոլորը անցյալ է արդեն: Մեր օրերուն, ամեն զայրուն և ամեն հարստիւն ավետիս իրենց հետ կրենք մեզ՝ ճան մեծ ավետիսի մեր ծողովորդի կենդանության, մեր ժողովորդի կյանքի նոր ըմբոսդմանուն, մեծ ավետիսը մեր վերածնած մայր հայրենիքի նորանոր նվաճումներուն և հաղթանակներուն՝ տնտեսության մեջ, գիտության մեջ, կրթության մեջ, արվեստներու մեջ:

Այստեղ, մայր հողի վրա, վերջապես, հալը կշինեմ, կստեղծեմ իրեն համար, կշինեմ իր ներկայի ու ոսկի ապագայի համար: Այստեղ ոչինչ կկորսվի, ոչինչ կպահպնեմ: Ամեն ինչ կմեկտեղվի, ամեն ինչ կամեն ինչ կամեն: Եվ ինչ որ այստեղ կշինվի, այդ կմնա մեզի միայն:

Հայ մարդ, մանուկանդ դուն, պանդոխտ հայ մարդ, և դուն, հայ երիտասարդ, ուր որ աչ գտնվիս, դարձուր դեմքդ դեպի քու պապերուդ հազարավա երկիրը դրահատավայր, որ այսօր հայրություն առած՝ արև կխմե: Այսօր հայոց պատմության նոր գարունն է ծաղկած ու քեզ կկանչե: Մի՛ վնասիր մի՛ տկարանար, մի՛ երկմտիր, մի՛ թափառիր ամուսնու նամակաբաններու վրա: Մի՛ քախեղ անհարազատ դուներ, որոնք երբեք պիտի չբացվին քու առաջ: Ամեն հույս այստեղ է, միայն այստեղ: Արդ, սի՛րտ առ, արիացի՛ր և ուխտեմնալ հարազատ զավակը հայ ժողովորդի լուսաշող հավատքին ու հայրենի հողին, և արթուն պահալը ռզգիդ սուրբ ավանդներուն և արդար տեղեկություն:

«Ուխտս դի՛ք և կատարեցէ՛ք»:

(Հայրապետական քարոզ, 21 ապրիլի 1957 թ.)

Ս. Էջմիածինը այն մայր հողը եղավ, որ դարբնեցան ամենա ձեները հայոց հանճարին և այն գանձարանը, որ մեկտեղվեցան այդ հանճարի գործարները յուս:

Ս. Էջմիածինը մեր Սինա լեռն է, մեր Ակրոպոլիս, մեր ս. Գեորգիոսը:

Էջմիածինը սակայն անցյալ չէ միայն. այն է նաև ներկա և մեր ապագա: Կենդանի է այն ու մշտանորոգ: Ս. Էջմիածինը միշտ կրաշալվի ու չի նվազիր, ինչքան քաշվի, այնքան կշատանա, ինչքան յուս սփռե՝ այնքան կշուս: «Խորերը կուգան, դարերը կանցնեն, այն կքարոնանա, կուստալորն ու կենդանի միշտ. կյանք տալով՝ կապրի»:

Ծովեր, օվկիանոսներ կամ օտար ձեռքեր կրնան մեզ քաժնել, քայց էջմիածինը միշտ մոտ է մեզի: Եվ ինչքան հեռու, այնքան մերձ է այն, այնքան կդառնա խորհուրդ և հրաշք, երազ և իսկություն, հույս և ստուգություն:

Եվ ամա մենք, այսօրվաններու, կանգնած աստվածակառույց այս ս. տաճարի սալերուն վրա, հափշտակված կդիտենք՝ մեր հախճազ հավատքի ու սիրու յուսերով հորինված կամարներն այս սուրբ: Մեր հոգիներու բոլոր լարերով կնպիծե այս հազարամյա ծանր քարերուն, կշնչենք խորունկ՝ մեծություն մեջ այս խորհուրդներով լեցուն: Անխմանալի սարսուռ մը քայլեր և արող, կվտարելե մեր էությունը ամբողջ և կփոխադրվի՜ք տարբեր աշխարհ մը՝ խոր իմաստներու, իրավ արժեքներու, անկորնչելի գեղեցկություններու:

Ս. Էջմիածին սիրովը վառված, կանք ամա այստեղ, ու կմնանք այսպես:

(Հայրապետական քարոզ, 23 հունիսի 1957 թ.)

Ահա, հոգևոր ճեմարանը շրջապատեր ենք և պիտի շարունակենք շրջապատել գորգորսանքով և հոգատարությամբ և միշտ սյիտի բերենք Մեր սրբ-նորայինը այստեղ կատարված աշխատանքներում, որոնց անմահը Մենք այ կմասնակցինք իբրև ուսուցիչ։ Ահա թե ինչու Մեր մտածումներու և զգացում-ներու ամբողջ թափով կուգենք, որ Աստուծո օրհնությունը միշտ անպակաս ըլլա այս սուրբ հաստատության վրայեն, որպեսզի այ ավելի արդյունավետ և պտույտեր ըլլան այստեղ կատարված աշխատանքները։

(Հայրապետական խոսք, 17 հոկտեմբերի 1957 թ.)

• •

Այլանց տվե՛ր, հարազատներ Մեր, աշխատանքի, ուրախության և երգի ձայներ կննչեն այսօր հալոց լեռներն և կենդանության զուլալ չորեք հող-դառառ կոտսին մեր ձորերեն, մեր դաշտերեն, և լույս է ամեն տեղ։

Ու հայ հայրենիքի վերածննդյան այս օրերուն, Լուսավորչի անմար կան-թեղն ալ, Էրազմի կատարեն, սև ամպերեն ազատած, մեր շողակաթտմով, իր շնորհները կափոն հալոց սոխարին և հայաստանցիներուն, մեր կղանք առած՝ լուսո խորան սրբազնատուրը Էջմիսնի օրհնությամբ։

...Իչ երագ է այլևս, և ոչ ալ պատրանք։ Իրավ է, սիրելիք, Մայր Հա-յաստանի վերածնած է այսօր, Մայր Հայաստանը խաղաղ է այսօր, Մայր Հա-յաստանը կապրի կենսալի, կապրի շինելով, կշիճն երգելով՝ ողորմությամբ մատուծ հարցն մերոց և աղոթքներովը Հայաստանյայց առաքելական ս. Ե-կեղեցվո։ Հայ ժողովուրդը արցունքով սերմանեց և այսօր ցնծությամբ և փառքով կննճն։

Ողջո՛ւն քեզ և բյո՛ւր օրհնությամբ, երկիր մեր՝ Նաիրյան, վերածնած մեր Մայր Հայաստան։

Ողջո՛ւն և օրհնությո՛ւն մեր հայրենի հարազատ կառավարության, ող-ջո՛ւն բոլոր անոնց, որոնք կղարբենեն մեր ժողովուրդի ունի ապագան։

Ողջո՛ւն և օրհնությո՛ւն քեզ, շինարար և շարքաշ և քաջարի ժողովուրդ մույոց։

Ողջո՛ւն և օրհնությո՛ւն ձեզ, հայ շինականներ՝ ու ճարտար քանկորներ, ողջո՛ւն ձեր բարի, ձեր շինող ձեռքերուն։

Ողջո՛ւն և օրհնությո՛ւն հայ գիտության և ճարտարաբանության, ողջո՛ւն հայ որևեղ և ստեղծագործ մտքին։

Ողջո՛ւն և օրհնությո՛ւն հայ դպրության, գրականության և արվեստնե-րուն, ողջո՛ւն վերածնած հայկական հաճախին։

Տեր Աստված մեր, արարիչ և պահապան ամենայնի, Դուն պահն-պահ-պանն անվորձ և անխոռվ մայր երկիրը մեր, ժողովուրդը մեր, լույս հավատքը մեր, ս. Էջմիածինը մեր, քաղաքներն ու գյուղերը մեր, հուսալքմբացն ու վի-րելյը մեր, սերն ու միությունը մեր, խաղաղությունը մեր, ալմի և հավիտյան, ամեն։

(Հայրապետական քարոզ, 8 դեկտեմբերի 1957 թ.)

• •

Գոճն եկեղեցվու կամարներուն տակ, հոգևոր կյանքի շիտության ճամ-փուն, մեկ կողմ դրե՛ք ամեն կողմնակի մկատում կամ խմբակցական շահ։

Արիւմ ճնեցեք հայու սիրտը ձեր և հաղթահարեցե՛ք ջեհն ու աստղության դաշխայի՝ ոգին: Ա. Էջմիածնի լուս սևուհը ձեր սրտին մեջ առած, ի մի հավաքեցե՛ք մեր ս. ձկեղեցիւ հովանիին Արքն ու արգիեցե՛ք սմեն պատակ-տում, տմեն բաժանում, ասեն զրգում: Հաժաւքի սիրո կրակով վառված, ձեր բաղջը խոսքով պարտադրեցե՛ք բոլորին խաղաղության և սիրո ոգին, միասնության և անբաժանելիության կանոնը սզգաշեն, եկեղեցւո սանճաններին Անթ, ի սեր Աստուծո և ի սեր ազգի, և ի սեր ձեր քոլորիդ հարազատ մայր ս. Էջմիածնի: Ա. Էջմիածնի՛ն, ս. Էջմիածնի՛, «Արու աստուածակերտ, սրանչե՛րի, հրեղէն»:

Մեր ազգին ու եկեղեցիին ուժը, մեր ազգին ու եկեղեցիին շահը, մեր ազգին ու եկեղեցիին ապագան՝ մեր միությունն է, մեր ներքին սերը, մեր խաղաղությունը, մեր գործակցությունը Տիրոջ ազգին մեջ, ս. Լուսավորչի Մայր Աթոռի փառքով յուսաշող:

(Հայրապետական քալուզ, 6 հունվարի 1958 թ.)

* *

Գիտության սեծագույն նվաճումների այս օրերին, երբ մարդու իմացական համարը թո՛ղք է ստեղ՝ հետազոտելու և նվաճելու նյութական տիեզերքը ամբողջ, մինչև արև աղբյուրը լույսին, ինչրա՛ն հրաշալի պիտի լինի տեսնել և հաստատել հաղթանակը լույն մարդու բարոյական հանճարին, նվաճուից խաղաղության լույսին, որը շատ դարեր առաջ ծագել է հավատքի և հույսի բարձունքներից, աշխարհին բերելով աստվածային պատգամը՝ «ՅԼԵ-կիր խաղաղութիւն, ի մարդկի հաճութիւն»:

(Հայրապետական ուղշոյնի խոսք, 18 հոկտեմբերի 1959 թ.)

* *

Անտարակույս, առանց արդարության՝ մարդկային անհատի և հասարակացությանց համար կարելի չէ ակնարկել ու ապահովել կյանքի մեջ խաղաղ գոյակիճակ: Խաղաղությունը կյանքի ստողչ և շինարար ուժերի, ժամանակների հողմուշթով հեռզհետե վերանորոգվող և զարգացող ուժերի ներդաշնակ գոյակիճակն է՝ արդարության բարոյական օրենքի լույսի տակ:

...Հետևաբար, խաղաղության պահպանման և ամրապնդման համար անհրաժեշտ պայման է կան, եթե ուզում եք՝ պայմաններից մեկը, լուսավորել մարդկանց սրտերը արդարության բարոյական գզացմունքի լույսով, և պատմական ամեն մի ժամանակաշրջանում մարդկային անհատական ու հովաբական կյանքի մեջ ստեղծել հավասարակշռություն և ներդաշնակություն՝ գոյություն ունեցող ու զարգացող ընկերային-հասարակական ուժերի և ձըգտումների միջև: Այսպես է, որ կարելի կլինի ստեղծել մարդկային կյանքի մեջ արդար հարաբերություններ և արդար պայմաններ. Մեր ընթրումով, այդ լույսը մեզ կտան ս. Գիրքը և մանավանդ Քրիստոս՝ Ոյդին Աստուծո և Փրկիչը մեր:

(Հայրապետական ողշոյնի խոսք, 14 հունիսի 1961 թ.)

* *

Սուրբ Մկրտչայ հայ ժողովուրդին գիր ու գիրք տալով, դարձավ աշխարհի սշակույթ ստեղծող յուսավոր ուժերին մեկը, վաճճի հայ ժողովուրդը իրեն արված այդ մեծ շնորհը գիտցավ արգասավորել, հարստացնել ու ծավիլեցնել և հասնել գրական ստեղծագործությունց քարձր կատարներու:

Տասնվեց դարերն ի վեր սուրբ Մեսրոպ իր հովհու ուսերուն վրա կրե հայ ժողովորդի մշակույթը և կտանի զայն բարձունքն բարձունք: Հայ ժողովորդն ալ, տասնվեց դարերն ի վեր, իր տաղանդաշատ զավակներու գործերով, բարձունքն բարձունք կտանի սուրբ Մեսրոպի պաշտառ ամուսնը: Իրապես սուրբ Գրիգի թարգմանության ատաջին տողերն մինչև մեր օրերու հայերեն ստեղծագործության վերջին տողերուն մեջ սուրբ Մեսրոպ Մաշտոցն է, որ կապի ու կփառավորվի:

Սուրբ Մեսրոպի գործով հայ ժողովորդը իր ինքնությունը գտավ, իր մարի ու զգացումի կաղապարները ձուլեց և հորինեց՝ իր ասպեկտու և ստեղծագործելու ոճը:

(Հայրապետական կոնգակ, 25 օգոստոսի 1961 թ.)

Քրիստոնեությունը ինքը, խաղաղության և մարդասիրության մի առաքելություն է մարդկային աշխարհի մեջ:

Հետևաբար, երկրորդի և անտուգության մեջ տառապող այսօրվա մարդկության, պարտիմք, մանավանց մենք՝ հոգևորականներս, ցույց տալ խաղաղության և անդողական զինաթափման ճանապարհը:

Ատոմական դարաշրջանի պայմանների մեջ այլևս կարելի չէ բրիստոնյա լինել, մարդ լինել, և խաղաղության դատին պաշտպան չհանդիսանալ և չգործել խաղաղության հաղթանակի համար:

Ոչ մեկ ընկերային, քաղաքական, ազգային կամ միջազգային հայց այլևս կարելի չէ լուծել պատերազմով:

Պատերազմի հնարավորությունը պետք է մարդկային կյանքի մտանու մից դուրս վանել, իբրև միջազգային իրավունքի գերագույն կանոն:

Աշխարհի խաղաղության դատի հաղթանակը, մենագույն հաղթանակը պիտի լինի մարդկային բարոյական հանճարի: Մարդու իմացական հանճարի հրաշալի նվաճումների մեր դարաշրջանում, իրավունք և պարտականություն ունենք սպասելու հակ հրա բարոյական հանճարի հաղթանակը: Եվ միայն բարոյական հանճարի հաղթանակով կարելի պիտի լինի ապահովել իմացական հանճարի ստեղծած բարիքները՝ մերջանկություն բոլոր մարդկանց և բոլոր ժողովուրդներին:

(Հայրապետական ողջույնի խոսք, 18 հուլիսի 1962 թ.)

Ինչպես Վարդանանց մերոսմարտի օրերուն և այնուհետև դարեր շարունակ, մահը հաղթող հայոց պատմության ոգին անգամ մը ես պատուեց վարագույրը ամուրոք ճակատագրին ու կյանքի կոչեց մնացորդացը մեր ճահատակված ազգին: «Իր քաջ որդուց սուրբ արիւնով» արիացած հայ ժողովորդը, հազար հինգ հարյուր տարիներ հետո, Կարմիր Վարդանին մեծ ավետիս սովալ՝ Մարդարապատով:

Եվ ահա քառասուն և ավելի տարիներն ի վեր, հայ ժողովորդի սալը գանգվածը, մեկտեղված իր նախնյաց մայր հողի վրա, իր հայրենի հարսպատ կառավարության հովանիին հերթն, եղբայրական ժողովուրդներու կողքին, իր երջանիկ ապագան կկերտեն՝ ապստոփության, խաղաղության և հառաջդիմության անճախընթաց սրբաններու մեջ: Իսկ ի սփոռոս աշխարհի ցրված պանդուխտ հայերը իրենց աչքերը հառած դեպի վերաշինվող ու ծաղ-

կողմայր հայրենիքը, հագեցած կյանքի նոր ակունով և ոգեշնչված ազնիվ հպարտությամբ ու վառ տեսիլքներով դեպի հայոց ապագան, կերպեն օր մը վերադառնալ հավերժական Արարատին, իրենց հայաստանիք քույրերուն և եղբայրներուն մոտ, իրենց տղմության բաժինը ընծա բերելու ամենալավ հատուց մայր հայրենիքին:

Հայոց մահառատկությունը վերջապես պսակված է հաղթության բարբիռով ու նոր կյանքի լուսաբացով, և վերածնած է մեր հիմնավորը երկիրը Հայաստան, իբրև ազգային պետություն:

(Հայրապետական կոնկակ Ապրիլյան Նդեռնի հիսնամյակի առթիվ,
17 օգոստոսի 1964 թ.)

Անդրանիկ, բա՛շ զավակ հայ ժողովուրդի, դո՛ւմ ազատության զինվոր, դո՛ւմ՝ արդար բազուկ, դո՛ւմ՝ պաշտպան հավատո և հայրենաց, դո՛ւմ՝ մեր պատմության քարայրներեն լույս աշխարհ եկած նոր օրերու ՄԻՔԵՐ. ահավասիկ ես՝ Հայոց Հայրապետը, քեզի կուգամ ս. Էջմիածնեն, հայոց աշխարհեն, և քեզի ողջույն կթերեմ:

Կթերենք քեզի նաև վկայությունը, թե վերածնած մեր մայր հայրենիքին մեջ քու մոգիդ կառավարի իբրև այրծիվ, Հայաստանի սարերուն և ձորերուն վերև: Եվ մանավանդ այս օրերուն, երբ ազգովին ծունկի կկած պիտի աղոթենք մոտ երկու միլիոն մեր նահատակներու հոգիներուն խաղաղության համար, նաև հայրենիքի քու եղբայրներուդ, քույրերուդ և զավակներուդ հայացքները դեպի քեզի եմ ուղղված հարգանքով, երախտագիտությամբ, ուխտդ իրենց սրտերուն մեջ ամուր պահած:

Հայրենիքեն ափ մը հող ես չբերի հնետ գերեզմանիդ, վառնդ հոգիս կովկայե, թե հեռու չէ այն օրը, երբ ինքք հայրենի հողը իր կուրծքը պիտի բախն և ընդունի անյուններդ, ուր դո՛ւմ պիտի հանգչիս հավիտյան:

Անդրանիկ, բա՛շ զավակ Մեր, օրհնությունք քու հիշատակիդ. օրհնությունք քու կատարած գործիդ. օրհնությունք կես թողած գործիդ: Եվ Ամենայն Հայոց Հայրապետին սրտեն ջերմեռանդ մաղթանք իր ժողովուրդին՝ քու մեծ գործդ հասցնելու իր լուսին...

(Հայրապետական խոսք գործադար Անդրանիկի գերեզմանի վրա,
4 փետրվարի 1935 թ.)

Հայ եկեղեցին չի կրնար անտեսել նաև իր գոյության ու իր առաքելության ազգային նկարագիրը: Մանավանդ ի սփյուռս աշխարհի ցրված հայ ժողովուրդի համար, հայ եկեղեցին իր ինքնուրույն դավանաբանությամբ, ավանդություններով, իր ազգային լեզվով ու ծեսերով, իր անկախ ու ժողովրդապետական կազմակերպությամբ, ազգապահպանման հզոր ազդակ և ինքնապաշտպանության ամուր փահան կհանդիսանա այսօր, երբ մեր ժողովուրդի ավելի քան կեսը և մեր նվիրապետական պատմական միջոցներու չորսեն երեքը կցտնվին մայր հայրենիքի սահմաններեն դուրս:

Հետևաբար եկեղեցիներու միությունը Մենք կրոջանք իրականացան տեսնել հավատարմով, թե Քրիստոսով և ս. Ավետարանով մեկ է եկեղեցին, և թե պատմական ազգային ձևերիցիներու գոյությունը, այնպես ինչպես ա.

նոնք կան այսօր, չի հալասեր և չի մխտել Բրիտանոպ մեկությունը ընդ-խարհի խաղաղության հարցերը:

Մեր օրերուն, Եկեղեցիներու միության գաղափարը և առաջադրանքը պետք է բանաձևէկ իւրն միություն մը Բրիտանոպ սիրուն մեջ, Եղբայրական հարաբերությանց մշակումով ու սերտ զործակցությամբ, փոխադարձ ծանոթությունության, հարգանքի ու հավասարության պայմաններու մեջ, ամեն Եկեղեցի պահելով իր դավանաբանական ստանձնակերպը, իր ավանդությունները և իր ինքնագոյնն անկախ ղեկավարությունը:

(Հայրապետական կոնգրակ, 4 հունիսի 1965 թ.)

Հայ ժողովուրդի վերածնունդը կենսագործված է, ապահովված ու ամրապնդված արդի հայ պետության, Խորհրդային Հայաստանի կենդանի գոյությամբ, ակնոր հարաճուն վերաշինությամբ և վերելքով. Եղբայրական ժողովուրդներու մեծ յնտանիքին՝ Խորհրդային Հանրապետություններու Միության սեջ: Մեր անհատակներու ռզեկոյման հիսնավակը և համագգային հարգանքը անոնց հիշատակին նվիրված, պատմական հանգրվան մըն է, ուր կհանդիպին Հայաստանի և սփյուռքի հայության ապրումներուն, որոնումներուն և երազանքներուն բոլոր ճամփաները, հանգրվան մը, ուրկե սկիզբ պառնէ այն միակ իրական ուղին, փրկարար ուղին հավերժական Մայր Հայաստանին, այն միակ ուղին, ռտեղծարար ուղին, որ կապահովէ հաղթական երթը հալոց պատմության:

(Հայրապետական աղբյուրի և ուխտի խոսք, 11 հոկտեմբերի 1965 թ.)

Անձամբ Մենք լավատես ենք: Կհավատանք, թե Բրիտանոպ Ալետարանը հաւազումարն է և կենդանի աղբյուրը ոգեկան մեծ ճշմարտություններուն, որուն պիտի վերադառնա տագմապած մարդը, գտնելու համար իր կյանքի իմաստը, իր բարության հավասարակշռությունը, իր մխթարությունը, իր փրկությունը:

Եկեղեցիներու առջև դրված մեծ հարցերու շարքին, խիստ այժմեական կենտտենք՝ շնկերային արդարության, ժողովուրդներու ազատության և սշխարհի խաղաղության հարցերը:

Ընկերային արդարություն և սգություն բոլոր շահագործվածներուն և ճնշվածներուն, օժանդակություն բոլոր տկարներուն, արդարություն և ազատություն բոլոր ազգություններուն, Եղբայրություն ժողովուրդներուն և խաղաղության պահպանում ամբողջ աշխարհի մեջ, անա՝ հրամայական խնդիրներ, որ կհուզեն մեր ծանաակներու մարդկությունը: Ահա՝ խնդիրներ, որոնք պետք է հուզեն նաև զմեզ, իբրև Եկեղեցիներու զավակներ, եթե իրապես կյանքենանք հեռու չմնալ աշխարհին և կյանքեն:

Վերջին տարիներուն կիսավի դիալոգի մասին՝ Եկեղեցիի և աշխարհի միջև կամ այլ բանաձևումով՝ Եկեղեցին ներկա աշխարհի մեջ: Մենք ողջուների կգտնենք այս երբ ոգին և կհավատանք, թե Բրիտանոպ Եկեղեցին պիտի

մնա կենդանի և պիտի գործն տիրական կերպով աշխարհի և կյանքի մեջ, իր խաղարկ հաճարձակ կերպով ընկնուի և իր գործուն նպատակը բերելով ողբերան ու քակտյական հրամարականներու հաղթունակին համար:

(Հայրապետական ողջույնի խոսք, 11 մայիսի 1967 թ.)

Հայ եկեղեցվու ու ժողովուրդի պատմությունը վազերական վկայությունն էր ևզալ քրիստոնեական հավատքի, և մարտիրոսությունն մը՝ հանուն Հիսուսի և հանուն ազատության: Այնուամենայնիվ սակայն Միաձնի իջման տեսիլքով բեղմնավորված հայ հոգին, կյանք ունեցալ և ավելի կյանք ունեցալ, և ստեղծեց հրաշալի գանձարանը իր ազգային ինքնատիպ մշակույթին, և գալիք դարերուն ժառանգությունն թողուց մասիապատ մատյանը իր հերոսական պատմության:

(Հայրապետական խոսք, 28 ապրիլի 1968 թ.)

Մենք համաձայն չենք, որ կրոնական գործը, եկեղեցին, շնորհ իրենց կրոնական առաքելությունեն: Մենք համաձայն չենք, որ կրոնական գործն ու եկեղեցին դառնան միջոց ոչկրոնական նպատակներու իրագործման: Մենք համաձայն չենք, որ հոգևորականները Աստուծո խոսքեն դուրս ալ բաներ քարոզեն: Մենք կղալանհինք, կրոնական հավատքը իրեն ինքնուրույն, ինքնաբերական և ինքնանպատակ մարդկային ոգեկան երևույթ և փորձառություն, և եկեղեցին՝ իրեն հավաքական կազմակերպությունը աղ կրոնական փորձառության և առաքելության: Բայց այս բոլորը չեն նշանակեր, որ անտեսենք, թե հայ եկեղեցին հայ ժողովուրդն է: Այս իմաստով է, որ հայ եկեղեցին ազգային կկոչենք: Հայ ազգը եկեղեցի ժողովուրդ է և իր ամբողջ պատմությունը գրեթե, հերոսական պատմությունն է իր քրիստոնեական հավաքական կյանքին և փորձառության:

(Հայրապետական խոսք, 1 մայիսի 1968 թ.)

Խաղաղությունը կյանքի առողջ և ստեղծարար ուժերու ներդաշնակությունն զարգացող գոյավիճակն է արդարության լույսի տակ: Մեր որևորում երբ մարդու իմացական հանձնարը թոխը է առած նվաճելու համար նյութական տիեզերքը ամբողջ մինչև արև՝ աղբյուրը լույսին, ինչքան հրաշալի պիտի ըլլայ տեսնել հաղթանակը նույն մարդուն բարոյական հանձնարին, նվաճումը արդարության և խաղաղության լույսին, որ դարեր առաջ շողաց հավատքի և հույսի բարձունքներեն, աշխարհին բերելով պատգամը Աստուծո՝ «Յերկիր խաղաղութիւն, ի մայրիկ հաճութիւն»:

Մենք չենք հավատար, թե միջազգային հարցերը և ազգամիջյան անհասկացողությունները կրնան պատերազմներով լուծվիլ, մանավանդ առումական ուժի առձազերծման մեր դարաշրջանին, որ մահ և ավեր կապառնա բոլոր ժողովուրդներուն հավասարապես: Միմիայն փոխադարձ հաճության և խաղաղության ոգին եղած է միշտ աղբյուրը մարդկային երջանկության և հառաջդիմության:

(Հայրապետական ողբեր, 2 մայիսի 1968 թ.)

Անճնապես մենք կհավատանք, թե արվեստները, մշակույթի արժեքները բոլորը՝ օրգանապես կապված են տվյալ ժողովուրդի մը հողին, քնաշխարհին՝ հետ, ամոր հավաքական կյանքին և հոգիին հետ, պատմական և ընկերային արդի կյանքի զարգացման պայմաններուն հետ, ինչպես և ապագայի նկատմամբ անոր երազանքներուն և իղձերուն հետ։ Նաև տվյալ ժողովուրդին մտածումները և աստիճանները և հույզերը գրեթե կերպին, ոճին հետ։ Այս բոլոր տվյալները և պայմանները կստեղծեն ոգեկան ուրույն մթնոլորտ, մտածելու և զգալու ուրույն կերպ և ոճ, որ հաստիկ է միմիայն տվյալ ժողովուրդին։ Բոլոր ժողովուրդներու մոտ, մշակույթի, արվեստի վավերական արժեքները, հարստությունները են և արտահայտությունը այդ պայմաններուն և մթնոլորտին։ Սերվանտես մը, Դանթե մը, Մոլիեր մը կամ Սեքսպիր մը անհմար է անցատիկ իրենց մայր երկրին և ժողովուրդին, անհմար է անջատիկ իրենց ժամանակին և իրենց ազգային մշակույթին ավանդություններին, իրենց ժողովուրդի հոգեբանությունին, թե ինչ բովանդակություն ունին իրենց գործերը։ Բովանդակության, ազգային նկարագիր ունենալը պայման չէ։ Դանթեի «Դժոխք»-ի մեջ իտալական ազգային ոչինչ չկա, իբրև բովանդակություն, ասկայն այդ գլուխ-գործոց գերազանցապես և վավերականորեն իտալական է, ինչպես Սերվանտեսը գերազանցապես իսպանացի է կամ ուրիշը։ Գրեթե նա ընկացին՝ հայ։

...Հայ ժողովուրդը պիտի ապրի և պիտի տոկա հաև հետ այսու, առավելապես իր մշակույթով, իր ստեղծած նոր արժեքներով։ Մենք համարանքով շատ փոքր ենք այս աշխարհի վրա, ոչ մեկ այլ հնարավորություն չունինք մեր ինքնությունը պահպանելու և մեր խուրը ըսելու, եթե ոչ մեր ժողովուրդի ուղեկան ուժերու և մշակույթի արտահայտությունը հանդիսացող վավերական արժեքներով։

(Հայրապետական խոսք, 7 մայիսի 1968 թ.)

Ամենայն Հայոց Հայրապետը, մոտ ինն տասնյակ տարիներ առաջ, 1881 թվին, կլաներ երկշտ այլ քաղցր ձայնը փոքրիկն Սողոմոնին, որ կու գար հեռավոր Կոստանայի հայոց համայնքեն, ուսանելու Գեորգյան ճեմարան, ի սուրբ Էջմիածին։

Մայր Աթոռու հոգևոր դպրոցը, ուսման տարիներու ընթացքին, լայն և ձև տվյալ անոր մտքին, հոգիին և անհեղուկ անոր շնորհները փրկչի Էջման անկանի անհեղ գործությամբ։

Այսպես ծնունդ տալով և շողալ սկսելով՝ հաճախը Կոստանու վարդապետին։

Սողոմոն, հախախտվածության ընծան եղավ՝ ոտոր Էջմիածնին։ Կոստանու վարդապետ սուրբ Էջմիածնի ընծան հանդիսացավ՝ հայ ժողովուրդին։

Կոստան վարդապետ բարենորոգիչն է հայ եկեղեցական և ժողովրդական երաժշտության և գյուտարարը, որուն գործը կարելի է արժևորել միայն Լեարույան չափանիշով։ Հազար հինգ հարյուր տարիներ հետո, Կոստան վարդապետ եկավ շարունակելու Օշականի մեծ Վարդապետին գործը, երգի անդատանին մեջ, վասն զի կրթը՝ խոսքի շարունակությունն է և պաշտոն կերպովն անոր։

...Հայ ժողովուրդը, կոմիտասյան երգի մեջ գտավ, մակնշավ իր հոգին, իր ոգեկան ինքնությունը: Կոմիտաս վարդապետ սկիզբ վեր է, որ վախճան չունի: Ան պիտի ասլիի հայ ժողովուրդով, հայ ժողովուրդը պիտի ասլիի իր-մով, ինչպես երեկ, ինչպես այսօր, այնպես ալ հավիտյան: Առանց Կոմիտաս վարդապետի չկա հարսգատ հայ երաժշտություն: Ամեն հայ երգի մեջ, զոմեն մտազայտ մը պետք է շողացնել Կոմիտաս վարդապետի հոգին:

Եվ մանավանդ՝ ոչ իսկ հովտ մը պետք է պակսեցնել կան ալեկցնել վարդապետի երաժշտության մեջ, որ «մեկ մայնահիշի համար պատրաստ էր իր արյունը թափելու», ինչպես ինք քսած էր առիթով մը:

(Հայրապետական կոնդակ, 24 հունվարի 1969 թ.)

Անտարակույս թե հայ եկեղեցին և ժողովուրդը պետք չէ կղզիացած մեան աշխարհի մեջ, և անհաղորդ՝ արդի կյանքի (ևս) քննարկմանը, նոր ձգտումներուն և նոր սուրբություններուն: Մենք բնավ կողմնակից չենք կրավորական կեցվածքի և մեկուսացումի: Այդ հակասակ պիտի թլլար ոչ միայն մեր եկեղեցւոյ շահերուն, այլ նաև հայ մարդու հոգեբանության: Մեր օրերուն, մարդկային աշխարհը խոր փոփոխության կենթարկվի սրընթաց արագությամբ: Հատկապես գիտության նորագույն ձևերումները նոր հույզումներ կթափան: Կրիլի թե լուսնի վրա առաջին մարդուն առաջին քայլը, մարդկության առաջին քայլը պիտի հանդիսանա դեպի նոր դարաշրջան մը, որուն հետևանքը տեսնելու անկարող ենք ստակալին:

...Սենք կհավատանք թե Քրիստոսի Ավետարանը երբեք պիտի չհիմնա, երբեք պիտի չնոսրցվի: Մարդը անոր պիտի դիմե մանավանդ վաղը, գտնելու և բյուրեղացնելու համար իր բարոյական հանձնարը, որով և պիտի կարողանա փրկվի ոչ թե հիվանդելով այլ հվանելով հյուսիս և տիեզերքին ուժելու: Առանց ավետարանական անստեման և անպայմանավոր սիրտ և գույթ պատվիրաններուն, առանց խաղաղության և բոլոր ազգերու եղբայրական սիստեմության բարոյական հրամայականներուն, մարդկային ընկերությունը որ մը ինքզինքը կրնա կործանել, իր իսկ առեկծած մեքենաներով:

...Մարդկության կրոնական ու ոգեկան ժառանգությանը մեծ գանձարանին մեջ, իր համեատ քայց քնորոշ հպաստը և բաժինը ունի հաւ մեր ժողովուրդը, իր ոգեկան արժեքներով, որոնք բյուրեղացած են իր քրիստոնեական հավատքին և մտածողության, և իր հոգևոր-մշակութային տեղեկագրությունը մեջ: Հազար հիզդ հայրուր տարի մետո, ալաօր, կրնանք կրկնել Խորենացիի հաստատումը մեր ազգի հիշատակության արժանի կենսագործումներուն մասին, առաջել ստուգությանը և ազգային առավել հպարտությանը: Երբ կեդրոնը արդի աշխարհի ներքայելու և արդի մարդկության հրամայականին հարցերով զբաղելու անհրաժեշտության մասին, երբ կետսինք մեր հիմնավորը եկեղեցին իր առաքելության մասփուն մեջ կենդանի ու կենսայի պահելու մասին, չնոսնանք ամեն բանե առաջ՝ մեր օրերու լուսին քրիստոնեական ժառանգության իրավ արժեքները, հայկական քրիստոնեության և ազգային ոգեկանության գանձելը, զոր մենք կթերանանք ուղիղ գնահատել ու արժևորել, և կըրնեն հույսիակ ի վիճակի չենք թլլար գանձը հասկնալու:

...Իբրև եկեղեցի և ազգություն, ազգի և ապագա մարդկության առաջ մենք կրնանք նախաչել և գնահատել դառնալ միջավայն մեր կրոնական-ազգային ոգեկանության ինքնությունը նկարագրելով և արժեքներով:

(Հայրապետական ողջույնի խոսք, 27 սեպտեմբերի, 1969 թ.)

Յնձա՛ հայ ժողովուրդ, քանզի սուրբ գրական Արարատի ստորոտին, ահա հիսուն տարիներն ի վեր կա ու կզարգանա ըստ նախահայրերոյ մայր երկրորդ Հայաստան, խաղաղ ու ապահով:

Այս պատմական տարեդարձի սննին, պահ մը մայն դեպի անցյալը հեռավոր, անշփոթ տեսնելու և ուզիլ գնահատելու համար լուսավոր նեղկան:

Փառքի դարերն ու անկոկնեի յույս իրագործումներն հետո, դուն տեսար անկումը թագուհի մայր քաղաք Անիին, և ապա քայքայուժը հայկական վերջին պետության ի Կիլիկիա: Հաջորդեցին վեց անարվու դարեր, որոնք տարին քեզ դեպի եզրը մահվան անդունդին: 'Կարեր' ստրկության, հայաժանր-նեղու, դարեր' ավերումներու, կոտորածներու, դարեր' գաղթի ու անվերջ ցրվումի դեպի հեռավոր ափեր կորստյան:

...Բայց եկավ ժամ դարը և քեզի քերավ՝ ճրաշքի համագորդ դարթունքի ավանդը: Արթնքավ հոգիդ, հավաքեցիր ուժերդ կամքի, փշրեցիր կապանքներդ դարավոր և խավարեն դեպի յույս թուար իբրև Մեկը Սասունցի, շողացնելով թուր կայծակին:

Հնչած էր ժամը հայ ազատագրական շարժումին: Հերոսական մարտունակ, պատմություն կերտող քաջեր, անհավասար կռիվ, նահատակություն, ծանր հուսահարություններ, և հետո, հետո՝ մեծագույն աղետը հայոց պատմության, 1915-ի Լեւոնը Ապրիլյան, սուսջին ջեղատանությունը քաղաքակիրթ կոչված մեր դարուն:

Կթվեր թե փակված էր գիրքը հայոց պատմության և վերջն է Հայաստան երկրին:

Բայց ո՛չ, Աստված չէր լքած զքեզ: Նոր հույս, նոր հավատը և նոր ուժ տվավ քեզի, և քաջ որդիներդ, իրենց սուրբ այլունով՝ կերտեցին, բարձրացուցին հաղթության նոր կրթողը Սարդարապատի, Արարատին ընծա: Ին թեև պահ մը, Ալեքսանդրապոլի սև թուղթը ուղափակեց ինդղաման ընել քեզ և ոտքի կոխան հայրենիքդ սուրբ, ահա 1920-ի վերջին ամսու սննին, ոտուց Լոբայր ազգության հուժկու քաղուկը օգնության հասավ քեզի և իսպառ չրացավ վտանգը մահացու: 'Պայծառացավ երկինքը աշխարհին հայոց: Ծագեցավ արեգակը արդարության և խաղաղության, և շինարար հառաջընթացի: Լկտար աճիլ ու ծաղկիլ, հաջով ու լույսով առատ:

Սարդարապատի հերոսները և անոնք որ պատռեցին Ալեքսանդրապոլի թուղթը աճիլավ, վերջնապես հաստատեցին ամուր հիմքերը հայկական նոր պետության: Առանց Մայիսյան Սարդարապատի, Ալեքսանդրապոլի մահացու ծրագիրը ի կատար պիտի ածվեր 1918-ին, առանց 1920-ի 'Նոյեմբերյան' փառանքի, պիտի փլեր Սարդարապատի կամարը հաղթության:

Սարդարապատի հերոսամարտով և 'Նոյեմբերյան' լուսաբացով, վերջ գտավ բշվառ ու անտեր վիճակը Մայր Հայաստանին:

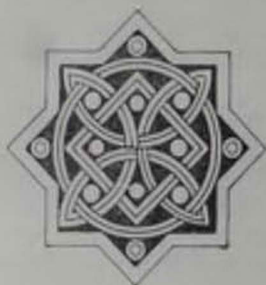
Այսպես է որ, մեզ դարերու քառսը ետև թողած, դուն ազգությունը դար-

ձար՝ քու սեփական անունովդ լզայծառ, քու պատմությանդ ոգիով անկարտ,
 քու ազգային դրոշակովդ հագարու: Եվ արապես հառաջ ընթացար հաստատ
 թալիսերով, ձեռք-ձեռքի տված եղբայր ժողովուրդներու հետ: Եվ հիսուն տա-
 րիներու արդուն բրտիներով, շինարար կիրքով, կառուցող ձեռքերով և ու գլխ
 լույսով, կերտեցիր մեր օրերու պերճ Երկիրդ արմենական, Մայր Հայաստա-
 նը անհեղափոխ հուշոց: Հինգ անգամ տասը տարիներու ընթացքին, դո՛ւն, չար-
 քաշ ու հոգիով ազատ ժողովուրդ, դո՛ւն, հայաստանցի ժողովուրդ, ստեղծե-
 ցիր շրայլորեն՝ այնքա՛ն, ինչքան հինգ անգամ հիսուն տարիներու մեջ:

Հարգանք քեզ հա հատուկ ժողովուրդ:

Հարգանք քեզ վերածնած ժողովուրդ:

(Հայրապետական կոնդակ, 24 ապրիլի 1970 թ.)

ԱՐԽԱՅԻՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ
ԳԱՀԱՅԱԼՈՒԹՅԱՆ ՏԱՍՆՀԻՆԿԵՐՈՐԴ
ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ՆՎԻՐՎԱԾ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹՅՈՒՆ
ՄԱՅՐ ԱԹՈՒԽԻՄ

Հանդիսավոր և պատարագ, քարոզ և հայրապետական մաղթանք.—Հոկտեմբերի 4-ին, կիրակի օրը, Մայր Աթոռ և Էջմիածնում մեծ շուքով տոնվում է Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի գահակալության տասնինգնյոթյոթ տարեդարձը:

Ինչու վաղ առավոտյան Մայր տաճարն ու նրա շրջակայք լիքն է ոխտավորների հոծ խմբերով, որոնք եկել ին՝ աշխարհի տարբեր երկրներէ՝ այդ թվում Բրազիլիայից, Ուրուգվայից, ԱՄՆ-ից, Կանադայից, Ֆրանսիայից, Լիբանանից, Սիրիայից, ինչպես նաև՝ ոխտավորներ Հայաստանի տարբեր շրջաններից:

Ժամը 11-ին Մայր տաճարում սկսվում է սուրբ պատարագի արարողությունը, որին ներկա են լինում նաև Գերագույն հոգևոր խորհրդի անդամները, Մայր Աթոռի հոգևոր դասն ու ողջ պաշտոնեությունը և այլ պաշտոնական հյուրեր:

Ժամը 12-ին Վեհափառ Հայրապետը, եկեղեցական թափոթով և զանգերի հաղթական դողալնների ներքո, Վեհադասից առաջնորդվում է Մայր տաճար:

Որվա պատարագից է ոխտավորաբար Մայր Աթոռում գտնվող Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոսության միաբան տ, Ղեկնղ ար-

քեպ, Հեպեյանը: «Հայր մեր»-ից առաջ քարոզում է պատարագիչ սրբազանը՝ վեր հանելով Վեհափառ Հայրապետի՝ 15 տարիների ընթացքում կատարած եկեղեցաշեն, հայրենակներ ու խաղաղասիրական գործունեությունը՝ ի պաշտոնություն հայ եկեղեցու և ի քարտություն հայ ժողովրդի ու հայրենիքի:

Հավարտ և պատարագի իջման և ուղարկի առաջ, Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի հանդիսադրությամբ, կատարվում է հայրապետական մաղթանք՝ վրան արևաշատության Վեհափառ Հայրապետի և անսասանության՝ Մայր Աթոռ և Էջմիածնի:

Շնորհավորություններ Վեհադասում.—Այնուհետև հավարտ և պատարագի եկեղեցական թափոթով Վեհափառ Հայրապետը առաջնորդվում է Վեհադասի գահադասին և քաղնում հայրապետական զանի վրա՝ ջրբալակատված Մայր Աթոռի եպիսկոպոսներով, վարդապետներով, սպակախոսներով և ոխտավորների հոծ խմբով:

Գահադասում են նաև Գերագույն հոգևոր խորհրդի անդամներ և քաղնում այլ նշավիրյակներ:

Հանում ողջ հայ եկեղեցու և Գերագույն հոգևոր խորհրդի Վեհափառ Հայրապետի գահակալության տասնինգնյոթյոթ տարե-

դարձը շնորհավորում է Աղյուսկանի թեմի հայոց առաջնորդ, Կերագոյն հոգեվոր խորհրդի անդամ տ. Հուսիկ եպս. Սանթուրյանը՝ ջերմ բարեմաղթություններով, երախտագիտությամբ և որդիական անկեղծ գազարմերով:

Այդ հանուն սպիրտքանալ ուխտավորների շնորհավորանքի խոսք է ասում հոգևոր նեւարանի տնօրէն տ. Շնորհք վրդ. Գասպարյանը:

Հանում բրազիլիանայ գաղութի Վեհափառ Հայրապետի տառնինկաւիսկը շնորհավորում է գաղութի ծանոթ ազգային, ուխտավորաբար մար հայրենիքում գտնվող Գառնիկ Պազարյանը և Վեհափառ Հայրապետին է կոչւում կենսիրգրամսնեղ ուխտէնայ և թանկարժէք քարերով զարդարված մի ձեռագ խաչ:

Վերջում խոսք է անում Վեհափառ Հայրապետը, շնորհակալւոյթում է հայտնում Ըրանին ուղղված բոլոր շնորհավորանքների, բարեմաղթությունների համար և որհնում հայ ազգը, եկեղեցին ու վերածնված մար հայրենիքը:

Հուղիստքան սպարտին գահադրանում բոլոր ներկայները աջահամբոյրով շնորհավորում են Վեհափառ Հայրապետի գահակալութան տառնինկեղեղով տարեդարձը:

Գահադրանում ներկա էր Հայկական ՄԱԿ Միջնորդների տոլետին աորհոթեր հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ Ս. Գասպարյանը:

Մահը 15-ին Վեհափառ Հայրապետի գահակալութան տառնինկաւիսկի աորիկ Վեհաքանում տրվում է պաշտոնական ճաշկերոյթ, որին ներկա են լինում Կերագոյն հոգևոր խորհրդի անդամները, Մայր Աթոռի սիարակոյրոյներ, հոգևոր նեւարանի դասախոսական կազմը և պաշտոնական այլ հրաւիրյալներ:

Ներկայներից շատերը մեկ անգամ են շնորհավորում են Հայոց Հայրապետի գահակալութան տառնինկաւիսկը և գանկանում հրան քաջաոոյթոյթում և արնշատոյթում:

Բնդունելութանը ներկա է լինում հան ՀՄԿԿ Միջնորդների տոլետին աորհոթեր հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ Ս. Գասպարյանը, որը գեղեցիկ ուղեքծով շնորհաւորում է Վեհափառ Հայրապետի գահակալութան տառնինկաւիսկը դործունեոյթում:

Վեհափառ Հայրապետի գահակալութան տառնինկաւիսկին կոչված ճաշկերոյթը տարտվում է Վեհափառ Հայրապետի տարիքով:

Մ Ա Յ Բ Ա Թ Ո Ւ Ո Ւ Մ

Հոկտեմբերի 4-ին, շաբաթ.—Այսօր ուխտավորաբար Մայր Աթոռ է ժամանում Վիեննայի հայոց հոգևոր հովիվ տ. Մեսրոպ ծ. վրդ. Գրիգորյանը:

Հոկտեմբերի 5-ին, հինգշաբթի.—Այսօր Բեյրութ է մեկնում ուխտավորաբար Մայր Աթոռում գտնվող Վիեննայի հայոց հոգևոր հովիվ տ. Մեսրոպ ծ. վրդ. Գրիգորյանը:

Հոկտեմբերի 10-ին, շաբաթ.—Տօն Սրբոց Բարգմանչաց վարդապետացն սերոց Մեսրոպայ, Եղիշէի, Մովսիսի բերրողի, Դավթի Անյաղբ փոխտփայի, Գրիգորի Նարեկացւոյն և Ներսիսի Կլայեցւոյն.

Այսօր Թարգմանչաց տոնի կապակցութեամբ Օջական ուխտի են մեկնում վանքի միաբանությունը, հոգևոր ճեմարանի ուսանողությունը, դասախոսական կազմը՝ իրենց մարզանքի տուրքը մատուցելու հայ մշակույթի մեծ նրակտավոր տ. Մեսրոպ Մաշտոցի հիշատակին:

Օրվա մեծ տոնի առիթով, Օջականի ս. Մեսրոպի անվան եկեղեցում պատարագում է տ. Ղևոնդ արքեպ. Չպեկյանը և քարոզում Թարգմանչաց վարդապետների մշակութային գործունեության հոգևոր, յուսավորական և հայրենասիրական նշանակության մասին:

Հավարտ ս. պատարագի տեղի է ունե-

ցում հոգեհանգիստ տ. Հուսիկ Նախկուպտի նախագահությանը հայ մշակույթի բոլոր վաստակավորների հիշատակին:

Այնուհետև Օջականի ս. Մեսրոպ Մաշտոցի անվան դպրոցում տեղի է ունենում թարգմանչաց հիշատակին նվիրված հանդիսություն, որտեղ ողջույնի խոսքով հանդես է գալիս տ. Հուսիկ Նախկուպտը: Ապա քարիզայտյան խոսք է ասում դպրոցի տնօրեն Անր Աղիբեկյանը: Դպրոցի աշակերտներից ուսանք աղյուսմով արտատանում են ս. Մեսրոպ Մաշտոցին նվիրված հայրենաշունչ քերթվածներ:

Հայ մշակույթին և Թարգմանչաց հիշատակին նվիրված հանդեսին որդի խոսք են ասում նաև տ. Ղևոնդ արքեպ. Չպեկյանը և պրոֆ. Հ. Ճ. Սիրունին:

Թարգմանչաց հիշատակին նվիրված տոնը հանդեսը ավարտվում է խանդավառ միևնույնությամբ:

Հոկտեմբերի 11-ին, կիրակի.—Ե կիրակի գեղի ս. Խաչի.

Այսօր Մայր տաճարում պատարագ է մատուցում տ. Գևորգ վրդ. Սերապյայանը:

«Հայր մեր»-ից ուսաց քարոզում է Վենսիա Վայրապետը՝ «Երանի սգալուրաց, զի նոցա միխրաբեպիս» բնաբանով:

Այս առիթով Վենսիա Վայրապետը ժողովրդաբար հիշատակում է 1915 և 1920 թվականներին Մարաշում մահատակված

հայ ժողովրդի այն զավակների մասին, որոնք հավատարիմ հաղղ պատերազմական հերոսական ախարդություններին, ծանր և դժարախոտ օրերին անճեղքար պայքարով հանդերձ առանձնահատկություններ ու սեռանձնական ջիգերով, վասն հողերենեաց՝ անհավասար մարտերում:

Հավարտ ու պատարագի, վեհափառ Հայրապետի հանդիսադրությամբ, կատարվում է հոգեհանգիստ՝ Մարաշի քաղաքում հանդիսների հոգիների յուսավորության համար:

Հոկտեմբերի 17-ին, շաբաթ.—Այսօր Մայր Աթոռից Լենինական է մեկնում տ. Ասող արքեպ. Չեպչեանը՝ Ղազարոս արք. Կյուրեղյանի ուղեկցությամբ:

Հոկտեմբերի 18-ին, կիրակի օրը, Լենինականի Յոթ վերջ եկեղեցում սրբազան հայրը պատարագում է և հույժոր պատշաճի քարոզում:

Այնուհետև տ. Ասող արքեպիսկոպոսը և Ղազարոս արքեպիսկոպոսը մեկնում են Կիրովական, որտեղ սրբազան հանդիպում և զրույց է ունենում տեղի հոգևորականների հետ, որից հետո վերադառնում են Մայր Աթոռ:

Հոկտեմբերի 18-ին, կիրակի.—9 կիրակի գլխի ս. Խաչի.

Այսօր Մայր տաճարում ս. պատարագ է մատուցում տ. Հովհաննես քհն. Մարությանը: «Հայր մեր»-ից առաջ քարոզում է տ. Հուսիկ եպ. Սանթրոքյանը՝ «Մահ ոչ իմացեալ մահ է, մահ իմացեալ անմահություն» քննաբանով:

Հավարտ ս. պատարագի Ավագ սեղանի առաջ, վեհափառ Հայրապետի հանդիսադրությամբ, կատարվում է հոգեհանգիստ՝ Հաճախներոսամարտի 50-ամյակի առիթով հանդիսների հիշատակին:

Ս. պատարագին ներկա էին բազմաթիվ հանգիներ սիրուղբից և մայր հայերենից:

Հոկտեմբերի 19-ին, երկուշաբթի.—Այսօր ուխտավորաբար Մայր Աթոռ է ժամանում Խոստովի հայոց հոգևոր հովիվ տ. Գրիգորիս աբեղա Բունիաթյանը:

Հոկտեմբերի 24-ին, շաբաթ.—Այսօր Լուսապետից Մայր Աթոռ է ժամանում Մայր տաճարի յուսարարապետ տ. Հայկազուն արքեպ. Աբրահամյանը, որը սեպտեմբերի 11-ին մեկնել էր Երուսաղեմ. վեհափառ Հայրապետի կարգադրությամբ՝ զբաղվելու տ. Արեովք, տ. Պրոզմ, տ. Նորայր, տ. Զահն և տ. Տիրայր սրբազանների հետ Մաշտոցի կրճատման հարցով, 1969 թվականի սեպտեմբերին Մայր Աթոռում զուգարկած նախկինպատական ժողովի որոշման համաձայն:

Հոկտեմբերի 24-ին, շաբաթ.—Այսօր Մայր Աթոռ է ժամանում հան Բենիդիկտի հայոց թեմական խորհրդի ատենապետ Վահրամ Կալիթյանյանը՝ իր հարգելի տիկնոջ հետ:

Հոկտեմբերի 25-ին, կիրակի. է կիրակի գլխի ս. Խաչի.

Այսօր Մայր տաճարում ս. պատարագ է մատուցում տ. Ծոփրիք վրդ. Գասպարյանը:

Ս. պատարագին ներկա էր վեհափառ Հայրապետը:

Հոկտեմբերի 28-ին, երկուշաբթի.—Այսօր, չորեք մեկուկես ամիս ուխտավորաբար Մայր Աթոռում գտնվող վաստակավոր ստավորական արք. Հ. Մ. Սիրունին, հրաժեշտ առնելով, վերադառնում է Բուխարեստ: Պրոֆեսորը Մայր Աթոռում գտնված օրերին մի շարք դասախոսություններ է կարդացել հոգևոր ճեմարանի ուսանողությամբ, գրույցներ է ունեցել Մայր Աթոռի միաբանության և հոգևոր ճեմարանի դասախոսների հետ:

Հոկտեմբերի 28-ին, չորեքշաբթի.—Այսօր Բելուսից ուխտավորաբար Մայր Աթոռ է ժամանում Արևմտյան Եվրոպայի հայրապետական պատվիրակ և Ֆրանսիայի հայոց թեմի առաջնորդ տ. Արեովք արքեպ. Մանուկյանը:

Երևանի օդանավակայանում սրբազան հորը դիմավորում են Մայր տաճարի յուսարարապետ տ. Հայկազուն արքեպ. Աբրահամյանը և Վարդան արք. Տեղեբյանը:

Հ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ՆՅՈՒԹԵՐ ԴԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

«ՍԻՄԵՈՆ, ՈՒՉ-ՔՈՂԻՍԵՒ ԱՌԱՋԻՈՐԴ-ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ»

Երկար ատեն անտեսված մնալով, Ռեստ, մեր է որ ուսումնասիրվի սկսած Ռայոց մասին իտաղ թուրք աղայությունը: Անո՞ք մատչելի չէին եղեր մալս մեր պատմությանը զբաղողներուն և հաճախ անձամբ մանցեր անոնց, և Ռեստ՝ արհամարհված՝ որովհետև անոց վրա մայրը էին իբրև խնայողութեան նշաններ, որ ինչպէս որ եղեր էր իսկապէս անոց մեծ մասը:

Աղայութեան ուշադրով թիվ մը կազմած են առաջին հերթին թուրք շրոնիկագիրները:

Միշտ չէ որ ստուգապատում են անոնք: Հորինված ստղծներու հրաժանգով՝ անոնց կյանքն ու գործունեությունը ներդրելու միակ մտահոգությամբ, անոնց լեզուն են չափազանցություններով և ուռուցիկ գովաբանություններով տվալ սուլթանի հասցեին: Պարտություններու վրա անոնք լուրջաբար անցնէր էին և ուռեցողի Ռայոյանները, հաճախ պարտություններն իսկ ներկայացնելով իբրև հաղթանակ: Չմայած ատոր՝ անոնք իրենց ալ գուրկ չեն որդը շահեկանութենէ իրենց այդ կերպարանքին մէջ անգամ, և կրնան ատաղծ հայտայտի որևէ հետազոտողի:

Որքացալ կրնա մատարաստան գովելի ճախածեությունն ունեցալ չորս հատորներու մէջ համախմբելու ինչ որ հայոց ու Կողկասի մասին գրեր էին թուրք Ռին քրոնիկագիրներն ու վերջին ջրաններու թուրք տատմագիրներն մեկ քանին, հատորներն մեկը ամբողջապէս վերապահելով թուրք աշխարհագիր Էվլիա Չելեբիի ուղեւորական նոթերուն Հայաստանի և Կողկասի մասին:

Ինչ կվերաբերի հոր օրինում՝ հայոց մասին չափ-

կան նյութեր կատմենք թուրք պետական և քաղաքական մարդոց հիշատակներուն մէջ: Գոհունակությամբ պետք է դիտել տալ որ անոնց ևս պարտումի առարկա սկսած են դառնալ ներկայիս, ոչ միայն նպատին համար զոր կրնան քերել Ռայ պատմությանը զբաղողներուն, այլև այն խնդարություններուն համար որոնցմով լեզուն են անոնց և որոնք վրայեն անձերնի պիտի լլլար լուրջամբ անցնի և չկանխել անոց նվիրագործումը հայա պատմության:

Հայոց մասին խառը թուրք աղայութեան չեն վակվիր անշուշտ շրոնիկագիրներու պատմաբաններու և կամ հուշեր շարադրողներու մեկ հայաբան մոթերով: Հորմն հետև թուրք մեր պատմագրությունը զարկ տվալ աղայութեան հետապոտման, անցալին շատ մը միտ ծայրերը բացվցան պատմության առջին: Այդ աղայութեան մէջ չեն պակմիր հայոց մասին ևս նյութեր, որոնք նորաճոր լուսաբանություններ կու տան հայոց երբեմնի կենցաղին վրա, կարողաբանեն անոց վճարած հարկերը, ինչպէս և պարտադրություններ որոնց ենթարկվաի էին, սեղծումներ, որոնց ենթակա էին իրենց ատորա կյանքին մէջ: Ընկերային և տնտեսական կաշկածդուններ, և այլն:

Հայոց Ռեստ ամբողջութեամբ ունեցող արխիվային այդ նյութերը այնքան ալ զանցառելի թիվ մը չեն կազմեր թուրք աղայութեան մէջ, նկատի ունենալով նույնիսկ քարոյ հայաքանդակները միայն: Թուրք արխիվներու մէջ պատմաբանութեան զատ՝ անոնց մե կարևոր թիվ մը ցրված կմնա նաև տարբեր գա-

դարաններու և հավաքածուներու մէջ: Ընդ մտաւոր պատմութեամբ և մանաւանդ հայ եւ թուրք առեւտրայիններով գրադողները չեն կրնար անտեսել գանձը:

Ինքուր Մաշտոցի անվան Մատենադարանին մեջ եւ յորտեղեւ որ կուտնենաներու մատակի թիվ մը կա: Կաթողիկոսական Իփականն Մատենադարան փոխանցված անոնք թանկագին կտորեր կ'ապրուենակեմ հայ ժողովուրդի վերջին դարերու պատմութեան համար, ու անհրաժեշտ է որ հետազոտութեան առարկա դառնան և անոնք:

Փափագելով անմնջել մտով մը տալ, առաջ եկր-երկրպագենք թուրքերէն այդ դոկումենտներէն մին: Հնչրիթի 1177 տարվո զինիթքէ 10 թվականը կրող (1764 հունիս 18) ստեղծական ֆերման մըն է ան, որ սեղստ առեւտրային ունի Սիմոն Երեանցի կաթողիկոսին կ'անցնէ և գործունէութեան հետ, կաթողիկոսի մը՝ որ իր ամբան շինարար աշխատանքներուն մէջ՝ չէր մտցան կարգի դնել Մայր Աթոռի դիմանաւորուն ալ, կորուստե փրկելով այդպէս հայ կ'կոնգրէտ պատմութեան հետ կապված ճյուղեր: Հետաքրքրողը այդ մասին թանկագին յուսարանութուններ կ'ստնէ ձաքտի մը:

Ինչ հրատարական սույն վավերաթուղթը կըզված է բազմաթիվ կետեր յուսարանել մեզ, ճախ, բնականաբար, ինչ կ'կարաքերի Սիմոն կաթողիկոսի կ'անցնէ հետ հետ կապված որոշ դեպքերու, ինչպէս պիտի տեսնենք:

Հետո վերջնականորեն կ'ընտն պարագան զոյգ Ուշքիլաններուն որոնք հաճախ իրարու հետ շրտրված են և որոնք ասկայն գոտրոյուն ունեցան են քիւնեպն անոնք: Ներկա վավերաթուղթը անոնք հիշատակաթուղթը կ'ընեն քով-քովի, միևուր ակնարկելով Եզմիածնի վանքը, և երկորորով՝ հաղագիցի երրակն եկեղեցիները:

Իսկե զատ վավերաթուղթը կարաքն ստմայան կ'պատրուական այն շրջանները որոնք Եզմիածնի հագնվոր մարզն էին, նույնիսկ թուրք տիրապետութեան տակ:

Անց նոր փաստ մըն է հետեւաբար այն մասին թէ Զմիւռնիո զինակը Աղշիպիկադոսի կողմէնրով կ'պատնանր տկուրէի վիճակներուն, այսինքն այն թէ միւրում որոնց մեջ նմիւրակութեան արդյունքներուն հետ ստապնորոյութեան արդյունքները նս Մայր Աթոռի կ'պատնակեն:

Ար հրատարական վավերաթուղթը այդ պարագան նս կ'ընտն որոշապէս:

Ան մեզ կ'ուստաբանն ման օրինական այն տրամադրութեան մասին որոնք ստմային մեջ կ'ուսովինին հայ հոգևոր վերին իշխանութեան հետ ծագած վեճերը, որոնք ղուրս ձգված էին տեղական իշխանու-

թեանց իրավասութենէն՝ հանձնվելու համար կ'ալան-րական Իփականի ձեռնհասութեան:

Եվ վերջական սույն վավերաթուղթը անգամ մը նս կ'ընտն ստեղծաներու որոշ իրավասութեանցներ Անհայն Հայոց կաթողիկոսութեան վրա, այսինքն նմիւրակութեան մը վրա որ իր հոգևոր հիղհանկոթոյունը կ'տարանէր ստմայան հողերուն վրա այ՝ Ատակէ էր՝ որ Անհայն Հայոց կաթողիկոսի ընտրութեանը կ'ընտակա էր ստեղծական վավերաթուղթն նս, և ստեղն էր ման որ Պոլստ պատրիարքները հաճախ իրավունք կ'ստակէ իրենց իրենց միջամտելու Մայր Աթոռի գործերուն, միջամտութեան որուն հետեւանելով Սիմոն կաթողիկոս հետազային քաղաքներ պիտի ունենար Պոլստ պատրիարքական Աթոռին հետ:

Հետ մեր դատարանը դոկումենտին՝ Սիմոն կաթողիկոսի հաստատութեան ֆերմանը տրված է 1177 տարվան ցիմալույնվելի 8-րդ օրը, թվական որ կ'համապատասխանէ 1768 ճոյններ 14-ին: Իսկ-լացնէմը այս առթիվ թէ Հակոբ Կալան պատրիարք մոյն տարվո սեպտեմբեր 28-ին այն է վարդապետային օրը արդեն հանդիսավոր պատարագ մատուցան էր և հիշատակած Սիմոնի անունը իբր կ'աթողիկոս:

Ստեղծական ճոյն այս ֆերմանը, որ իրավունքներ և իրավասութեանցներ կ'ընտրէր Սիմոն կաթողիկոսին, անոր Թուրքիա ապատանաւ շրջանին, իրականին մեջ մեծ դեր չունեցաւ: Նախ որ Սիմոնի բացակայութեանը Եզմիածնէն՝ շատ կարճ տեւեց, այսինքն հաղով երկու ամիս: Եվ հետո ֆերմանը շնորհված է 1177 տարվո զինիթքէ ամսվան 16-ին, որ 1764 ճոյնս 16-ին կ'համապատասխանէ, մինչ Սիմոն Եզմիածն վերադարձան էր արդեն 9 ամիս ներ առաք, այն է 1763 սեպտեմբեր 21-ին:

«Սույն շրջաններուն մեջ պատահած խռովութեանց պատճառով հնարավորութեան չունի Ուշքիլանին մեջ զետեղվելու» պարտութեանը որ կ'երևա ֆերմանին մեջ կ'անարկն այն բեղմնութեանց որոնք ճոյն օրն ունեն հագնեան Երեանի Հուսեին Ալի խանին և Քուրմ խանի միջև, և որոնք ստիպելին Սիմոն կաթողիկոսը Մայր Աթոռին հետեւան և պահ մը ստմայան հողը ապատանալի, ղեկար որ ապաե կ'երկրապնեն մեզ Օրմանյան:

«Ընտրութեան վրա երկու ամիս անցած չէր տակալմին, որ Հուսեին Ալի Երեանի խանը յար կ'ստնէ թէ Քերիմ խան յար վրա կու գա, ամեն կողմ տակ-րելով ու անարելով: Ուստի պատգամ կ'ըրէի Սիմոնին, որ բեղմնութեան ձեռքը չիկալու համար, բոլոր թանկագին ստացվածքներով և քաղականային պաշարով Երեան գա, ու բերդին մեջ ապահով մնա: Սակայն Հուսեին-Ալիի ներքին փառը կ'ապաւնտ էր կաթողիկոսին վրա, թէ միգույն Քերիմին օղեն և Սիմոն այ բնավ չէր ողոր անոր ձեռքը հաճոց-վի: Ուստի ամսալաի մամանակ այդ անորոշու-թեանց մեջ վրդով կ'ընտր կ'ընտր: Բարեբախտաբար Հերակ թագավորին միջամտութեանը, Հուսեին Ալի յոր առաջարկէն նս կ'ընտր, և հավանեցավ որ միաբանները Եզմիածն մնան, և կաթողիկոսն ալ յոր ապահովութեան համար քանցեր գլխաւորը սու-

Ինքուր Մաշտոցի անվան Մատենադարան, Կաթողիկոսական Իփական, Լ. Գ. Դժ 475:

(Ստեղծական սույն ֆերմանը ընդօրինակելու և մեր հիղելու քարայրակամութեան ունեցավ հազար-յալ մեր քարէկանը Գեղամ Սանդրոյան):

մանյան հոգի անցնի, երբայ հապի ի յինչքիսացն, որ է հազարամեկի և չուրհանու վանքը, ինչ որ մեծ շարժառիթուն պատճառեց. իր զի հիշատակագիրն խաբով, գեթեան իրեն ի մահուան, յոչ մտանելն ի բերդն: Հետ պատ Սիմոն պնավոր միաբաններով հայազիսի կողմ անցավ 1783 հուլիսի մեջ: ...Հայց Աթոռն զուրա դուրսություններ կապակեց, և անա այս միջոցին լուր կուսանի Հյուսիսից-Ալի խանեն, թե անա խաղաղեաց, և թե զարծիր յԱթոռն քո: Ասոր վրա Սիմոն և ընկերները հուլիսիսի վանքեն հալազի կուսան, կուսակալ Մանուկ փաշայի քանի մը օր կպատվախորիլն, և սեպտեմբեր 20-ին հալազիկն մեկնելով, և հեղրգա կամ վարազա շարա-նապարհին թաղենեղացին, սեպտեմբեր 21-ին, էջ-վիսին կմտնեն:

Թուրքերեն սույն վավերաթուղթը քարգամակը մեզ մզեց ուրիշ մտահոգություն մըն ալ: Ուզեցինք դուրսնել աշխատանքը բոլոր անոցն որոնք հետագային պիտի ձեռնարկեն սուրբանական ֆերմաներու քարգամություն: Թարգմանություն սխառնը, զոր յիարկած ենք ուսմանական արխիվներու մեջ պահված ֆերմաները ուսմանքիսի վերածած առեւն և որ աղեղնոյց կծառայէ երկալիս մեզմե հետո այդ աշխատանքին նվիրվողներուն Ռուսանի մեջ, կկարծենք որ մտղե կրնա ծառայի հան ֆերմաներու հայ քարգամակներուն ալ:

Ֆերմաներու քարգամակները շփոթության մատնված են, օրինակ, այն ճախաղատությանը առջև որոնցմով կսկսինք սուլթանական ֆերմաները և որոնց կնիկապանքին պաշտոնական քանձմը զանազան պաշտոնատարներու վերապահված տիտղոսներուն:

Մեր քարգամման սույն ֆերմանին մեջ վեց են այդ տիտղոսները, վերապահված վեց գանազան դասերով՝ որոնց կուզված էին կիրառել ֆերմանով ճանաչանված տրամադրությունները:

Սառչինը այդ տիտղոսներուն որ նվախ «փառապան» խորհրդականներ քառերով՝ իրեն կցված ու նկատվով վերադիրներու ամբողջ հեղեղ մը, օսմանցան կայսրության օրով վերապահված էր մեծ վեզիրներու և վեզիրներու: Մեծնագույններու մեջ դուր մեծեր քառերով սկսող երկրորդ տիտղոսը կուղղվեր միրմիրան աստիճանը կրող զինվորական արշտոնատարներուն: Երկրորդներու դատավորներուն մեջ դուր ամենատարածուն քառերով սկսող տիտղոսը կարգեր քարծրագույն աստիճանի դատավորներուն, մինչ զանազան դատավորներուն վերապահված էր այլևի համատ փրադիր մը որ կանգնե ճարձմանքերը դատախոսներու մեջ՝ քառերով Վոյնիդակները, մարապատները, բեթիտանները, լեհիչերի պետերը, զավատական երեխիները և սպաները ավելի համատ տիտղոս մը ունեին, որ քմաններու և հավասարներու մեջ պարծանք քառերու մեջ կանմանափակվեր:

Երեքինը այդ տիտղոսներուն.—«Բիստոնա ազգիմ

մեջ ընտրվանքու տիպար»,—կուղղվեր Պոլսո հալոց (ինչպես և Ռուսաց) պատրիարքներուն:

Գալով քարալավ թող ավարտի իր վախճանքն քառերում՝ որ կնետնին Ջաքարիա պատրիարքի անունին և որ առհասարակ կցվեինք քրիստոնյա զեմքերու հիշատակության, պարզապես կընանակնիր թող իսլամության մեջ փակե այլերը:

ՄԵՐՄԱՆ, ՄՈՒՍԹԱԼԱԿ Գ. Ի.

Փառապան խորհրդականներ, վաճառչուր խորհրդատուներ, քարեկարգիչներ աշխարհի, խոհական ղեկավարներ մարդկային գործերու, արդարադատ առաջնորդներ ազգերու կարևոր գործերուն, պետության հիմնում հարդարիչներ, կայսրության խարխիւներ ամրացնողներ, Ամենաքարծրալին շնորհներով, բեռնավորալիներ. Կարնո, Կարսի և ... ի կուսակալ իմ մեծ վեզիրներս,—քարծրալին Աստված հավերժական թող ընն իրենց մեծությունը:

Մեծնագույններուն մեջ դուր մեծեր, մեծեր և պանծալիներ, օժտյալներ արժանիքով և մեծարանցով, տեղեր փառքի և պատկառանքի, Մեծ տիրոջ մասնավոր շնորհներով համարվածներ, հայազիսի և ... նահանգներուն կառավարիչ դուր մեծարանք միրմիրաններ,—հավերժական թող ըլլա անոնց երանությունը:

Իսլամներու դատավորներուն մեջ դուր ամենատարածներ, հավատացյալներու կուսակարիչներուն մեջ դուր լավագույններ, հանքեր առաքինությանց և ստուգությանց, սրբազան օրենքի և կյոնի դուռը քարծրացնողներ, ժառանգորդներ մարգարեներու և առաքյալներու գիտությանց... բեռնավորալիներ, դուր՝ Կարնո և Ջյուլուսի և ... ի դատավորներ,—թող ավելանա անոնց առաքինությունները:

Պարծանքներ դատավորներու մեջ, հանքեր առաքինությանց և քանի, ... գալաններու դուր դատավորներ,—թող ավելանա անոնց առաքինությունը:

Նմաններու և հավասարներու մեջ պարծանք դուր վոյվոդաներ, մարապետներ, փոխ-քեթիուդաներ, եհիչերիներու զորապետեր, մեծաներու և սպաներ,—թող ավելանա անոնց արժանիքը:

Արքայական այս հրամանագիրը երբոր կհասնի՝ գիտցե թե Պոլսո և շրջակայի պատրիարք՝ քրիստոնյա ազգին մեջ խորհրդավորներու տիպար Ջաքարիա անուն հոգևորականը,—քարալավ թող ավարտի իր վախճանը,—կայսերական դիվանին ուղղված կըլլալ աղերսագրով մը պարզեց որ Սիմոն անուն հոգևորականը, որ կայսերական բերքով հատատված է իր առաջնորդ և կայսրիկու՝ պատրիարքության ենթանա Ա-

նադրոյի շրջանին, Երևանի մօտ դոմինոյ Ուշ-քիխս անուն հայ վանքին և անոր շրջակայքն երկոյ Բալազդիի հողակէս Ուշ-քիխս կոչվող վանքին, ինչպես և Զմյուռնիո, Մենեմենի և Կոլոզիմիաթի և շրջականներուն, ասկէ առաջ այդ շրջաններուն մէջ տեղի ունեցող խռովութեան բնամայն՝ դժկարտւելուն ունենայով Ուշ-քիխսի մէջ հաստատուելու և բնակելու, կայսերական երեք հրովարտակներով տնօրինված էր, որ ան, ըստ վաղեմի սովորութեան, իր վանքերուն սպասներուն տարուածի հետեւ իրեն սիրահոմար կաւելով ողորմութեան տվողներէն նպաստ գտնելու նպատակով կարենա եղբայրելէ Կարա, Էրպրան և բերաթով հախատելով ինչպէս իմաստի միտս Ուշ-քիխս վանքը և հայ առաքելը գտնվող ուրիշ վայրերու մէջ, և այս առթիվ իրաւունք ունենա հիշատակված շրջաններու վանքերուն և եկեղեցիներուն մէջ կանգ առնելու և բնակելու, ասկէ զատ՝ իր միտ գտնվող հոգևորականներուն և մարդոց հանդէպ շերիաթի հակառակ ոտնձգութիւններ տեղի չունենան և դրամ կորզելու նպատակով թէ՛ խաւաններ և թէ ուրիշ քրիստոնեաներ (զանք)՝ կողմէ քրոնոքայիններ տեղի չունենան այն անձերու նկատմամբ, որոնք հիշյալ հոգևորականներու կողմէ կորկվին երեք տարին անգամ մը կայսրութեան մէջ բնակող հայ լաւաններուն գտնված վայրերը բալասանի յող (միտուն) բաժնելու և ողորմութեան հաւաքելու համար, և այդ առթիվ առաջնորդութեան ենթակա վայրերէն կանգնին՝ մեզիկներու և իշպետրու մէջ անոնց կանգ առնած օրերուն, իսկ եթէ նման հաւանութիւններով և կամ ուրիշ պատրիարկներով հիշյալ հոգևորականին կամ անոր մարդոց հանդէպ ոտնձգութիւններ տեղի ունենան՝ այդ առթիվ ըստ շերիի հարուցված դատերը ոչ թէ տեղիում վրա լսվին, այլ լուծում տաւան մարտադաքիս մէջ՝ անոր փոխանորդին հետ:

Հախառակ առոր, վերջին տարիներս ահապա ավագակներու և քրիստոնէս չարագործներու կողմէ դրամ կորզելու նպատակով հիշյալ հոգևորականին և անոր մարդոց անցուղարձին ու կանգառութեան տրակներ կհարուցվին, և անոնց հետ գտնվող հոգևորականներուն և անձերուն հանդէպ ևս հակառակ շերիաթի ոտնձգութիւններ տեղի կունենան, մեզին խնդրված է հետեւիսքի, որ հրովարտակ մը շնորհներ, որպէսզի դուք, որ հիշյալ վեզիրները, միտիւրանները, վոյվոդաները և միտս ապաւնին եք, հախապես շնորհված կայսերական հրովարտակներուն համաձայն պաշտպանութիւն շնորհներ հիշյալ Սիմեոն հոգևորականին և անոր մարդոց երթելէին, ապահով և հանգիստ գտնող դիվեր մէկ գալատու:

Կեն մութը, և եթէ որեւէ վայրի մէջ, դրամ կորզելու նպատակով ներդրումներ և ոտնձգութիւններ տեղի ունենան, և եթէ հիշյալ Սիմեոն հոգևորականը կերպալ գրութեան մէջ ինչպէս ինչ-ինչ քրիստոնեաներու իրենց ծեսի համաձայն պատմելու անհրաժեշտութեան մասին, իր հիմունք օրինակով սեպվի, իսկ միտս չարագործներու մասին հարուցված դատերը չլսվին տեղիում վրա այդ շրջաններուն մէջ, այլ տեսվին աղքատական դիվանիս առջև:

Արդ պետական գանձատուն մէջ պահված նախկարտական մութախաւաններու տոմարներուն դիմվելով տեսնվելով որ Պոլս հայոց պատրիարք Հակոբ հոգևորականին կողմէ կերպալ աղքատացով մը դիմում կըսէ է, որպէսզի կարենական բերաթով մը Սիմեոն անուն հոգևորականը առաջնորդ և կայսրիկու ճանցքի Պոլս և շրջանակներու հաշոյ պատրիարքարարական եմբակա առաջնորդութիւններէն Ուշ-քիխսի, ուրիշ անվանք Էշմիսանք, և միտս Ուշ-քիխսի, և Զմյուռնիո և Մենեմենի և Կոլոզիմիաթի վանքերուն, ինչպէս նաև, որպէսզի միջնորդութիւն տեղի չունենան ամ մարդկանց, որ հիշյալ Ուշ-քիխսի հոգևորականին կողմէ երեք տարին անգամ մը բալասանի յող բաժնելու և ողորմութեան հաւաքելու համար Օսմ. կայսրութեան մէջ բնակող հայ լաւաններուն զտնելված վայրերը կորկվին և որպէսզի աղքատութեան պահանջողներու դատերը կայսերական դիվանին առջև տեսնվին:

[Տեսնվեցավ նաև], որ այդ դիմումին իբր նկատման շնորհված արքայական հրովարտակը և անոր հիման վրա հիշյալ պատրիարքին հաճնված բնութը կնախատեսէ, որ իսկապէս հիշյալ Ուշ-քիխսի և շրջականներուն առաջնորդութեանը 10,800 աքէի փեշքէշ փոխարեն հաճնված է Սիմեոն հոգևորականին, որ ուրիշներու կողմէ վաղեմի սովորութեան ի հետեւ միջոտմութեան տեղի չունենա այն հոգևորականներուն, որոնք հայ առաքելը գտնված վայրեր բալասանի յող կուզան բերելու, որ զայիս իշխանութեանց (Էնի Լորժ) մարդոց կողմէ ոտնձգութեան տեղի չունենա իրենց անցուղարձ ըլլած վայրերուն մէջ այն հոգևորականներուն, որոնք հիշյալ պատրիարքին կողմէ կնջանակվին ողորմութեան հաւաքելու և լալաններու գործերը իրենց ծեսին համեմատ կարգավորելու համար: Մենեմեո թաւաններու, վարդապետներու (չարաբաշ մեզլուխ) և մարապետ կոչված կին թաւաններու ժառանգութեանը ըստ վաղեմի սովորութեան պատրիարքին պատկանելով՝ երբ անոնք պատրիարքին կամ անոնց իրականորդներու կողմէ համուն միտի ստացվին, ի հետեւ պաղեմի այդ սովորութեան որեւէ

միջամտություն տեղի չունենա. ելնմտական գաղմին (բեյրության) և ժառանգական վարչության (քասաբ) մարդոց կողմև. ինչ որ իսկ ռալաներեն ուսանց կողմև իրենց կենդանության կտակի, ըստ իրենց ճևհն, իրենց կենդեցիկերու աղբատներուն և առաջնորդներուն, օրինավոր սեպի և երբոր մեռնին՝ հայ վկաներու վկայությունը ընդունի շերիի առջև. քահանաներն ու սև գլուխները իրենց անցուղարձ վայրերեն ալիի հեշտ անցնելու համար երբ հագուստը և կերպարանքը փոխեն՝ իրենց վրասի գործիքներուն և դվաններուն զսպի իշխանությանը (էհի էոթթ) մարդոց կողմև միջամտություն տեղի չունենա, անոնց ջուլ գտնելու և ենդեցվու հատուկ իրերեն դուռներուն և նախամատույցներու մեջ մացու (գլորուր) դուռ անցատուրը (բաճ) չպահանջվի, չառաքործներու դեմ հարուցված դատերը ուրիշ վայրերու մեջ չսվին, այլ փոխանցվին ճարաքաղաք՝ արքայական դիվանի առջև տեսնվելու համար:

Այս բոլոր նշանակված ըլլալով հիշյալ պատրիարքին հանձնված բերաթին մեջ, և լուսանցքին վրա մակագրված ըլլալով, թե այս մասին հրովարտակ տրված է, որպեսզի բերաթի պայմաններն ու մակագրության տրամադրությունները կիրարկվին հշտուրաճը՝ 1177 տարվան ջեմագուլ էվվելի 8-յոջ օրը (1763 նոյեմբեր 14) կայսերական հրովարտակ տրվեցալ՝ մակագրվելով թունոյն թվականին ևս բազմաթիվ ուրիշ հրովարտակներ տրված և՛ միևնույն իմաստով: Հետո, նույն տարվան ջեմագուլ էվվել ամսական մեջ տրված է արքայական հրովարտակ մը, որուն տրամադրության համաձայն նկատելով, որ հիշյալ Սիմեոն հոգևորականը նույն շրջաններուն մեջ պատահած խոտորությանց պատճառով նկարավորություն չունի Ուշ-բիխեի մեջ գետնովելու և բնակելու, կարենա անցուղարձ ընել Կարսի, Էրզրումի և բերաթին մեջ ներմուծված հալազիդի մյուս Ուշ-բիխեի և հայ ռալաներն քնակված ուրիշ վայրեր՝ իո վանքերուն սուլթաններուն համար ինքնահոմար տփուրներեն ողորմություն հավաքելու նպատակով կարենա կանգ առնել և բնակի հիշատակված վայրերը գտնվող եկեղեցիներուն և վանքերու մեջ, իրեն ուսնձգություն և միջամտություն կատարվի՝ շերիին օրենքներուն և քնաթին պայմաններուն հակառակ իր միտ գտնված հոգևորականներուն և մյուս մար-

դոց հակդեպ: Հետո, նույն թվականին տրված է արքայական հրովարտակ մըն ալ, որ կտրամադրե թե հիշյալ Սիմեոն հոգևորականը, ըստ վաղեմի սովորության, իր առաջնորդության չափանքներն ճերա անցուղարձ ըրած տտեն մեճգիլներու և օրակալքերու մեջ կանց առած օրերուն ինքն ու իր մարդիկը գեճ ըլլան խլամ և գիմի չարագործներու կողմև դրած կորգելու նպատակով որևէ ոսնձգութեն: Նման հավակնություններով կամ ուրիշ որևէ նպատակով հիշյալ հոգևորականին կամ անոր մարդոցը դեմ ոսնձգություն կատարողներուն վերաբերյալ դատեր եթե հարուցվին, չսվին տեղիում կտա, այլ տեսնվին արքայական դիվանի առջև իրենց փոխանորդին հետ:

Կիրառված, որ երբ բարձր հրամանս կրնանք՝ շարժիք արքայական կամքիս համաձայն: Հետ պետական զանձարանին մեջ պահված տոմարներուն՝ հիշյալ թվականներուն առանձին-առանձին հրովարտակներ տրված ըլլալով՝ հիշյալ պատրիարքին աղերասգրին և հախապս տրված բարձր հրամաններուն համաձայն, պետք է հովանավորություն և պաշտպանություն ընծայեք հիշյալ Սիմեոն առաջնորդին ու կաթողիկոսին և անոր հոգևորականներուն ու մարդոցը իրենց անցուղարձ ըրած վայրերուն, ինչպես բնակություն հաստատած տեղերուն մեջ, ապակով և հանգիստ կերպով զանոնց դրկեք մեկ գալատան և մյուսը և եթե հիշյալ կաթողիկոսը ձեզ կերյալ աղերասգրի ներկայացնե որևէ տեղ շերիի տրամադրությանց հակառակ դրած կորգելու նպատակով ոսնձգություն ենթարկված ըլլալուն մասին, կամ ի մասին քրիստոնյաներն ոմանց իյենց ծեսիս համաձայն պատմելու անհրամեշտության՝ օրինավոր նկատեք իր դիմումը, և չարագործներու վերաբերյալ դատերը չտուլատեք, որ լսվին տեղիում կտա, այլ փոխանցեք որպեսզի տեսնվին արքայական դիվանի առջև՝ իրենց փոխանորդին հետ, ու կիրարկեք այս կերպով արքայական հրամանագրի տրամադրությունները: Հետ այն տեղիակ եղեք և վստահեցեք կայսերական նշանիս:

Գովեցալ այսօր, հազար հարյուր յոթանասունորը տարվու զիմիջե ամսական տասնվեցին (1764 հունիս 18):

Ն. Պոլիս մեծ քաղաքին մեջ:

Դ. Հ. ՀԱՎԻՈՅԱՆ

ՆՅՈՒԹԵՐ ՄԱԿԱՐ ԵԿՄԱԼՅԱՆԻ ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Հակայական են Մ. Գ. Ելմալյանի ծառայությունները հայոց հոգևոր երանությունն ուսումնասիրության, հրապարակման և հայ ու օտար հասարակացությանը ծանոթացնելու գործում: Այսօր մեր բնակչություն և հոգևոր տանարներում հնչող հիմազուն հայ երգեցողության զոհարանների շատերի ներդաշնակողը և առաջին ուսուցանողը նա է եղել: Եվ այնուհամեղե՞ր՜ թի՛ բան գիտենք Եկմալյանի ապրած օրերի, որոնումների ու հիաստանությունների մասին: Հրապարակի վրա ցայտի չկա թի՛ թե շատ հաջող կազմված մի ժողովածու, որն ի մի հավաքեր հրաշմանքներ ու գրություններ, կյանքին ու ստեղծագործությանը վերաբերող վավերագրերն ու հուշերը, թո՛ղ որ տակավին չի հրատարակված նաև նրա երաժշտական ժառանգության հատընդիրն ամփոփող որևէ ժողովածու: Սույն հրատարակմամբ մեր մասնատ լուծվե ենք մոռանալ հոգևոր Եկմալյանի նամակների և նրա կյանքին ու ստեղծագործությանը վերաբերող վավերագրերի հավաքմանն ու հաջորդաբար լույս ընծայելու գործին:

Առորեն ներկայացվող նյութերը կարևոր ակզենություններ են Մ. Ելմալյանի (1858—1895) կյանքի ու գործունեության պետերությունը շրջանի լուսաբանության համար, երբ տեղի երաժշտանոցում ուսանելուց զրոգենալուց, ինչպիսի նաև ավարտելուց հետո, նա կազմակերպում է հայոց եկեղեցու երգչախումբը, որի նյութերի մասին գովառանգում են արտահայտվել իսթապլական արվեստի մեծ գիտականը, ի դեմս Ռուս Ռաբրանանա՝ երգահան Միլի Ալեքսեևիչ Բալակիրևի (1838—1910), ապա նաև Պետերբուրգի հայ համայնքի ներկայացուցիչները:

Եկմալյանի խմբավարական արվեստի հմայքն այնքան մեծ է լինում, որ ժամանակ անց, երբ նա արդեն աշխատում էր Տփլիսում, մինչ ամբարանչու-

թյուն է առաջ գալիս Պետերբուրգի հայոց եկեղեցու երգչախումբում կանոնավորելու նպատակով նոր երգչախումբ կազմվելու, հայ համայնքի ներկեցվող հատուկ հանրապետով առաջարկում են դարձվում նրան հանձնարարել այդ դժվարին գործը: Եկմալյանն ընդառաջ է գնում ազգակիցների բաղձանքին և պայմանավորված ժամանակամիջոցում կատարում առաջադրանքը, միայն թե եկեղեցական վարչության աղդեցիկ անդամներից մեկ երկուսը ինչ-ինչ պատճառաբանություններով դառնացնում են նրան:

Հրատարակվող վերջին գրությունները ի հայտ են բերում այդ տիպի երևույթը:

Նյութերը քաղված են Լևոնիպարզի մարզի պետական պատմական դիվանի հավաքածուներից (Ֆ. 1754, ց. 1, գրք 1225): Հայերեն լեզուները տպագրվում են անկողիով, ռուսերենները թարգմանված են մեր ձեռքով:

Գ. ՏԱՅՆՅՈՒ

[Խմբագրմանը լույս տեսնելից]

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԱՅ-ԼՈՒՍԱԿՈՐԶԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԳԻՆ

Պատիվ ունեն դիմելու խորհրդին հետևյալ խնդիրքով:

Գտնվելով նյութական մեղ միանություն, խնդրում եմ խորհրդին՝ առ 1 հուլիսի 1888 թ. նշանակելու ինձ յուրակ, որպիսին ինձ տրվում էր մինչև երգչախմբի հետ իմ պարապմունքները՝ շարունակելու համար իմ երաժշտական կրթությունը տեղիս երաժշտանոցում:

Ինչ վերաբերում է նրան, թե ինչ միջոցներով եմ ապրել մինչև վերջին ժամանակ-

ներս, ապա պետք է ասեմ, որ սեփական վատասկ չունենալու պատճառով նա հարկադրված եմ եղել օգնության համար շարունակ դիմել կողմնակի անձանց:

Խորհրդի՝ ինձ ներկայացրած պահանջին՝ վկայագրի վերաբերյալ, ես կարող եմ աղ-պիսին բերել պայատակա՝ երգչախմբի կառավարիչ պարոն Բալակիրևից: Մոե վկայագիր է պետք նաև երաժշտանոցից, ապա, ինչպես իմացա, խորհուրդը դրա համապետք է գրավոր դիմի երաժշտանոցին. երաժշտանոցի դասընթացն ավարտելուց հետո իմ քերած օգուր գրավականն այն հաշտություններն են, որոնք ունեցել է երգչախումբը իմ սյարսակալու ժամանակամիջոցում:

Ե կ մ ա յ յ ա ն գ

<1887, դեկտեմբեր, Ա. Պետերբուրգ>

<Մակագրություններ> > Բեմ թույլ եմ տալիս հրավիրելու խորհրդի պարոնայք անդամների ուշադրությունը պ. Էկմայանցի թշվառ վիճակի վրա, հուսալով հնարավոր աջակցություն: Այնուհետև հաշտողում է դվարըմբենկի մի ստորագրություն՝ Գ. Մ. Աթանյանի() : <20 դեկտեմբեր 1887 թ., № 317>: Երբ № 8-ում:

ԼՄՊՊԱ, ֆ. 1754, գ. 1225, ք. 11ա—բ:

[Թարգմանությունը ուսերենից]

<Մ. ԲԱԼԱԿԻՐԵՎԻ ԿԱՐԾԻՔԸ Մ. ԵԿՄԱԼՅԱՆԻ ՄԱՍԻՆ>

Խույնը ներկայացնող Մակար Գրիգորի Էկմայանը ցույց է տվել իր օգտակարությունը տեղին հայոց եկեղեցում՝ կազմակերպելով եկեղեցական երգչախումբ, որը իր ղեկավարությամբ, կիրակնօրյա և տոնական ժամերգությունների ժամանակ, կատարում է հայոց եկեղեցու հնչող երգեցողությունը՝ իր իսկ ներդաշնակմամբ և Աստուծո տաճարին պատշաճող վեհությամբ: Հետևաբար և անհամար խիստ օգտակար եմ գտնում պարոն Էկմայանցին հնարավորություն տալ՝ ավարտելու իր երաժշտական կրթությունը տեղին երաժշտանոցում, բայց որ կարևոր գիտելիքների տիրապետման հետ միաժամանակ, կապելու նաև նրա բերած օգուտը ի փառս սուրբ եկեղեցու և նրա արժանահարգ ծիսակատարության:

Մ. Բ ա լ ա կ ի Ր Ե Վ

Ա. Պետերբուրգ, 1887, դեկտեմբերի 10

<Մակագրություններ>

<20 դեկտեմբերի 1887, № 213: Գործ № 8-ում: Հարգում անել կրաժշտանոցին Էկմայանցի ընդունակությունների և հառաջադիմության ժամին, ինչպես նաև

կարելի՝ է հուսալ, որ ս. ք. հուլիսին ես կավարտեմ անձանց ընթացքը:

ԼՄՊՊԱ, ֆ. 1754, գ. 1225, ք. 10:

[Թարգմանությունը ուսերենից]

(Խուսական կայսերական

երաժշտական ընկերություն

Ա. Պետերբուրգյան թատմանոց

Երաժշտանոց

Յ հունվարի 1888 թ.

№ 880

Խատերական փողոցում, ճեղքի

գործերի միջնադարյան

շենքում

Ա. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵԼԵՅԻՆ ՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻՆ,

Ի հետևումն 1887 թ. դեկտեմբերի № 30 գրության պատիվ ունեմ հաղորդելու, որ պարոն Էկմայանցը Ա. Պետերբուրգի երաժշտանոցի ուսանող է 18... թ. սեպտեմբերից, պրոֆեսոր Սյուլյովի դասարանում հատկապես սովորում է կոմպոզիցիայի տեսություն և ընթացիկ տարվա միջև ամսին պետք է հաճենի ավարտական քննություն, որը, ամենայն հավանականությամբ, կավարտի հաջողությամբ:

(Կնիք) Երաժշտանոցի տնօրեն՝

Ա. Գ. ՈՌԻԲԻՆՑԵՆՆ

Տեսուչ՝ Ա. ԲԵՆՀԱՐԿ

<Մակագրություններ> > «11 հունվարի 1888 թվական, № 8: Լսված է հունվարի 12-ի նիստում: Նորս աճավա համար նշանակել 100 ռուբ. թոշակ: Գործ № 8-ում»:

ԼՄՊՊԱ, ֆ. 1754, գ. 1225, ք. 13:

Ա. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵԼԵՅԱՆ ԿԱՆԱՅ ՄԵՇԱՐԳՈ ՌՈՐՀՐԴԻ ԱՆԳԱՄՈՑ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԱՅ ՀԱՄԱԿԱՄԱԹՅՈՒՆԻՑ

ԽՈՐՀԻՆ

Ահա՛ անցել է քաղականի ժամանակ այն օրից, երբ մենք՝ հայ հասարակություն, զրկված ենք մնացել այն քաղցր և հոգեբուխ երգեցողությունից, որ մեզ տալիս էր երաժիշտ Եկմայանցի կազմած խումբը, որ լուր տեսակի մեջ ամենան էր և բոլորովին մի սոր բան՝ ամբողջ հայության մեջ:

Մենք լսում էինք մի երգեցողություն, որ հատուկ է միայն լուսավորյալ ազգերին և ճաշակգր՝ զարգացած հասարակության: Երբ օտարները մտնում էին մեր եկեղեցին,

Համապատասխան ամսաթիվը բնագրում չի նշված:

Գրության բնագրում հաշտող երկու թվանշանները բացակայում են, նշանակելով 1) Պետերբուրգի երաժշտանոց է ընդունվել 1879 թ.:

աքանչանում էին այդ երգեցողությունը լսելով և յուր լսանքը՝ արժանավորյալ հարգանքով մատուցանում հայ ժողովրդին: Բայց այժմ, զավոր արևի, պետք է խոստովանանք, որ այդ օրվանից հետո մեր երգեցողությունը (մահ է մի կատարյալ խավոսի: Սենյ հրավիրեցինք գործին այնպիսի անհուտ խմբակներ, որոնք ականջ ծակելու լսող աղավաղեցին մեր երգեցողությունը: Մենք իրենք ժամանակամիջոցում չհանգեցինք մի այնպիսի գործ, որը օտարները տարիներով չեն կարողանում ձեռք բերել, և արժանի էր ամեն տեսակ գովաստի և խրախուսմանը խորհրդի լուսավոր անդամը: Եվ երբ մենք օր աօրը սպասում էինք յուր կատարելության հասցնելու, արդեն չորացրինք, որի խոստովանելիք զավ է մեզ: Ուստի դիմում ենք այս խնդրագրով մենք՝ Պետերբուրգի հայ հասարակություն, Անգլիայի խորհրդի արժանապատիվ անդամներ, և լիազորված ենք, որ անտես չլքեցինք և գործին յուր վստիմանք տարով կվերացնենք զանազան անախորժ կարծիքներ և նորից նույն պաշտոնը ստանձնելով պարոն Ելմարյանցին, զորմիտ մեզ լսեցին կտաք այն բաղձը ուղղորդությունները, որով մեզ վստիմանք կլինեք հոգևորական և հարգանք կլինեք մեր խնդիրը: Համաձայն այս խնդրագրին ստորագրում ենք մենք՝ Պետերբուրգի հայ հասարակություն:

Հ. Տեր-Ստեփանյանց: Բ. Բաշիցադյանց: Ս. Հովսեփյանց: Գ. Միրիմանյանց: Սողոմոն Ախչարունյանց: Ա. Ա. Լիլիպարյանց: Կ. Փարենուզյանց: Կ. Լիսինյանց: Հ. Գաբայանց: Պ. Գրիգորյանց: Ա. Ամիրադյանց: Բաղդասար Գոնյանց: Միքայել Փարսադանյանց: Բ. Միրիմանյանց: Բ. Տեր-Ստեփանյանց: Գ. Տեր-Սիմեոնյանց: Գ. Ավետիսյանց: Հ. Բեգլարյանց: Արտիմ Իվանուկյանց: Ա. Արեղրակյանց: Խոջա-Էհմարյանց: Դուրմեզյանց: Տ. Տեր-Մարտիրոսյանց:

1889 թ. հոկտեմբերի 13

ի Պետերբուրգ

<Մականություն> Прихожанъ с выражением по-
решения кору и просьбою пригласить Экмаліана,
14 октября 1889, № 297.

[Մականները՝ երգչախմբի հանդես կատարմանը պատասխանողությամբ և Ելմարյանից հրավիրելու խնդրանքով: 14 հոկտեմբերի 1889, № 297]:

ԱՄԳՊԱ, ֆ. 1754, գ. 1229, ք. 17ա—բ:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԼԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՅԱՑ ԽՈՐՀՈՐԳԻՆ ԽՆԴԻՐ

Մենք՝ ի ներքո ստորագրյալ Ս. Պետերբուրգի բնիկ ծխականներ, կրկին անգամ դիմելով հարգելի խորհրդի անդամներ՝ Տեր

խորին ուղարկությունն ենք հրավիրում տեղ-
վորս եկեղեցի տեղ և աններդաշնակ եր-
գեցողության վրա, որը մեր միակ հոգևոր
մխիթարությունն է եկեղեցում և միակուս-
մայն դեպի ջերմեամպություն գրգռողը առ
Աստված:

Ահա անցավ այն օրից երկու տարի, երբ
մենք ամենայն բավականությամբ և խոր
տալանությամբ տակ համախում էինք եկե-
ղեցի ամենայն կյուրակների լսելու այն բաղձը
և ներդաշնակ խմբի երգեցողությունը, որը
պատրաստել էր պ. երամիշտ Ելմարյանցը,
բայց, դժբախտաբար, զանազան խոչընդոտ
պատճառներից ոչնչանալով այնպիսի գե-
ղեկի խումբը նորա տեղ հրավիրվեցան
գործին անհուտ և անուս խմբակներ, որոնց
չկարողացան արդարացիել յուրյանց
պարտականությունը, այլ աղավաղեցին և
կեղեցի երգեցողությունը ամենաաղեղ Ե-
ղանակներով: Ուստի՝ այժմ կրկին դիմելով
խորհրդի, խմբաբարբար խնդրում ենք
անտես չլքեցինք մեր խնդիրը, ամ է՝ նորից
հրավիրել պ. Ելմարյանցին՝ խմբակետ
հանձնելով նորան նորից կազմելու եկեղեց-
ի երգեցիկ խումբը, որով մեր բարի ջան-
կությունը կատարած կլինեք:

Васили Тер-Степановъ: Димитриевъ: Բաղ-
դասար Գոնյանց: Տիգրան Տեր-Մարտիրո-
սյանց: ... Հովսեփյանց: Գ. Աստվածատրյանց:
Հարություն Գաբայանց: Ռեանեն Կերոն-
յանց: Աղեքսանդր Մերերակյանց: Մնացա-
կան Ամիրադյանց: С. Парикозовъ: И. Ми-
рошанинъ: П. Ուրաշյանց: Բրիտանիոր
Բաշիցադյանց: Խոջա-Էհմարյանց: Սողո-
մոն Ախչարունյանց: Կոնստանդին Լիսին-
յանց: Աղեքսանդր Լիլիպարյանց: Կ. Փարե-
նուզյանց: Գրիգոր Տեր-Սիմեոնյանց: Ս. Հով-
սեփյանց: Հովհաննես Տեր-Մարտիրոսյանց:
Ռուբեն Հովհաննիսյանց: Գաբրիել Միրի-
մանյանց: Գաբրիել Ավետիսյանց: Հարու-
թյուն Բեգլարյանց:

ի Ս. Պետերբուրգ, 1889 թ. հոկտեմբերի
22-ին:

<Մականություններ> 25 октября 1889 г. № 306.
Прихожие с выражением неодобрения кору и
просьбою пригласить Экмаліана.

[25 հոկտեմբերի 1889 թ. № 306: Մականները
երգչախմբին յնազանելու խնդրելով և Ելմարյանի
հրավիրելու խնդրելով]:

ԱՄԳՊԱ, ֆ. 1754, գ. 1229, ք. 18ա—բ:

Զ Ե Կ Ո Ր Ց Ո Ւ Մ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԵԿԵՂԵՑՅԱՑ ԼԱՐԳԵԼԻ ԽՈՐՀՐԳԻՆ Մ. Գ. ԵԿՄԱԼՅԱՆԻՑ

Անցուշտ կմառերեք 95 տարվա հարգե-
լի խորհրդի իմ արած դիմումը, որով

համեմարարեցիք ինձ Պետեր քորգի» երգչական խմբի կազմակերպության համար նայենք գտնել՝ զարով կովկասը: Ես ինքս պարտք համարելով հարգելի խորհրդիդ այդ համեմարարությունը՝ այստեղ գալուն պես լրագիրների միջոցով հայտարարեցի հարկ եղածը: Հավաքված ձայներից, որքան հնարավոր էր, հագիվ վեց ձայներ գտնվեցին հայտարարվող ու համապատասխան խմբին: Ողջա հետ պտրապելով այս ձևով՝ սորվեցի եվրոպական ծայնագրությունը, որչափ հնարավոր էր, և ամբողջ պատարագը քառաձայն երգել: Այժմ որովհետև մոտ է ժամանակը մեկնելու տեղի, ուստի նախապես հարկ եմ համարում հրապարակել հարգելի խորհրդիդ ուշադրությունը հետևյալ անհրաժեշտ մի կամ երկու կետերի վրա:

ա) Ընդունելով վերոհիշյալ վեց անձանց ի շարք երգչական խմբի, հարկ համարեցի հայտնել Ողջա յուրյանց պարտականությունները. օրինակ՝ հիշել մի քանիսը— լինել նկեղնում ամեն ուր, իբրև երգիչ (ինարիկ և քուր պատարագներին): Բավական չէ յրացակայել նկեղնուց, այլ պետք է հպատակվել խմբապետին, ճանաչել նորա իրավունքները, լսել նորա հորդորներին՝ երբ կոչվին յուրյանց պարտավորությանց մեջ (որովհետեւ խմբապետի պարտավորությունն է ամեն անհիմ հարկավոր տեղեկություններ կայացնել հարգելի խորհրդի՝ երգիչների վարում, բարոց և կենցաղի վերաբերմամբ): Հակառակ դեպքում, երբ երգիչներից որևէ մեկը թերափա յուր պարտավորությանց մեջ՝ չզոգավորվի խմբապետի նախորդ զգուշացուցիչ միջոցներից, այդպիսին նկեղնգական խորհուրդը կզրկի երգչական խմբից: Լեւա վերոհիշյալ պայմանները ընդունող երգիչը կտանա իր վարձատրություն անական 40 ուրբի և միայն արտոնողից Պետեր քորգ գալու ճանապարհածախս՝ Գուլ գրնացրով:

բ) Ուսանալիներին մոտիկ ձանդա լինելով, յուրքանակյունին հարկավորում է իբրև անաւպարհածախս առնվազ 40 ուրբ, անա թե ինչու:

Տիֆլիսից—Վլադիկավ կազ— 15 ու ձիով

Վլադիկավկազ—Ից—Պետերքորգ 15 ու Գ զնացրով:

Ուտելիքի համար—10 ուրբի ընդալներ 6 հոգու համար հարկավոր է ուրեմ 40×6=240 ու: Եվ այդ անաւպարհածախսը խնդրում եմ փոխադրել որևէ բանկային խնամատրության միջոցաւ ոչ ուշ մասիսի 15-ը:

գ) Բացի այդ խնդրում եմ հարգելի խորհրդիդ պատվիրել այնտեղի երգիչներին շնեանալ այս ու պն կողմ, որպեսզի այս

տեղ ելած ժամանակն անմիջապես ձեռնարկեմ իմի կազմակերպությանը, աղապես միայն 6 հոգով չի լինում կազմակերպել խումբը՝ քառանկյունության համար:

1895, ապրիլ 13

Տիֆլիս

<Մեղապրություն>:—Հայոց նկեղնգների խորհուրդ Պետերքորգում, Ստաքվկ է՝ 26 151 21 ապրիլի 1898 թ: Զեկուցվել է՝ խորհրդին՝ մայիսի 5-ին:

ԼՄՊՊԼ, փ. 1754, գ. 1225, թ. 35ա—բ—38ա:

[Թարգմանություն ռուսերենից]

Ս. ՊԵՏԵՐՔՈՐԳԻ ՀԱՅՈՏ ԵՎԵԼՆՑԻ:

ՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻՆ

Խորհուրդը ս.թ. հունիսի 23-ի իր վեցիկն հիստուս որոշեց հայորդել ինձ, որ երգչական խմբի առաջին, փորձնական երգեցողությունը ցույց տվեց, որ ես չեմ կատարել խորհրդի հանձնարարությունը, ուստի և դրան վերաբերող բոլոր բանակցություններն առաջիկա պահի ընդհատվեց, և առաջարկում է ինձ մինչև սեպտեմբեր ամիսը շարունակել պարագլխությունները երգչական խմբի ու այն ժամանակ միայն, երկրորդ անգամ ստուգելու հետո, կորոշվի երգչական խմբի բախտը և իմ վարձատրության խնդիրը:

Պարտք եմ համարում հայտնել խորհրդին նաեւ և առաջ, որ ինձ անհնազանդի է պն կետը, որ խտվում է ինձ արված հանձնարարությունը չկատարելու մասին և ճշգրտութեն չի նշվում թերությունը, ի՞նչը հատկապես չի կատարված, երգչական խմբի կազմությունը և վերաբերում դա, թե՛ նրա արժանիքներին: Ըստ սլայմախին՝ ես հանձն էի առել պատրաստելու, իբրև կորիզ, վեց երգիչ և մի խմբավար: Խմբավարին և հինգ երգիչներին արդեն զրավոր (ներկայացրել եմ խորհրդին, միայն թե վերաբերող հարգելի (հիվանդության) պատճառով ուշացավ. հանուն խորհրդի <միջոցների> տնտեսական՝ նրան հեշտությամբ կառույ է փոխարինել տեղիս երգիչներից մեկն ու մեկը: Ինչ վերաբերում է այստեղից լրացվող երգիչների հետ պայմանավորվելուն, որ կախված էր խորհրդի դեկլարար անդալից և որը ժամանակին հոգ չի տարել նրանց հրավերելու, սույս պատասխանատվության ողջ բեռն իմ վրայից թողնվում եմ, պատրաստում լինելով միայն նրանց, որոնք ներկայացել են ինձ:

Երկրորդ, ինչ վերաբերում է երգչական խմբի հանձնարարության, ապա ես քավանաչափ հեղինակավոր իրավասու չեմ համարում խորհրդի երեք անգամների կարծիքը և անհրաժեշտ ու իրավացի եմ գտնում այս կիրակի հունիսի 30-ին, ծանուցագրերով հրավիրելու ձևավորմանը, և նաշվա ժամկետով:

թյունից հետո առաջարկել իրենց գրավոր կարծիքը տալու ինչպիսի եկեղեցու հոգևորականների ներկայացուցիչներին, այնպես էլ ներքա եղող ծխականներին, ջանքի որ նման հոգևոր խնդիրներ վճռելիս ավելի մի ձևական խորհրդի անդամ հավասար ծավալի իրավունք ունի, և որովհետև ես համոզվեմ ևս լսելի այս փորձն անելու գարնանը և ո՛չ անպատեհներին, հետևաբար սույն ամսի 30-ին, վերջին փորձով այս խնդիրը գլխովին ավարտված եմ համարում և նույն սրն էլ սպասում եմ խորհրդի վերջնական, արդարագրի վճռին, հանդերձ ծխականների ստորագրությամբ:

Իզատ արվեստագետ Մ. Գ. ԵՎԻԼԱՅԱՆՆ

24 հունիսի 1886 թվական

«Մակագրություններ»

«Ձեկույցի խորհրդին, որս առաջին իսկ ցիտում (հետևում է մի անորոշ ստորագրություն) Հարու...»: Ձեկույցված է խորհրդին, 1886 թ. հուլիսի 4-ին: Այս պիտույն, իբրև ամֆիմ և իրավական միմունցից զարկ, թողնել անհետնանք (ներքի նույն ստորագրությունը) Հար...»:

ԼԻՊՊԱ, ֆ. 1754, գ. 1225, թ. 41ա—բ:

[Ինքնագրմանը սույնից]

Ս. ՊԵՏԵՐՔՈՒՐԳԻ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻ- ՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻՆ Գ Ի Մ Ո Ւ Մ

Սույն հունիսի 23-ին խորհուրդն ինձ առաջարկել էր մնալ մինչև անպատեհք ամիսը, բայց քանի որ առաջուց ես արդեն հայտնել և խորհրդի հետ էլ պայմանավորվել էի, որ հուլիսի 1-ից այն կողմ չեմ կա-

րող մնալ այստեղ, ինձ համոզարկած գործն համարում եմ ավարտված, առուվել ևս, որ հունիսի 23-ին և 30-ին եկեղեցում առան ևրկու փորձերից հետո ես արժանացել եմ հոգևորականների ու ծխականների հավանությանը:

Ահա՛ ինչու, հաճուն մեր եկեղեցու, մի կողմ թողնելով ամենական հաշիվները, առաջարկում եմ խորհրդին տասն ամիս տեւողությամբ պայմանագիր կնքել իմ բերած և պատրաստած երգիչների հետ:

Իմ խմբավար նշանակած պարոն Պոպովի վերաբերմամբ էլ պարոք եմ համայնաց զգուշացնել, որ նրա հետ վերջնական պայմանագիր դեռ չի կնքված, և ես նրան հրավիրել եմ միայն նրա համար, որ խորհուրդը հրաժարվեց պահանջված գումարը տալու Տփղիսիում իմ պատրաստած խմբավարին: Որովհետև ես այսօր մեկնում եմ, ուստի խնդրում եմ վերջահաշիվ կատարել ինձ հետ և վճարել ինձ հասանելի վարձատրությունը:

Սույն խնդրագրի պատասխանը խնդրում եմ հասցեագրել Լալուցիցի երաժշտանոցին, իմ անվամբ:

Ս. ԵՎԻԼԱՅԱՆ

3 հուլիսի 1886 թ.

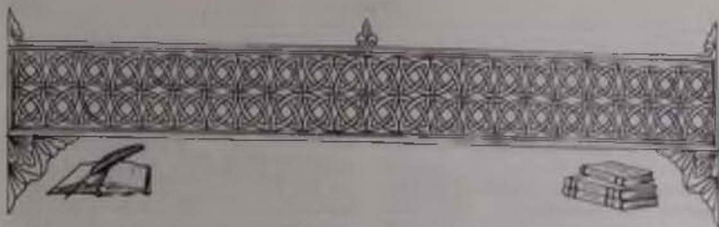
Ս. Պետրեբուրգ

«Մակագրություններ»

«Նույնպիսի է 3 հուլիսի 1886: Ձեկույցված է խորհրդին» 2(516) հուլիսի 1886: Կիսմուն, իբրև ամֆիմուն, թողնել անհետնանք: Հար...»:

ԼԻՊՊԱ, ֆ. 1754, գ. 1225, թ. 40ա—բ:

ԿՈՇԱՐ ԱՃՆԱԿԱՌՈՒՅԱԼ

ԵՆՈՎՔ ԱՐՄԵՆԻ ԱՌԻՒՎԸ

Ենովք Արմենը (1881—1968) արևմտահայ և տիլուքահայ հրապարակագրության և գրական առաջադեմ գործող հայտնի դեմքերից մեկն էր, որն իր կյանքի շուրջ 70 տարիները նվիրել է հայ լրագրության, հայ մշակույթի և հասարակական մտքի պատմության զարգացմանն ու հարստացմանը:

Ենովք Արմենը ծնվել է 1881 թ. Կեսարիայի Էվլեքի գյուղում: Փոքր հասակից տեղափոխվել է Պոլիս: Սովորել է ճափ տեղի Մայր վարժարանում և ապա Կեղրոնականի և Խոբեքո Գոլենի մեջ:

Կրթական առաջադեպ է մտել Շերազիից կատարած թարգմանություններով¹, որոնք լույս են տեսել «Արևելք»-ում որպես թերթում:

Առաջինը տպվել է «Փոթորիկը», ապա «Անտոնանտեզ գիշերվան երազը», իսկ վերջում՝ նաև «Վեցեռիկի վաճառականը»:

Թարգմանություններին հաջորդում են ինքնուրույն թղթակցությունները, որոնք ալիմանում են խմբագիր-հրատարակիչների ուղարկությանը, և որի հետևանքով էլ նա իր սովորույց գիտակցական կյանքը կապում է հայ լրագրության հետ:

Ե. Արմենը վաղ հասակից մինչև վերջին տարիները աշխատակցել է Պոլսի և այլ վայրերի մի շարք պարբերականների, առ թվում՝ «Արևելք», «Բյուզանդիոն», «Մանգումիեթ», «Մաախ», «Ժամանակ», «Ժողովուրդի ձայն», «Ժամթ», «Արևելյան մամուլ», «Բազմավազ», «Զարթոնք», «Հայաստանի

կոշնակ», «Պայքար», «Հուշարար», «Այ-խարհ» և այլ թերթերի, որոնց համար գրել էր և տպագրված թղթակցությունների թիվը անցնում է 1500-ից, և որոնց մեծագույն մասի ինքնագրերը ներկայումս գտնվում են իր արխիվում:

Ե. Արմենի թղթակցությունների շոշափում են բազմաթիվ հարցեր, որոնց հուզել են ժամանակի հայ հասարակական և գրական միջավայրում ու տաղավարակամության առջև ծառացած բարդ խնդիրները:

Ե. Արմենը խմբագրել և հրատարակել է նաև «Բյուրակն», «Մանգումիեթ», «Արևելք», «Առավոտ», «Ժամանակ», «Մաախ», «Գալուստ», «Զեզոք» և այլ պարբերականներ:

Իր հրապարակագիր, խմբագիր, հրատարակիչ, տպարանատեր (Մարտնում) և մշակութային գործիչ ու Հ. Բ. Ընկերության Մարտնի ճյուղի, նաև տեղի ս. Սահակ Մեսրոպ եկեղեցու վարչության գործունյա անդամ, ընդարձակ նամակագրական կապերի մեջ է եղել հայ նշանավոր դեմքերի, գիտնականների, գրողների և հուզեղ գործիչներից շատերի հետ:

Արխիվում պահպանվել են նրանց մի մասին հղած իր նամակների պատճենները, առ թվում Աս. Հարենցին, Հր. Թորոսյանին, Զ. Խանգաղյանին, Վահրամ Փափազյանին, Էդ. Ուրյունյանին, Ալ. Սարուխանին, Լ. Թիրյաղյանին, Զ. Գալենդյարյանին, Մ. Առնանյանին, Վահե Հակոբյանին, Գր. Պահրիին, Մարի Դավթիսյանին, Գ. Ահարոնյանին, Ա. Փղատյանին, Ստ. Կուրդյանյանին, Ա. Բաղդրուհուն և ուրիշներին:

Իրեն թիվ են կազմում իր ստացած նամակ-

¹ Շերազիի թատերախաղերը՝ Զարգ Լեմի կողմից ամփոփ արձակի վերաճած հրատարակություններ:

ները, որոնց թվում արժեքավոր նմուշներ կան մեր դասական գրողներից ու մասնականակներից, ինչպես Նիկիտ արքեպիսկոպոս (Կուրյան), Արտ. Հարությունյան, Տ. Չարքյան, Թվատենցի, Թեղիկ, Վ. Գափազյան, Ե. Տևերիմուղաշյան, Ռ. Մաակ, Ա. Չուպանյան, Մ. սորբեյ, Ռոմանյան, Ռ. Չարդաշյան, Ա. Արարամյան, Օ. Չիֆրե-Սարաֆ, Չ. Դալեմբարյան, բժ. Վ. Թորգոման, Հ. Պալան, Ե. Մեսրոպյան, Էլմիամին, Վենե տիկի և Վինենաի միաբանները, Պոլոս պատրիարքարանից, թերթերի խմբագրություններից և հարստավոր ալ մասվորականներից, որոնցից ուսուցած մասնակների թիվը հասնում է շուրջ 2500-ի:

Ե. Արմենի գրած և ստացած համուկները շուրջ 70 տարվա հաջորդաբարակապական կյանքի որոշ շրջանի պատմությունն է ամփոփում իր մեջ, համաժամանակ 1900—1915 թթ. միջև ընկած ժամանակաշրջանի համար, երբ մամուլի և նրա հետ սկսող առնչություն ունեցող անձանց արխիվները ոչնչացան եղեռնի հետևանքով: Այս տեսակետից Ե. Արմենի համակարգչական ժամանցությունը նպակակա շատ ու շատ նորություններ պիտի հայտնայի արմատախալ մամուլի պատմության և այդ բնագավառում աշխատող անձանց կյանքի ու գործունեության համար:

Ե. Արմենի արխիվի արժեքավոր ու հետաքրքիր գործերից մեկը անկասկած պիտի համարել «Հուշեր արևմտահայ մամուլի կյանքին» խորագիրը կրող սովորաբանալ երկու տետրերը, որոնց մեջ յուրաքանչյուր, հրապարակագիր-խմբագիր բավականապի համագտակություն անդրադարձել է իր արանկարում Պոլսում հրատարակվող մի շարք կենտրոնական թերթերի հիմնադրության, գործունեության, տեղի ունեցած գրական-հասարակական, քաղաքական պայքարին, խմբագիր հրատարակիչների աշխատանքին, կյանքին, սոցիալալորություններին, նրանց բնութագրանը, որոնց անձանքը ճանաչել և որոնց հետ աշխատել ու գործել է ինքը: Այս հուշերում հանդես է եկել դեպքերին ու իրադրություններին ակնառատ քաջամտությամբ լրագրող-հրապարակագիր բժնադատը:

Այստեղ նշենք, որ վերոհիշյալ հուշերը Ե. Արմենը գրել է 1961 թ. Հայաստան ապելելոյ և վերադառնալուց հետո: Իր իսկ խոսքերով հեղինակը, անսալով Հայաստանի մի շարք մտավորականների խնդրանքին, ձեռնամուխ է եղել արևմտահայ մամուլի պատմության շարադրանը՝ նպատակ ունենալով տալ այնպես, ինչպես եղել է իրականության մեջ այն: Այդ իսկ պիտրով Ե. Արմենը գրել է. «Իմ ծրագիրն է լուսանկարչական ոսպնակին տեսողության տակ առնել սպարված կենդանի այն իրողությունները, որոնց ժա-

մանակալից տեսնողն ըզլալու առիթն եմ ունեցեր» և ապա ավելացնում մամուլի պատմության համար կարևորություն ունեցող անդ հետևյալ տողերը. «Անոր շարժումին մեջ հազտագործվող իրադարձություններով, դեպքերով, դեմքերով և որվագներով զբաղի, իրր մամուլի գործունեության ու գործիչներու պարզած համայնապատկերին մեկ մասը դիտված այն ակնարկով, որում չքագիծին մեջ ինկած են անցողիկներ ու տեսարաններ», — եզրակացնում է հեղինակը:

Մի քանի խոսք հուշերում արժարծիվով ան բազմաթիվ խնդիրների մասին, որոնց անկասկած մեծ չափով պիտի հետաքրքրեն ոչ միայն հայ մամուլի պատմությունը ուսումնասիրողներին, այլև լուսաբանյուր հաջորակալությունը գրալվողին և մտավորականին:

Ե. Արմենը լինելով իր ժամանակի ակտիվ գործունալ, աշխատանքին, միջավայրին իրազեկ, գիտակ հրապարակագիրներից մեկը, հատում գրչով հանգամանորեն անդրադարձել է մամուլի պատմության շատ և շատ կարևոր հարցերին, հաճախ քայ անկելով գաղտնի վարագույրի ետևում գտնվող անհայտ էջերը, քաջահայտում է այս կամ այն խնդրված, չբացահայտված խնդիրները, որոնց համար ապագա ուսումնասիրողը և լուսաբանյուր պիտի լինի:

Ուշագրավ են այդ տեսակետից Ինտրայի «Ներաշխարհ»-ի հրատարակության առթիվ գրաքննիչ Միքայել Աղվանի վերաբերմունքը, Գր. Չոհրապի հրատարակչից «Նոր օր» պարբերականի լույս չտեսնելու պատմությունը, Հովհ. Ծառնազարի «Հայրենիք»-ի վերահրատարակության խնդիրը, Քասիմի դեկավարած «Մանգունի» գլուխության, նրա գործունեության բնութագրումը, որը Ե. Արմենը կապարի դար է համարում պղծահալ իրականության մեջ:

Խմբագիրների և գրաքննիչների դիմատվերը տալիս Ե. Արմենը անդրադառնում է Ա. Արփիարյանի, Ա. Անտոնյանի, Քասիմի, Տ. Արփիարյանի, Գր. Չոհրապի, Վ. Թեքեյանի, Կ. Ուրյունյանի, Միհա քել Կամարի, Երվանդ Յուսուֆյանի, Առն Ուրյունյանի, Պողոս Պառնազյանի, Միքայել Այնյանի և մամուլի շատ ու շատ աշխատողների վրա, որոնցից շատերի ոչ միայն գործունեությանը, այլև անուններին անձանքը են մեր ժամանակակից անասագետները:

Հուշերում խոսում է Արթուրյոյի հետ տանջած հանդիպման և նրա մասին մամուլում գրած իր ուսումնասիրության մասին, որը տպվել է «Բյուրակ»-ում և արտասովորվել նրա պարբերականներում հատուկ ուշադրության և վերի առարկա լինելու պատճառով:

Այստեղ արժե պահանջապես հշել հուշերում տեղ գտած այն էջերը, որոնց վերաբերում են երիտասարդ, վաղամեռնիկ բանաստեղծ Սիսաք Մեծարենցի ստեղծագործությանն նկատմամբ մամուլում արձարծված հայտերի բանավեճին, որին անդրադառնում է հեղինակը կոկին անգամ և ճշտում իր տեսակետը նրա ստեղծագործության և արվեստի մասին:

Բանկայի կիճեր այս հատվածը առանձին հրատարակության տալ՝ իրազեկ պահելով մեր մտավորականությանը հեղինակի արտահայտած կարծիքին, որը զուրկ չէ հետաքրքրությունից և կարող է որոշ պարզություն մտցնել վեճի առարկա եղող խնդրի մեջ:

Ե. Արմենի արխիվում պահպանվում են մի շարք նշանավոր հեղինակների ստեղծագործություններից և աշխատություններից նմուշներ, ինչպես Ե. Տեսիրճիպաշյանի «Իմաստասիրություն» և բանաստեղծությունների ինքնագրերը, Թուրքեն Սևակի, Լևոն Հասնյանի, Եղիշե եպիսկոպոս Դուրյանի, Հապել Եսայանի, Միսաք Մեծարենցի, Ժիրվանգահի, Թերեոս Գերայեյանից, նաև Ստ. Միսքրճյանի «Արճալիքի օրերու կյանքից», Մառի Դավթիսյանի «Թղթահալ նոր գրականության պատմություն»-ից, Բ. Կեռնիկյանի «Հայ ֆիդայիներու թրջական դիվան խառայի սուրև դատավարությունը» և այլ գործեր:

Արխիվում տեղ են գտել հույնացե հայ մտավորականների գործունեությանը վերաբերող հոբելյանական նյութեր, զեկուցումներ, կենսագրականներ, հայտագրեր, ծրագրեր, այդ թվում՝ Ա. Չոպանյանի, իր ճՕ-ամյա գործունեության և այլոց վերաբերող:

Ե. Արմենի արխիվը սերտորեն առնչվում

է ինչպես արևմտահայ, այնպես էլ սփյուռքահայ, մասնավորապես ֆրանսիացի գաղութի կյանքին: Արխիվը հարուստ նյութ կարող է մատակարարել այդ բնագավառները ուսումնասիրող մեր մտավորականությանը:

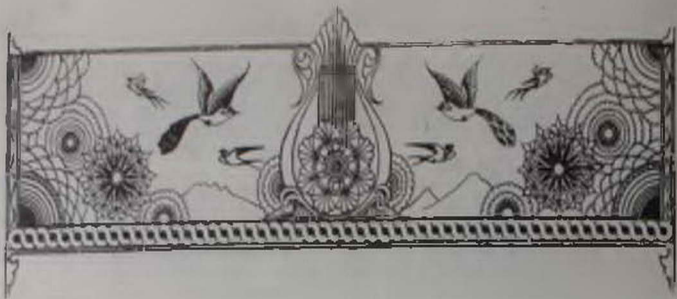
Ստացված արխիվում գտնվող վաղերազրերի թիվն անցնում է 5000-ից, որոնց կարգավորումը, պահպանվողումը և մշակումը կըսացահայտի արխիվի իրական վիճակը և բովանդակությունը:

Այստեղ նկատենք, որ որոշ տվյալների հիման վրա, Ե. Արմենի՝ Մարտեում քննվող հարազատների մոտ դեռևս տեղե է լինեն դարձյալ արխիվային բազանցանալի նյութեր, իսկ հիմնականում իր մոտ երկար տարիներ խնամքով պահպանված մի քանի պարբերական մամուլի հազվագյուտ հատվածումնայր, որոնք ցանկություն ունեն նվիրելու Ե. Չարենցի անվան գրականության և արվեստի թանգարանին և որոնց մասին իր կենդանության ժամանակ գրել էր թանգարանին:

Ե. Արմենի արխիվը Ֆրանսիայից Հայաստան բերելու համար մեծ ջանքեր թափեց հայ մշակույթի չեքո պաշտպան և հայրենասեր Տ. Վազգեն Ա. կաթողիկոսը, որին թանգարանի տնօրինությունը խորին շնորհակալություն է հայտնում հրապարակով:

Վեհափառ Հայրապետի միջոցով Վեհենայի Մխիթարյաններից ստացված է երկարամյա մանկավարժ և կրթական գործիչ Հովհաննես Հինդյանի արխիվից մի շատ փոքրիկ հատված, որը օգտակար կլինի վաստակաշատ մանկավարժի կյանքն ու շահեկան գործունեությունն ուսումնասիրողներին:

ՆՈԹԵՐ

ՎԱՌՆԱՅԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻ ՄԱՍԻՆ

Բուրլարիո սեծովյան Վառնա քաղաքը հին ասեն կերչվեր Օդեսսա, իսկ Վառնա ասունը առաջին անգամ կտենը 7-րդ դարուն Աքիլիքա պատմիչին կողմն գործածված:

Թուրքերը Վառնան գրավեցին 14-րդ դարու վերջին տասնամյակին, իսկ 1444-ին լեհաստանի Վլադիսլավ Գ. Հագելո թագավորը այս քաղաքին մոտիկը գլխատվեցավ Սուլթան Մուրադ Բ-ի անձնապախ տուպարակիր խորրի կողմն:

Կան հին հիշատակություններ, որ դեռ Կ. Պոլսո գրավումն (1453) առաջ կաճացի հայ վաճառականներ այս նավահանգիստն անցնելով Կ. Պոլիս կերթալին և շատ հաճանական է, որ Վառնա քամաք կնդեի՝ ապրանք ծախելու և կարևորագույն բնակություն կհաստատեն ջաղաքին մեջ: Թեև այս մասին գրավոր հաստատ փաստեր կպակսին սեզր, սակայն կան գյուավոր ուրիշ հիշատակարաններ, որոնք կհաստատեն, թե Պոլսո գրավումն երկու տարի հետո (1455) Անմեղ Գետիկ փաշան Կաֆա քաղաքը գտավցե ու այնտեղի հայերեն մաս մը բերավ դեպի

Քարալ, իսկ 1484-ին սուլթան Բալագետ Բե սարաքիայի Աքքերման քաղաքի հալերը բերավ հույնսն դեպի Քարալ, դեպի Կ. Պոլիս, իսկ ավելի վերջ լեհաստանի Կամենեց քաղաքի հայերն ալ բերվեցան դեպի Քարալ, Թուրքիա, որոնցմն մաս մը հայեր, շուրջ հարյուր հոգի, հաստատվեցան Փովդիվ (Ֆիլիպե) 1675 թվին: Ահա այսպիսով բավականաչափ հայ գաղթականական բազմություններ 15, 16 և 17-րդ դարերուն անցած են Վառնայի վրայով:

Գրիգոր Դարանաղցի մեծ վարդապետ հայերուն Վառնա իջևանած ըլլալու մասին հաստատ տեղեկություններ կուտա իր մասնակագրության 95 և 96-րդ էջերուն մեջ ըսելով թե 1604-ին Ղրիմի մեջ պատահան մեծ սուլիհ հետևանքով 1606-ին ստվարաթիվ հայ գաղթականներ Կաֆալեն գալով իջեվանած են Վառնա ու անկե ցրված Բալկանյան երկիրներու քաղաքները՝ Սոֆիա, Բելգրադ և այլոր: Ահա այս հայերեն մաս մըն ալ անտարակոյտ մնացած ըլլալու են Վառնայի մեջ, որոնք կազմած են թերևս Վառնայի առաջին նստակյաց համայնքը:

Կպատմվի, թե Վլադիսլավ Շալ քանակին ժայս թեը քաղաքիսէ Բեռո ՅՈՒ հեծալներով Քարձակեցավ ուղղակի Սուլթան Մուրադի վրա, որ կեղրունի որսմանատարն էր, սակայն սուլթանի տապալարկիրները կաջնահաղթեին Վլադիսլավի ձիուն առկն ոտքերը: Սիս ինկն, և Վլադիսլավ գետին տապալեցան, ճիշտ աղ թաղեին Խաղը ցառակց վրան և դաշտկնով կողորդը կտրեց: Կռսի թե խաղը հունկան ծագումով վարձկան ցինկոր մըն էր:

¹ «Գր. Դարանաղցի», էջ 12:

² Վառնայի հայերուն հին տապանաքարին մի քանիսը կգտնվին ալ: Սարգիս Արեղեցվո խորանի, քովմոխ սանդուղցին վրա գետեղվան (վաճառվեցի, փաղի, և ալ քաղաքացիներու անուններով), քաղաքումն ամմահանազույցը կկրն 1746 թվականը: Կր կարնիկ որ առաջին հազարկնի մեռնկերու տապանաքարեղը կրթված կն:

1656-ին Վառնայեն անցնելու թուրք ճանապարհորդ էլվիա Չելեբի կհաստատեն, թե այդ թվականին Վառնայի մեջ հայկական թաղ գոյություն ունենա՞, որ կգտնվեր այժմու որ. Սարգիս եկեղեցվո շուրջը:

Մարտիրոս վրդ. Լիբմեզի 1674-ին կանգնի Վառնայեն և հռչակ գտնել հայ համայնք մը փոքրիկ եկեղեցիով՝

Այս եկեղեցին այն է, որ հայերը գնամ էին Լինգորոզ օւլու Փափա Կիմիտրիեն (հայկական և հույն բահանա) 250 դրուշի, 1670-են կամ քիչ մը ավելի կանուխ, զոր հորոգեցին 1700 թվին: Նորոգության այս թվականը հաստատող արքունի փաստաթուղթը կտնվի Մոֆիայի Ազգ. գրադարանը, արևելյան բաժնին մեջ, որը տրված է սուլթան Մուստաֆա Բ-ի արքունիքեն և դրված է Վառնայի դատրից՝ հայոց եկեղեցիին նորոգությունը կեցնելու համար: Այդ փաստաթուղթին մեջ կրավ հետևյալը.

«Վառնայի թուրք հապատաղյանքով ու բնակիչները խնդրագրով մը կըողոթեն, թե քաղաքին «Լիստուրյանման էֆենդի» թաղին մեջ 20—30 տարին ի վեր բնակող Իսա և Խալիլի (հայ) վաճառականները Լինգորոզ օւլու Փափա Կիմիտրիեն 250 դրուշի գնամ են տուն մը, զայն ճաշարանի վերածելու համար, սակայն հայտարարած են, որ ան նորոգության կարտո հին եկեղեցի վրն է, և հորոգելու համար ստացած են իմ քարձրագույն հրաման, որ օրհնավոր կարգով չէ ստացված: Ասկե զատ անոնք (հայերը) տուտ վկաներով հայտարար են ստանալ կալվածագիր մը: Սույն կալվածագրին և սուտ վկաներուն հիման վրա արժևաններ կուգեն չեքիաթի տրամադրության հակառակ երկու մզկիթներու միջև կանգնել եկեղեցի:

Մասնավորապես ճշանակված բճնիշի մը և անկողմնակալ մահմեդականներու րնկերակցությամբ նրալ վերադիշալ եկեղեցին աչքն անցնել և ստուգվածը զեկուցով մը ներկայացնել ինձի՝ ապականով իմ երկրորդ քարնրագույն հրամանագրիս ստացումին...»:

Ի թվին 1112, տեֆեր ամսու Լիսուն (1700 թվի ոգոստոս ամսին):

Վառնայի հայ համայնքին և առաջին և

եկեղեցիին մասին խոսող միակ դոկումենտն է այս արքունական փաստաթուղթը, որմն այնպես կհայտնվի, թե հայերը 1670-են սու աչք եկեղեցի չեն ունեցած:

Բուլղարահայ հին գաղթաբախի գլխավոր հառաքիններու կազմության ճիշտ թվականները ընդհանրապես սեռա կապ ունին իրենց եկեղեցիներու հիմնումի թվականին հետ, վաճառի հին հայ գաղթականները շատ նախաձեռնողի և հետամուտ եղած են իրենց հայրենի հավատքին և ինքնությունը սուադարտ պահպանումին, այդ պատճառով իսկ այ ուր որ գաղթած են, գոյություն հանգեցնելու քար մը գտնելե անմիջապես հետո մտաճած են աղոթատուն և դպրոց շինելու մասին:

Վառնայի հայոց առաջին աղոթատնին, ինչպես քիչ վերը քննեք, Լոյան Է Փափա Կիմիտրիեն 1685 կամ 70 թվականներուն ծախս տունված տունին մեկ սենյակը, զոր 80 տարի հետո հայերը ուզած են զայն նորոգել և եկեղեցիի վերածել: 1700 թվականին հաջողած են տնովկույն դատրե համոզել և կալվածագիր մը ան ձեռք ձգել, թե այդ շենքը հիմնավորը եկեղեցի մըն է, որով սկսած են հինից վրա նոր եկեղեցի մը շինել, կիսագնամափոր և տախտակաշեն: Այս տեսնող միտերանք թուրքերը ստանալ, կասկածելով որ հայերը կաշառած են տնովկույն ուստըն, ուղղակի բուրքած են սուլթան Մուստաֆա Բ-ի արքունիքին, որտեղ են հանգիմանական ճանախ մը դրվված է Վառնայի դատրե մասնավոր բճնիշի մը հետ, որպեսզի դադարեցնեն շինությունը, բայց տնովկույն հայերը հաջողած են բճնիշին ալ համոզել և շարունակել եկեղեցվո շինությունը և ավարտել զայն:

Հետ տնովկույն երիցագույն հայերու ավանդությամբ, այս տախտակաշեն եկեղեցին իր գոյությունը պահած է մինչև 1790 կամ 1800 ական թվականները, որմն վերջ հաճախ տեղի ունեցող հուս և թուրք պատերազմներու ընթացքին (1811, 1827, 1828) այրած կամ քանդված է քաղաքի ողբալիս ծորան ժամանակ:

1828-ին, երբ Եդիրնի մեջ ստորագրված է հուս և թուրք դաշինքը և խաղաղությունը հաստատված, Վառնայեն փախած հայերու սկսած են վերադառնալ, հետարդիպելն ալ հայ գաղթականները Լկած են: Համայնքի հայերուն կիվր բազմապատկված է, անուտուրը զարգացած ու հրուսարակ իջած են ազդեցիկ դերերի՝ հանձնի Գրիգոր Զաքարյորբանի, հաճի Սարգիս աղա Հայրուպետյանի և ուրիշներու, որոնք սկսած են մտա-

¹ Писунак на Евлия Челеби из Българския том през сръдания на 17 век. Периодическое. КН. 50, стр. 723, год 1909.

² Հայր 17, Գոտուրյանի «Նապասարգ» ամսագիր 1923—24-ի համարը, էջ 20 և 29:

³ Փանջո Գոբե այս փաստաթուղթը առաջին անգամ հրատարակած է 1940 թվականին՝ «Толкумения на българската история», том III, стр. 34. իսկ Լիսու Մարկուս 1981-ին «Երևան» թերթի 1091 համարին մեջ:

Գրիգոր Զաքարյորբան և ուրիշները իրենց հայրենիքից հեռանալուց հետո Երևանում:

ծնլ համայնքը նոր եկեղեցիով մը օծեցելու անհրաժեշտություն մասին:

Ահա՛ այդ տարիներուն քարեպատեմ շարժափայլ մը եղած է տուրքսն Մեծկղի հայտնաբարած իշխանարի խառնոր շերիքի, որով ազատություն կտրվեր ռապաներուն (քիստոնյա հապատակներուն) կոմանկան պաշտամունքներուն: Վատնայի հայ առաքավորներն հաճի Սարգիս Հաղապետյան, որ անկողնի կատավարի փառային մտերիմն եղած է, փառային միջոցով հաջողած է Վոլոտ արքունիքին բերել տալ եկեղեցիով շինություն իրանե մը (արժուճագիլ) և նշանավոր հաճախարարական մը՝ ու 1842 թվին սկսած էն շինությունը այժմու ար. Սարգիս եկեղեցին, ճիշտ այնտեղ ուր կգտնվեր հին եկեղեցին:

Տեղիովն փառան, որ քարեհամ տրամադրություն մը ունեցած է դեպի հաղաթ, խորհուրդ տված է հաճի Սարգիսին, որ իբր շինության ընդհանուր հսկիչ, հախ պարիսպով մը պատե եկեղեցիով քաղը, որպեսզի անհուղ-դարձով թուրքերը քարաշեն եկեղեցիով ի տես չհախանան ու չզրգուլին:

Հաճի Սարգիս աղա Հաղապետյան շինության համեմատության գլուխ կանգնելով՝ արագ թափով ստաց կտրվի նոր եկեղեցիով շինությունը, և իբր շինության պատասխանատու հսկիչ բնավ չի հեռանար աշխատավորներին:

Է իբր հայ համայնքի պատասխանատու ընդհանուր: (Միլիտարիզմի):

Այս Գր. Չաքրյանի հայտնի ապագայումն ստաց գաղտնիքն նյութական և բարոյական օգնած է բուրգի հեղափոխականներուն, իսկ ազատագրության անմիջապես հետո (1877-ին մինչև 1878-ի վերջը) ուսմանը գրավման ժամանակ, Վատնայի ժառանգավոր քաղաքային իշխանության կառավարիչ և ղեկավար հույն և Հասան աղա թուրքին հետ: Իսկ բուրգի կառավարության կազմության հետ, իբր Վատնայի բուրգի բնակչությունը քաղաքում և գերեզմանին մեջ կան է, Չաքրյան Գրիգոր հավանության տված է հայոց ժողովրդի գերեզմանների լայն հողաշերտ մը ձեռիչ լուրջապես:

Վատնայի այժմու «Համայնքով» փողոցը մինչև 1840 թվականը Չաքրյանի անունով կոչվելու ուղիս «Չաքրյան»:

Սոփիական հանրաժանությունը պարփ. դեպ. Հաղապետ Չաքրյանի հարգանքով է վերանվելու Գր. Չաքրյան:

* Այս հարգանքովն անունը դրամատարք մեղի է իրանի:

* Ինչն այդ թվականը Վատնայի մեջ քարաշեն եկեղեցի շինություն չէ արտոնված լրիվապես շինություն: Բուրգիներու տնային և միակ քարաշեն եկեղեցին շինված է 1865 ին, ար. Կրիստան, որ այժմ հնագիտական թանգարանի վերածված:

տավորներու թույնն ու նույնիսկ գերեզմանաշին չիթար տուն:

Եկեղեցիով անհրաժեշտ ատաղձի ծովու անմիջական լուսանի Կաղաք քաղաքն Վատնա կերն Կրիստանյան անունով հայրենաներ նիտապարք մը, որ վերջին բաժանան կրլա նորաշեն ար. Սարգիս եկեղեցիով:

1844 հունվար 25-ին, Կ. Պոլսու Սատվաճատոր արքեպիսկոպոստի պատրիարքության օրով կավարտի եկեղեցիով շինությունը, զոր կանգնածն հանուն քաղաքական և սեփական Գրիգորի Քրիստոսի՝ արքունի Սարգիս, որ միևնույն ժամանակ հիշված կրլա եկեղեցիով շինության արտոնագիրը բերել տվել և կառուցման գործին գլուխ կանգնող հաճի Սարգիս անունը:

Հակառակ մեր երկար պարտումներուն, Վատնայի երիցագույն տներեն ոչ մեկը չեկրցավ մեզ լսել, յե՛ Վատնայի հին եկեղեցին ո՛ր տարրին անունին ճիշտված էր: Թե՛ն Վատնայի հնագիտական թանգարանին մեջ ժամանակին կտնվի եղեր հայոց հին եկեղեցիով արքայատկերներեն մի բանին, ընդ որու Տրդատ թագավորի քրիստոսական մկրտվիլը, բաղ զորայնտարար այդ պատմական պատկերներն ալ այդեր են տարիներ առաջ պատմումս հրդեհի մը միջոցին, կոն բնանալու Կրիստոս 1861-ին գրած իր մեկ հոդվածին մեջ (տես «Երևան» շաբաթաթերթ, № 1091, 1-ին թիվ): Զենց գիտեր յե՛ն այդպեք այդ այրած արքայատկերներուն հիշատակարաններուն մեջ հիշված չէ՛ր հին եկեղեցիով անունը:

Հետաքրքրական պատմար մըն է նույնպես, որ ար. Սարգիս եկեղեցիով շինության արքունի արտոնագիրը, միլիտարիզմի օգնությամբ և ալ փառապաշտության արքունի են կկարդի 1895-ի Վատնայի Կաղ. Վատնայի մեջ հրդեհին ժամանակ, վատնայի թաղ. խորհրդի գրասենյակը կգտնվեր դպրոցի շենքին մեջ, որ պահված էր եկեղեցիով արխիվը: Կը գիշերը, այդ տեղանքին մեջ այդեցավ հան կարողիկական միլիտարի Մատթեա Տերունյան վարդապետը, որուն ան-

19 Հիշար մե՛ն հայրն է Վատնայի Հաճապետներու կամ Հաճապետներու միջ:

10 Կրիստոս 1840-ական թվականներուն Պոլսու կերպ, քանումս կոմունալի 34 տարեկանին, կուգա Վատնա և մինչև 1874 տարին կգամառապարտի և հետագայ հայրենի հավանքն ու եկեղեցին ամենայն կրկնապատկար:

Այս արժանապատկար քանականին զավակն է Շուքրի փառաճառապատմ անունին և Ռոտո աղա Շուքրիանդի գլխավոր հետաքրքր Կարապետ Փափապյանը: Իսկ տեղ Հաղապետյան ալագ քանն. Արթուրյանի կանադայությունը ստացման հրա թուրոհվել՝ ատմապարտվ Սեփեն Փափապյանին:

յունենալը ամփոփված են եկեղեցվու հրապարակին պատին քով:

Տեղական ավանդությանն և ընտանեկան միջատակարարան մը կիմանալու, որ սր. Սարգիս եկեղեցվու շինության նկարատուններն նշանավոր եղան և Մարիամ կույս Չաքրյանը, որը փոքր հասակին եկեղեցվու նկարված կույս մը քլարով՝ իր ամբողջ հարստությունը (գոհարեղեններ և հնչուն դրամ) ափսեի մը մեջ լեցուրած և հանձնած է եկեղեցվու շինության հանձնախումբին, որուն գլխավոր անդամներն մին էր նաև իր եղբայրը՝ ազգապետ (միլլեթմուստիքի) Չաքր օղլու Գրիգոր չորբաջին: Երբ Մարիամ կույս Չաքրյան կմեռնի, ըստ ժողովրդի փափագին, կտրուկն զայն եկեղեցվու խորանին առջևը կամ դասին մեկ կողմը¹²: Երբ ինչ, թե որվա իշխանավորներ հաճի Սարգիս Հայրապետյան և Գրիգոր Չաքրյան ևս լալված են եկեղեցվու դրամ մոտիկը, բակին մեջ, որոնց տապանաքարերը, դժբախտաբար կորսված են մեզ անհայտ շարժառիթներով, թերևս այ իբրև շինանյութ գործածված են դպրոցին կամ 1905-ին կեսադաշտի Արթուրյան գաղթայի ձեռամբ շինված եկեղեցվու նախադուռին և զանգակատան:

Գալով հին (այդուհի) դպրոցին, ըստ տեղական ավանդության այն շինված է 1865-ին, կամ երկու տարի առաջ, 1863-ին, ըստ «Եկեղեցի» հունական թերթի 1871 տարվի թվին մեջ գրված հոդվածի մը, ուր կըսվի թե՛ Վստնայի հայոց դպրոցը բացված է 1871-ին ուր տարի առաջ՝ եկեղեցվու բակին մեջ:

Սակայն հաստատված է, որ հսկելու 1863-են առաջ արդեն դպրոց ունեցած են ունե տան մասնավոր սեմյակի մեջ այնպես՝ ինչպես տեղվույն հոգևերն ու բուլդարներն ունեին¹³:

¹² Վստնայի երիցաբայն ղեկավար՝ Մեդիս Մեդանյան, Ուստիկ Փախարյան 81 տարեկան, Սճիկ Ա. ճակն՝ 80 տարեկան և դուռ ուղիքներ այ անհայտ լուր եղած են այն ավանդության:

¹³ Г. Димитров Присоединяемъ просвѣтителство 1880 г. в. р. Вѣдомъ ИМѢА. Т. VI, стр. 62:

¹⁴ Այս տան դպրոցներու գոյության մասին դրված է 1826-ին նրատարված «Պոլիարաբայ» տարեգրքին 99-րդ էջին մեջ, իսկ բանասեր Կերսև Կասպարյան այ գրած ունի իր «Բուլդարայի մեդիս»-ի սկիզբն ու զարգացումը աշխատանքության մեջ 1938-57, Մոսկվա, 1958, էջ 115:

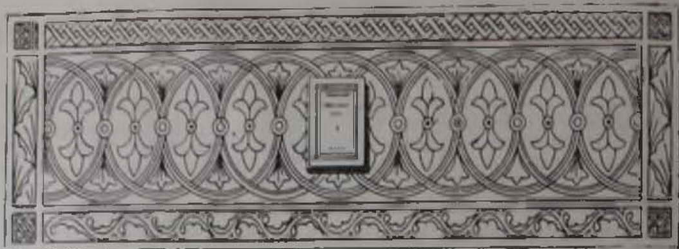
Առաջին ազգային դպրոցի մը շենքիս կառուցումը տեղի ունեցած է 1883—1884 թվականներուն հետևյալ պայմաններու տակ: Վստնայի հայերը սր. Սարգիս եկեղեցվու կառուցումը հաջողությամբ գլուխ հանել են քաջակերված և ժողովուրդին համոզեն աջակցությունն հուսադրված, կյուրեն եկեղեցվու բակին մեջ կառուցանել նաև ազգային դպրոցի մասնավոր շենք մը, և իսկապես այ եկեղեցվու կառուցումն հազիվ 20 տարի անցած (1863—1884 թվին) կշիցն առաջին ազգային դպրոցի շենքը, որուն մեջ դասավանդելու համար Կ. Պոլսու պատրիարքարանն է կնդրեն, որ լավ ուսուցիչներ ուղարկեն: Եվ այդպես այ կլլա: Շնորհիվ Պոլսեն քերված մի քանի ուսուցիչներու ջանքերուն՝ տեղվույն հայրականը (նոր սերունդը) կանոնավոր ուսում և կրթություն կատարան, լավ հայերեն կխոսին, թուրքերեն և ֆրանսերեն լեզուներ կսովորին և շատեր վարչական-պետական և փոստ-հեռագրատան բարձր պաշտոններու հասնելով՝ պատիվ կբերեն Վստնայի հայ համայնքին¹⁴:

Պետք չէ մոռնալ, որ Բուլդարի ազատագրումն վերջ տուրան Համիդի հայաչինջ կոտորածներու արդյունք տարիներուն Վստնայի հայրենասեր հայ համայնքը բուլդար կղբայրական ժողովրդի մարդասիրությունն քաջակերված, քանի-քանի անգամներ սրտազինա ձեռք կարկառած է Թուրքիայեն մազապարծ փախչող բազմահազար հայ տառապյալներուն, եկեղեցվու, դպրոցին ու մասնավորներու տան մեջ ապաստան տված է ու ըստ կարելիույն սփռված է զանեմը:

ՄԱՐԳԱՐԻ ՓԱՆԵԼՅԱՆ

Սոֆիա

¹⁵ Պարոք կղզան մասնավոր շնորհակալություն հայտնել վստնայի պրն. Հայկ Հանցյանին (թուրք վաճաճը հաճի Սարգիս աղա Հայրապետյանի), որ տեղվույն տարեցները հարգանքներով ու գոյաբար ունեցող ազանդություններ հավաքելու գործին մեջ մեծապես օգտակար եղավ մեզ:

ԱՌԱՔԵԼ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԲԱՂԻԾԵՑՈՒ ԿՈՐԱՀԱՅՑ
ԿԱՆՉԱՐԱՆԻ ՆՅՈՒԹԵՐԻ ԶԱՆԿԸ ԸՍՏ ՄԱՇՏՈՑԻ
ԱՆՎԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ № 8527 ԶԵՌԱԳՐԻ*

3ա Ա Փանձ Յովակիմա Անճախ՝ ծնողաց Աստուածածինն («Առաքել») — Անճառնի Տէրն ամենայնի, Որ Արարիչն է բոլոր գոյի...

4ա Բ Փանձ անտեաց Աստուածածինն («Առաքել») — Այսպէս վարդապետն ապացեայն — Այսպիսի իջեալ Թողն վերականգն Առ Մարիամ կոյսն անապակեմ...

6բ Գ Փանձ ծննդեան Բրիտտոսի, յԱռաքել վարդապետն («Առաքել») — Այսպիսի իջեալ է կոյս արգանդէն, Անբակզբնաբար ծննունդն է Հարւր...

8բ Տաղ ծննդեան Բրիտտոսի — Այսպիսի ծոր մեզ արարած / ՅԱրարողէն տիեզերաց...

8բ Այլ տաղ ծննդեան («Առաքել») — Այսպիսի անճառ Բանն է Հարւր, Մարմին զգնու է կոյս մարն...

9բ Դ Փանձ ծննդեան Բրիտտոսի, յԱռաքել վարդապետն («Առաքել») — Այսպիսի իջեալ արքայն իմայնից, Այն որ ամենսն է սերովբեից...

10բ Ե Փանձ ծննդեան Բրիտտոսի երրորդ անուրն

(«Առաքել») — Այսպիսի անճառ ծննունդն է Հօր / ծնանի մարմնով է կոյս արգանդէ...

11բ Տաղ ծննդեան, յԱռաքել վարդապետն — Ծրնալ նորածին / Ծրնունդն է Հօր...***

12ա Այլ տաղ ծննդեան Բրիտտոսի («Զոփան») — Յիսուս Միածինն, որ էր յաթոռ փառաց, / Ծրնալ է յարին Փղրկի տիեզերաց...

12բ Զ Չորրորդ անուրն ծննդեան զԵրզնայի մանկանցն առա («Այլ յԱռաքել բան») — Անբակզբնակեմ / Ծրնունդն հարկական...

14ա Տաղ ազնի («Ա-Ք») Աստուծոյն Սնծի, / Բանին Հար անճառնի...

14բ Յորրորդակ յԱռաքել[է] («Առաքել») — Արդ սինչ կտես թէ խաբեցալ, / Պիծէ Հէրովդէս շարեալ լըցալ...

15ա Է Հինգերորդ անուրն ծննդեան («Առաքել վարդապետ») — Անճառնի Բանն հարկական, Անիդ, անմահ, անընկրկական...

16ա Ը Վեցերորդ անուրն ծննդեան Բրիտտոսի («Վեց անուր յԱռաքել») — Կանս մոր իջեալ / Բանն է խոմարեալ...

17բ Թ Փանձն կրն անուրն ծննդեան, է յԱռաքել վարդապետն («Առաքել») Աստուածածին մայր անճառ Բանն, / Մարմնացելոյ է քէն Արարչին...

18բ Թ Որքանուրն ծննդեան է յափառութեան Բրիտտոսի («Առաքել») — Այսպիսի անճառ Միածին Որդին, / Ծրնալ յարգանդ անարատ կոսինք...

20ա Տաղ ծննդեան է յափառութեան, է յԱռաքել վարդապետն («Ի յԱռաքել») — Ի

* Իշխան զանաքանի մասին տե՛ս «Էջմիածին» ամսաթիւ 1070 թ. 2-է համարում:

** Ցանկում բերված գանձերի, տաղերի, հորդոյակների խորագրերն ու սկզբնատողերը ընդօրինակված են Եղիշուրյանը՝ Բամապատմական թերթերի ճշումներով: Խորագրերից հետո, փակագծերի մէջ յակերտով Զեյդ Ենք ծայրակապային բառերը: Ծայրակապները (ակրոստիքոս) ցույց են տալիս մասամբ տեմերի, մասամբ էլ տողերի սկզբնատողերը: Առաջինները շարված են խորագրերի նամար օգտագործված տառաձևերով, իսկ երկրորդները՝ սովորական:

*** Առայժմ տալիս բոլոր տողերը սկզբում են «Ե»-ով:

- շնորհաց Հոգւոյն մարբեալ Տեղի քարձք-
լոյն սուրբ կոչու...
- 20ր Թորդորակն է Ռր ի յաթոտ փառաց
նշուտ / Եւ յանձարմնոց արհնաբանի...
- 21ա Ի՛կ Գանձ տեսնեմք հառաջի, ի յնաքել վար-
դապետ (ձեռաքել վարդապետի) — Այսար
անձառ Բանքն հայրական, / Ծընեալ մարմնով
կատարեալսման...
- 22ա Տաղ գալստեան Տեսնոն ի տաճարն, ի
յնաքել վարդապետ (ձեյս յնաքել) —
Այսար Բանքն Հար, Երեւալ մարմնով...
- 23ա Թորդորակ (Վարդապետ) — Վարդոց
հետէ կայր ծնորդեալ / Սուրբ Սիմէոն և
աշխատեալ...
- 24ր Ի՛կ Գանձ Յովաննու, Կարապետին, յնաքել
վարդապետ (ձեռաքել) — Արփիական Լու-
նայն անբառուներ, / Դու աքոսական, ծայն առ-
տաքեր...
- 25ր Տաղ Յովաննու, ի յնաքել վարդապե-
տ (ձեյս Յովաննու յնաքել վարդապե-
տէ) — Այսար երկնային / Դասք Ռա-
սուն սեղին...
- 26ր Ի՛կ Գանձ Գեորգի հայրապետին, ի յնաքել
վարդապետ (ձեռաքել) — Անճառ աննդ
Բանն ի սկզբանէ, / Որ է բնութեամբ ծնունդ
ի Հօրէ...
- 28ա Տաղ ազնի Աստուածային շնոր-
հալք լըցեալ, / Դեռ հայրապետն սր-
բաշեալ...
- 28ր Թորդորակ, յնաքել վարդապետի է
(ձեյս Առաքելի) — Այսար գարձանալ /
Սուրս եկեղեցի...
- 29ա Ի՛կ Գանձ ճգնաւորացն և Անտոնի, յնաքել
վարդապետ (ձեռաքել վարդապետին է) —
Աստուածային շնորհաց արեւական, / ճրգ-
հաւորաք* ժողովք ամենայն...
- 31ա Տաղ Անտոնի և ալ ճգնաւորացն
Այսար մանկունք նոր Սիոնի, / Լուսոյ
ծընունդը առաջանի...
- 32ա Ի՛ն Գանձ Թեոդոսի և ալ թագաւորացն, ի յն-
աքել վարդապետ (ձեռաքել վարդա-
պետ) — Արքա ահաւոր, / Զօրացն երկնաւոր...
- 33ր Տաղ ազնի, ի յնաքել վարդապետ
(ձեյս յնաքելի) — Աննու անմաքին,
Անճառ արքային...
- 34ա Ի՛ն Գանձ համօրէն հայրապետաց, ի յնաքել
վարդապետ (ձեռաքելի է) — Արքեպալ ան-
ճառ Հայր սուրբ զրապան, / Աննու, անճառ,
յալիտեանական...
- 35ա Տաղ գեղեցիկ և պիտանի — Իրանցի
հովիթք ընտրեալ, / Ի յնապտոյ Հօրէ կո-
չեալ...
- 36ր Ի՛ն Գանձ Կիրակոսի և ծօր նորա Յովիտայ
ի յնաքել (ձեռաքելի) — Անճառն Աստուած
- Միաթիմն Որդի, Յիսուս հրապտու Լոյսն ան-
բընկէլ...
- 40ա Տաղ գեղեցիկ առա — Աստուածաւոր
կեցն Յովիտայ, Լըցեալ շնորհալք
գերեալ...
- 40ր Թորդորակն է — Սուրբ Կիրակոս Ժանուկ
քաղ, / Միակեալ արեւմբ ի գոյն վար-
դի...
- 41ա Ի՛ն Գանձ մարտիրոսացն (ձեռաքելի) — Աստ-
ուածաւոր գոնդք երանական, / Մարտիրո-
սաց հոլք համազգայն...
- 43ա Տաղն է — Անճառ վարդապետին
Դուք գինաւորք յերկիր ստորին...
- 43ր Թորդորակն է (ձե յնաքելի) — Ի
յնապտոսիւրդոյն ընտրեալ գոնդք երա-
նական, / Ժողովք համալին սրբոց վր-
կայք պատուական...
- 44ա Ի՛ն Գանձ սրբոց կուսանացն անհնայնի (ձե-
ռաքելի) — Անճառն ի հանդի ի Հայրէ, Դուք
բնութեալք կամարաք յերկրէ...
- 46ա Տաղ, ի յնաքել վարդապետ (ձեռա-
քել վարդապետի է) — Անճառ փնային
հարսունք անախտ մարմնով, Ոսկին
երկնաւոր հետեցեալք հոգով...
- 46ր Թորդորակն է. Ով զարմանալ ծայն է
(Վարդապետ) — Անճառ պատուական,
որք յաղկցիք մեղաց / Եւ հասէք հոգով
անպատուելի շնորհաց...
- 48ր Ի Գանձ առաքաւորի ուրաքին է, յնաքել
(ձեյս բան յնաքելի) — Արարագործ Տէրն
ամենայն, / Որ ոչ կանի գմահ մեղաւորի...
- 48ր Ի՛կ Գանձ սրբոց Սարգսի գորաւարի, ի յնա-
քել վարդապետ (ձեռաքելի է) — Այսար քն-
ճան մանկունք Սիոնի, / Որդիք մեծին սուրբ
Լուսաւորին...
- 50ր Տաղ, ի յնաքել վարդապետ (ձեյս
Առաքելի) — Այսար տալենն սրդի
մարդկան, / Զրիտունէից ժողովարան...
- 51ա Ի՛ն Գանձ թարգմանացն Սահակալ Մեծրոպա
(ձեռաքելի է վարդապետացն անացեալ) —
Արքեպալ Եւ Հայր սուրբ անբընական,
Կոյնալ անճառ ծընունդ հայրական...
- 55ա Տաղ ազնի, ի յնաքել վարդապետ
(ձեյս Առաքելի) — Անպատուի շնոր-
հալք լըցեալ, / Սուրբ վարդապետն աստ-
ուածաւորալ...
- 56ա Ի՛ն Գանձ կիրակի յարութեան (Վերակենդ) —
Կենդանաւոր Որդի Աստուծոյ, / Երեսնող
Հօր. փառակց Հոգւոյ...
- 58ա Ի՛ն Գանձ վարդանալ և Ղեկողանց, ի յնա-
քել վարդապետ (ձեռաքելի) — Անճառն
Լոյսն անեղական, / Որ է ծնունդ Հայր, Որդի
և Բան...
- 80ա Տաղ ազնի, դասք հրեականի ծայն է
(ձեյս վարդապետացն) — Այսար միա-
բան, / Այլաւ Հայրասուն

* Այստեղ և հետագայում ճմառ դէպքերում գտա-
րիտարին ոգտագործված օտ ձևը դարձել ենք

80թ ԻՆ Թեոդորոսի գործարարին՝ Ի քեճ հայցեմս
ազգեր բարոյական, Լոյս*

80թ Տաղ ազնի, Ի յևաքել վարդապետ
(«Յվաքել») — Յիսուս ամենի ամենա
այսպիսի, / Ընտրող գեներոյ քեճ և վրկայ...

81ա Յորդորակ, դասքն հրեական — Այսօր
միաբան / ծողովք ամենապ...

81բ ԻՋ Գանձ երկրորդ կիրակէին (Վնաքել Է) —
Անճառ անհաս Լոյսըն հայրական, / Ամենա-
գալոր Խանքն ամենապ...

83թ ԻԷ Գանձ Կիրոյի հայրապետին, Ի յևաքել
վարդապետ (Վկյա քան յևաքել) — Լի-
նեղ, ամենա ծնունդ հայրական, / Խոնարհե-
ցար յարգանդ կուսական...

85թ Տաղ ազնի (Վկիրոյի հայրապետին) —
Կենաց Բանին աշակերտեալ, / Ստոր
Կիրոյի հրաշակերտեալ...

88թ ԻԸ Գանձ երրորդ կիրակէին յանառակ որդին
(Վնաքել Է այս) — Արմենայ Լայր գը-
րած, / Որդին Լոյս փառաց...

70ա Տաղ գեղեցիկ, Ի յևաքել վարդապետ
(«Ի յևաքել») — Ի քեճ մարդկով հայ-
ցեմք Յիսուս Լիառին, / Տոր մեղ բառու-
թուն մեղաց ըստ անառակին...

70բ Ջճայն փոխէ («Վարդապետին երգ
բան») — Վարդապետն ամենայնի, / Լայր
ծոցածին ծնունդն Որդի...

71թ ԻԹ Գանձ Յոհան Ոսկերեանին (Վկյա Յոհա-
նու Ոսկերեանին) — Արմենայ ըզբալ Տըր
ամենապին, / Լայր և ծնող Որդոյի Միածին...

75ա Տաղ, Ի յևաքել վարդապետ, Յիսուս
որդո ճայն է (Վկյա վարդապետին Յո-
հանու Ոսկերեանին Է) — Ամենախնամ
Լայրն երկնատը, / Ընտրեաց զնովիւրն
փառատը...

77թ Լ Գանձ յորրորդ կիրակի, Ի յևաքել վարդա-
պետ (Վնաքել) — Ամենապար Որդի
Լիառին, / Որ ըզբնութիւնս Էտո մարդկա-
ն)ին...

78ա Տաղ մեծատան և Ղազարոյ, Ի յևա-
քել վարդապետ (Վկյա յևաքել վարդա-
պետին) — Աղո ունկն դըրք / Էլ զհան
ընտեք...

80ա ԼԱ Գանձ քառասնի, Ի յևաքել վարդապետ
(Վնաքել) — Անճառ անհաս դասք հոգեղի-
ծաց / Այսօր տանն ընդ մարմնատը...

81թ Տաղ ազնի, Ի յևաքել վարդապետ
(«Ի յևաքել երգ») — Ի յևաքել Լո-
գոյն ընտրեալ, / Ստոր քառասունք միա-
բանեալ...

82թ ԼԲ Էնգեորդ կիրակէին Ի դատարն և յարին
(Վնաքել) — Ամենապար արքայն երկնատը,
/ Որ է Աստուած, Տըր և դատարը...

84թ Տաղ գեղեցիկ, Ի յևաքել վարդապետ

(Վնաքել վարդապետին) — Անապար
բանի խոսք / Անտարաքն Քրիստոսին...

85թ ԼԳ Գանձ սրբոյն Գրիգորի Լուսաորդին, Ի յև-
աքել վարդապետ (Վնաքել) — Անճառն
Բանն Ի սեղեցած, / Որ մարմնացա Ի կիս
արգանդ, / Լոր աշակերտս ընտրեաց յա-
խարհ...

88ա Տաղ, Ի յևաքել վարդապետ («ՅԱ-
նաքել վարդապետ այս») — Յիսուս Լիա-
ռին, / Որդին Լոր երկնատըն, / Ընտրեաց
յաղգև հոգեանին զորովըն մարմնա-
ն)ին...

88ա ԼԴ Գանձ աղցից զեցեորդ կիրակէին, Ի յևա-
քել վարդապետ (Վնաքել) — Անապարգիծ
Լոյս անճառն, / Երրորդութիւն անբաժնի-
ն)...

91ա ԼՍ Գանձ յարութեան Ղազարոյ, Ի յևաքել
վարդապետ (Վնաքել է Ի յարութեան Ղա-
զարոյ) — Անճառ անճառն արքայ Ա-
ստը Լիալ Ի հեթանա...

93թ Տաղ առնոյ, Ի յևաքել վարդապետ
(Վկյա յևաքել) — Աստուծոն ամենի,
Լոյսն անճառնին...

94ա ԼՁ Գանձ զայստան ծաղկազարդին, Ի յևա-
քել (Վնաքել) — Այսօր արքայն համարն
անոց, / Աստու կազմէ իր Ի յանճանք...

95թ Տաղ գեղեցիկ — Այսօր Եր տօնի զըն-
ծա / Եկեղեցի և զարմանալ...

98ա Յորդորակ, յևաքել վարդապետ
(Վկյա յևաքել) — Լիառին արարածաց
այսօր յայտնեցալ, / Ի յաւանակի արք-
այիով բաղմուցալ...

90թ ԼԷ Գանձ մեծի երկուրարարին, Ի յևաքել վար-
դապետ (Վկյա քան յևաքել վարդապե-
տին) — Անճառ Աստուծոն անոց, անվանեալ
Երրորդութիւն անբաժանեալ...

94թ Տաղ, Ի յևաքել վարդապետ, դասք
հրեական (Ի) ճայն է («Յանաքարծան
Անաքել վարդապետ ասացեալ») — Յոր-
ծած, որ անդնաց / Տըրն ամենայնին...

100ա ԼԸ Գանձ մեծի երեքարարին, Ի յևաքել վար-
դապետ (Վնաքել) — Անճառ անհաս կամք
արարական, / Որ զոյաջոց զեալս ունեցան...

101թ ԼԹ Գանձ մեծի յորեքարարի, Ի յևաքել
վարդապետ (Վնաքել վարդապետին
երգ) — Այսօր Ի մեծ իորեքորդանս տօնի,
Սցանկարմարալ և զարմանալ...

102թ ԻԿ Գանձ մեծի հինգարարի, Ի յևաքել վար-
դապետ (Վնաքել) — Անտանկին երկին և
երկին / Ի վերնատունս այսօր յանաքին...

103ա ԽԱ Գանձ մեծի ուրարարի, Ի յևաքել վար-
դապետ (Վնաքել վարդապետին) — Այսօր
Աստուծոն յայտնեալան, / Մատենայ կամս
խալի և մահուան...

108ա ԽԲ Գանձ մեծի շարարին և թաղանճ, Ի յև-
աքել վարդապետ (Վկյա քան յևաքել) —
Այսօր անճառ Տըրն արարածաց, / Ջճալ
յանճն ամենի վան իր անշնորհաց...

* Յիսուսը անճառն զանճից անկալ է միայն այս-
բան, իսկ վերնագրի մոտ ճշտւած պիտի եւ:

- 107թ ԻԳ Գաճճ յարութեան գաւտիկն, ի յնաքել վարդապետ (ճաւտիկն) — Չարք երկնա-
[]իքն իջեալ ի իրկրի, ճան անտիս այսար աշխարհի...
- 108ա ԽԵ Գաճճ յարութեան Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, ի յնաքել վարդապետ (ճաւտիկն) — Այսոր յարեալ լոյսն արարական, Նոնայն ի գոյր մահու ստուերական...
- 110ա Տաղ պեղեցիկ, ի յնաքել վարդապետ — Յարեալ արքայն երկնա[]իքն, Նոնայն ի գերեզմանիքն...
- 110թ Յորդորակ, ի յնաքել վարդապետ (ճաւտ Անաքել վարդապետ) — Յարեալ Յոյսն արարածոց, Յարութիւն իմայն հոգոց...
- 111ա ԽԵ Գաճճ յարութեան Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, ի յնաքել վարդապետ (ճաւտիկն) — Արքայ իմայնից, Ստեղծող քրտիքի...
- 112թ ԽԶ Գաճճ յարութեան Տնառն, ի յնաքել վարդապետ (ճաւտիկն վարդապետ) — Այսար յարեալ արքայն համայնից, Ջոր քորդակաց որեշտակն ի իրկիցից...
- 113թ Տաղ, ի յնաքել — Յիսուս Փրկիչն ի խաչից, Գոշեր ձայն զգլին Եղիւս...
- 115ա Յորդորակ, ճանապարհ քարի Քրիստոսի ձայնն է — Անտուրն հրեղէն դատուն իրկրի երեւալ, Կամալ լօր և սուրբ Լօգոյն ի խաչ քարծրացեալ...
- 116թ ԽԶ Գաճճ յարութեան Տնառն, ի յնաքել վարդապետ (ճաւտիկն) — Այսոր յարեալ հանքն հայրական, Ատեալ մարմնովն անբաժանուկան...
- 117ա ԽԶ Գաճճ Յովնան Կարապետիկն, ի յնաքել վարդապետ (ճաւտիկն) — Այսար տօնն որդիք մարդկա[]իքն, Ընդ վերնական զօրացն երկնա[]իքն...
- 118թ ԽԶ Գաճճ ճոր կիրակիկն, ի յնաքել վարդապետ (ճաւտ քան Անաքել վարդապետ) — Արթնվմբ ըզՀայրոյ Աստուծոյ հանիքն, Տէր և Աստուած գոյիցս ամենիքն...
- 122ա Տաղ ազնի, ի յնաքել վարդապետ (ճաւտ յնաքել վարդապետ անացեալ ըսն առ Քրիստոս անացեալ) — Արարչագործ Տէրն երկնա[]իքն, Բնականայ ի փայտ խաչիքն...
- 123թ Խ Գաճճ եկեղեցոյ, ի յնաքել վարդապետ (ճաւտիկն) — (Աստուածապարկ տաճար տիրական, Աստուածագործ խորան հրաշա-կան...
- 128ա Տաղ ազնի, յնաքել է (ճաւտ եկեղեցոյ է) — Տաճար անմահ արքայիկ, Տեղի Աստուծոյ Բանիքն...
- 128թ ԽԶ Գաճճ երկնան խաչիկն, ի յնաքել վարդապետ (ճաւտիկն վարդապետիկն) — Արեւնեալ
- Խ փայտ սուրբ աստուածորնեալ, Յերկնասրահ ի իրկրի պատուեալ...
- Խ Գաճճ համարման Տնառն, ի յնաքել վարդապետ (ճաւտիկն վարդապետ) — Այսար մահ խորհուրդ յայտնեալ, Ջոր Լուսաւորչի տեսեալ...
- 135ա ԽԶ Գաճճ Լոգոյ գայտեան, ի յնաքել վարդապետ (ճաւտիկն) — Լոգի Աստուած անտես, անքննիկն, Բրդխտմբ Լօր, փառակից Բանիքն...
- 137թ ԽԶ Գաճճ սուրբ Լոգոյն, ի յնաքել վարդապետ (ճաւտիկն) — Արքայ Լոգոյն քրդիման ի լօր, Միշտ արեւնութիւն և փառք վայել...
- 138ա Տաղ, ի յնաքել վարդապետ Գաւթն հրեական ձայնն է (ճաւտ Ե Գաճճ Լոգոյն սրբոյ) — Այսար ցրնալի/Ե ուրախութիւն...
- 140ա ԽԶ Գաճճ սուրբ Լոգոյն գայտեան, ի յնաքել վարդապետ (ճաւտիկն վարդապետ) — Այսար անբաժան լոյս տաճարաւծալ...
- 141թ Տաղ ազնի, ի յնաքել վարդապետ (ճաւտիկն վարդապետի է) — Այսար անճառ Աստուած Լոգիկն, Լօր փառակից և իրանիքն...
- 142ա Յորդորակ, ի յնաքել վարդապետ (ճաւտ գայտառ Լոգոյն) — Իսկական Բանիկն իջեալ, Ի կուսն մարմն անող...
- 142թ ԽԶ Գաճճ Լոգիփսման, ի յնաքել վարդապետ (ճաւտիկն վարդապետիկն երգոյ) — Այսար ցրնա սուրբ եկեղեցի, Լօրսն երկնասուր անմահ արքայիկ...
- 144ա ԽԶ Գաճճ Գրգորի Լուսաւորչի մերոյ գիտնախարան, ի յնաքել (ճաւտիկն) է այս ինքրիկալ է Յովնան ծաղկաղնէ) — Այսար ծաղկաց Լոյս արփիկալն, Ի Մեղաւոր լեւորն պատուական...
- 148ա Գաճճի լորդորակն է (ճաւտիկն վարդապետ) — Յնաքել մրտաւոր տրիմար, Այս գովիկն գաճճ եկն ի շար...
- 148ա Ի Գաճճ Երեւելի հայրապետն մեծիւ և փոքուն, ի յնաքել է (ճաւտիկն) — Արեւնեալ Խ Լօր սուրբ անքննիկն, Գոյեալ անճառ Մրանիկ Որդի...
- 150ա ԿԶ Գաճճ մարգարէի, ի յնաքել վարդապետ

* Եղի է ի ի (Ավտարանիկ) — Աստուած իմ, Աստուած իմ:

- տե («Մարգարեից է յնոսքել էրգ») — (17) յն-
քիս պատուելայ, / Յերից սի ձայնելայ...
- 153ա ԿԶ Գաճն Թումա[ի] ի ստաքելոյն, ի յնոսքելէ
(«նոսքել») — Աճնաւի Քանըն հայրական, /
Որ վարմնացաւ կամաւորական...
- 154բ ԿԶ Գաճն առաքելոցն հարդողիմուսի և Յակո-
բայ և Թողայի, ի յնոսքելէ («նոսքել») —
Աստուածով գունդըն արքայական, / Առաքելոց
դասըն իրկողապան...
- 156բ ԿԶ Գաճն Երանանցիցն առաքելոց, ի յնոսքել
վարդապետէ («նոսքել») — Այսար տունէ միս
կէկեցի, / Ըզտոցն հովուաց նորս հարակի...
- 158բ ԱԷ Գաճն անտաղանցիցն, ի յնոսքել վարդա-
պետէ («նոսքել») — Այսոր որդիք Հորն երկ-
նաւորի (1) ընկելայ արքանս Թորկիցն Յիսու-
սի...
- 161ա ԿԶ Գաճն որդոց և բոռանց Լուսաւորչիցն, ի յն-
ոսքել («նոսքել») — Արհեստայ անհատ Տէր
ամենակայ, / Բանդ որ ընդ Հոր ի կուսն ծնե-
լայ...
- 162բ ԿԷ Գաճն տապանակիցն Աստուծոյ, ի յնոսքել
վարդապետէ («նոսքել») — Իմաստութիւն Հոր անհատական
և փառակից սուրբ Հոգոյի բրդիման...
- 165բ ԿԸ Գաճն վարդապետիցն, ի յնոսքել վարդա-
պետէ («նոսքել») — Այս րան Առաքել վարդապետիցն —
Այսար անհատ Լոյսըն հայրական / Ինչեանց ի
յնոսքել Խորորական...
- 167ա ԿԹ Գաճն վարդապետիցն երկրորդ աւոր, ի յն-
ոսքել վարդապետէ («նոսքել») — Աճնա
Հայր Լուսն, / Որդի Ռամազոյ...
- 168ա Է Գաճն վարդապետի երրորդ աւոր, ի յնոսքել
վարդապետէ («նոսքել») — Այսոր անհատ
Լոյսն արքիական / Ինչեանց մարմնով ի թա-
րաւորական...
- 170բ ՀԱ Գաճն Երանանցիցն և Երանապետացն, ի
յնոսքել վարդապետէ («նոսքել») — Աճն-
նազար Տէր Աստուած Հոգի, / Հոր փառակից
և Որդոյ Միանցի...
- 172բ ՀԲ Գաճն Շողակաթին եկեղեցոյ Էջմիածնիցն,
որ ի վարդապետաց, ի յնոսքել վարդապե-
տէ («նոսքել») — Աճնոց ան-
մասն Միանցն Որդի, / Յիսուս Քրիստոս Լոյ-
սն անհատից...
- 174բ Տաղ, ի դասը հրեականի ձայնց — Այս-
որ Բանն Աստուած / Ի յերկնից իրեայ...
- 175ա ՀԳ Գաճն փոխման Աստուածածնիցն, ի յնոսքել
վարդապետէ («նոսքել») — Աճնաւի Քանըն հայրական, / Այն որ ծնաւ
յարգանդ կուսական...
- 177ա Տաղ ազնիւ, ի յնոսքել վարդապետէ
(«նոսքել») — Այսոր կուսածին
Բանըն Հար Որդին Միանցն, / Ինչեայ ի
յերկնիցն թողմութեամբ դարձանց երկնա-
նից...
- 177բ ՀԴ Գաճն փոխման երկրորդ աւոր («Ենթ-
ստ») — Բողոք բարձրակալ / Տոբիմ կուսական...
- 180բ ՀԵ Գաճն փոխման Աստուածածնիցն երրորդ ա-
- ւոր, ի յնոսքել վարդապետէ («նոսքել») —
Այսոր զօրօտման ի յերկնէ կուսին, / Կուս-
պատուեն որդիք մարդկան[ի] ին...
- 182ա ՀԶ Գաճն փոխման Աստուածածնիցն չորրորդ
աւոր, ի յնոսքել վարդապետէ («նոսքել») — Այսոր անհատ
Լոյսըն հայրական, / Էջ անմարմն զօրապն երկ-
նայ[ի] ին...
- 184բ ՀԷ Գաճն սուրբ խաչիցն Քրիստոսի, ի յնոսքել
վարդապետէ («նոսքել») — Արհեստայ անհատ
փառոց Որաշական, / Աստուածակերտ լուսն-
կայ Ըջան...
- 186բ ՀԸ Գաճն խաչիցն Քրիստոսի, ի յնոսքել վար-
դապետէ («նոսքել») — Արհեստայ ևս փառոց
կանգնելայ ի յերկնի, / Աճնաւի փառոց Բա-
շախ...
- 188բ ՀԹ Գաճն սուրբ խաչիցն, ի յնոսքել վարդապե-
տէ («նոսքել») — Արհեստայ փառոց Կնկար,
/ Իարձաւոր յանցանց...
- 190ա Զ Գաճն Գերգեան զօրավարիցն, ի յնոսքել
վարդապետէ («նոսքել») — Արհեստայ ևս փառոց
Լոյսըն հայրական, / Ինչեանց Լոյսըն հայրական...
- 193ա ԶԱ Գաճն վարդապետիցն, ի յնոսքել վար-
դապետէ («նոսքել») — Աստուածաւոր դը-
նալ յոմարեայ, / Յիսուս Լուսն...
- 196բ ԶԲ Գաճն զիտ խաչիցն, ի յնոսքել վարդապե-
տէ («նոսքել») — Աստուածն ամենի, / Բանն
անհատից...
- 198ա Տաղ, ի յնոսքել վարդապետէ. Յի-
սուս որդոյ ձայն է («նոսքել») — Կուսապետացն —
Կուսապետացն[ի] ին (սուրբ) շնոր-
հաց / Լոյսն զիտ խաչիցն և յարձաւոր...
- 199ա ԶԳ Գաճն ճիշտակապետացն, ի յնոսքել
վարդապետէ («նոսքել») — Աճնաւի փառոց
արքայ Բանցիցն, / Քիզ արհմոտիցն լուսն-
նայն գոյից...
- 202ա ԶԴ [Միանայ, երմոգիցն և Գրաւորի]՝
- 202ա ԶԵ Գաճն սուրբ Յակոբ հայրականիցն, ի յն-
ոսքել վարդապետէ («նոսքել») — Աճնա
անհատ Լոյսըն հայրական, / Որ մարմնացար
յարգանդ կուսական...
- 203բ Յորդորակ, յնոսքել վարդապետէ
(«նոսքել») — Այսոր զընծապետ
հոգով ի յերկնիցն, / Կուսապետի զիշատակ
արքայ մի հայրականիցն...
- 204բ ԶԶ Գաճն Բարսեղի հայրականիցն, ի յնոսքել
վարդապետէ («նոսքել») — Անհատ
անհատ սուրբ Հոգին, / Որ է տղոց շնորհաց
մարդկան[ի] ին...
- 208ա Տաղ, յնոսքել վարդապետէ (վերջին)

* Եզման գաճնը քաղաքային է, վերնագիրը վեր-
վան է եղել ձևագրի սկզբում գտնվող նյութի
քանկից:

- ձայնով՝ «Առաքելի է» — Բապիլոնս, դու
ես տեղի / Հորն երկնատը թագաւորի...
- 207ա ՁԷ Գանձ Գաւթի վարդաբլին և Յակոբ[այ]
առաքելուն, ի յԱռաքել վարդապետ (Առա-
քել) — (Այսօր տսմեն ազգըս Հայաստան,
Ուրախութեամբ ձայնիւ բերկրակամ...
- 208բ Տաղ գեղեցիկ, ի յԱռաքել վարդապե-
տէ — Դաւիթ արքայն Իսրայելին / Եւ մար-
գարէն աստուած[ի]ին...
- 209բ ՁԷ Գանձ Ստեփաննոսի հախավկային, ի յԱռա-
քել վարդապետ (Առաքել) — Արիիական
Հոյսն անդակամ, / Ուրեքնաց յերկրէ գրքայն
իւր դարակամ...
- 211բ Տաղ ազնիւ, ի յԱռաքել վարդապետ —
Ամենքնան ի մի քրտան, / Պարտինք գո-
վի զլաւթի վրկայն...
- 212ա ՁԷ Գանձ առաքելոցն Պետրոսի և Պողոսի
(Առաք...) — Անճառելի Բանն որ ի Հորն,
Լիարմին էտ ի կոյս արգանդէ...
- 213ա Ղ Վ Յակոբայ և Յոհաննի (Վ[Յ] յ[Յ] անու-
աւտարանին յԱռաքել վարդապետէ) —
/ Յ/անճառելի ինքնոց զարդարեալ, / Աստ-
ուանաբան աշակերտն ընտրեալ...
- 215ա Յաղ. ի յԱռաքել վարդապետէ. յինչ
ծայն անես կու [գայ] — Անճառ ծընունդ
Հորն երկն[ի]ին / Եւ անընկելին անքրք-
նելին...
- 215բ Փոխէ գնայն (վերջին մասում՝ «Ա-
ռաքել») — Յետոյ գնացեալ Յոհաննիսին
Եւ Պրախորոն աշակերտին...
- 218բ ՂԱ Գանձ Բաճանաւաթաղի, յԱռաքել վարդա-
պետէ (Առաքել վարդապետի Լոգս է) —
/ Այսօր Լիսս ինն օր վախճանի, / Կամայ ագ-
ճառ Լուսոյն ճշմարտի...
- 218բ ՂԲ Գանձ եկեղեցի Խորհրդի, ի յԱռաքել վար-
դապետ (Առաքել) — Լճաւանակ Բանդ
Քայրակամ, / Որ մարմնացար յարգանդ կոտա-
կամ...
- 221ա ՂԿ Գանձ գիշերաշտման ի յԱռաքել վար-
դապետ (Առաքել) — Անտանելի երկնի և
երկրի, / Խոնարհեցար յարգանդի կոտի...
- 223ա ՂԴ Գանձ կիրակմտի երեկոյն, ի յԱռաքել
վարդապետ (Առաքել) — Անճառելի Հոյսը
Քայրակամ / Եւ փառակին ցորին և ցըսան...
- 225բ ՂԵ Գանձ Դեռեղեանցն, ի յԱռաքել վարդապե-
տէ (Այս յԱռաքելոց) — Անճառ անհաս եղա-
կան գոյի, / Երրորդութիւն անքաժանելի...
- 228բ ՂԶ Գանձ թաղման ճեղքելոց, ի յԱռաքել վար-
դապետ (Առաքել վարդապետի) — Այսօր
Լիսս ինն օր վախճանի, / Աստու Բրաւոյ
մարմնոյ Խորհրդէ...
- 230ա ՂԷ Գանձ ճեռնադրութեան, ի յԱռաքել վար-
դապետ (Առաքել վար...) — Այսօր Լկայ
որդիք Բոգիկան, / Լուսաւորին մեր պարթեա-
կան...

* Խորք ընկած յինչով սույն գանձի վերջին մասը,
ինչպէս նաև Խաբորդ գանձի խորագիրը բազմակալու
են:

ՀԱՆԳԻՍ
ԳԵՐԱԾՆՈՐ Հ. ԵՂԻՇԵ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԻՄՈՆՅԱՆԻ
(1900—1970)

Սույն թվականի հոկտեմբերի 3-ին, երեկոյան ժամը 11-ին, Հրուսիային Ամերիկայի Լոս-Անժելոս քաղաքում, 70 տարեկան հասակում, վաճառեց Հրուսիային Ամերիկայի հայոց արևելյան թեմի առաջնորդ տ. Եղիշե եպս. Սիմոնյանը:

Հանգուցյալը ծնվել է 1900 թվականի մարտի 15-ին Զմյուռնիայի շրջանի Քառաբա գյուղաքաղաքում: Ավարտել է տեղի ազգային վարժարանը:

1918—1918 թվականներին սովորել է Երուսաղեմի հայոց Սրբոց Հակոբյանց վանքի ժառանգավորաց վարժարանում:

1919 թվականին նա վերադառնում է իր ծննդավայրը, հաճախում է Իզմիրի ամերիկյան կոլեջ, որի դասընթացը հաջողությամբ ավարտում է 1922 թվականին և ստանում Բ. Ա. (լսավարվոր արվեստից) աստիճան:

1924 թվականին հաստատվում է Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում և հաճախում Նորթֆորդի աստվածաբանական ճեմարան ու ապա Նյու-Յորքի Յունիոն աստվածաբանական ճեմարան: Այնուհետև շրջանավարտ է լինում Պրովիդենսի հոգևոր հատկապարանից Մ. Ա. (մագիստրոս արվեստ) աստիճանով:

1932 թվականին հանգուցյալը կուսակրոն քահանա է ձեռնադրվում ԱՄՆ-ի հայոց առաջնորդ տ. Ղևոնդ արքեպ. Դուրյանի կողմից: Երկար տարիներ ծառայում է որպես հոգևոր հովիվ Նյու-Յորքի հայոց ս. Խաչ եկեղեցում:

1985 թվականի նոյեմբերի 7-ին եպիսկոպոս է ձեռնադրվում Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետից:

1966 թվականից ի վեր ձևոնհաղորեն վարում էր ԱՄՆ-ի հայոց արևելյան թեմի առաջնորդական պատասխանատու պաշտոնը:

Այս տարի մայիսին, իր եկեղեցանվեր ծառայության և ազնիվ գործունեության համար, վերընտրվել էր դարձյալ Վաշինգտոնի թեմի առաջնորդ:

Հանգուցյալ սրբազանի թաղումը կատարվել է հոկտեմբերի 7-ին, չորեքշաբթի օրը, Լոս-Անժելոսում:

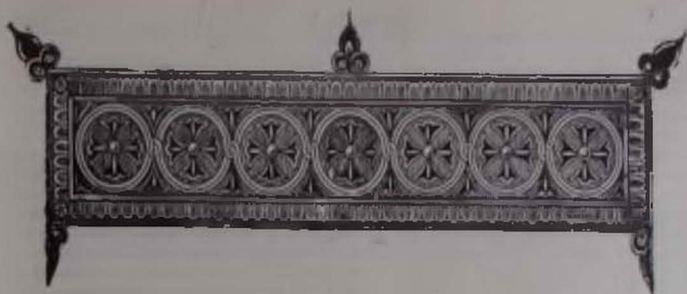

Տ. Եղիշե եպս. Սիմոնյանը հայատալյոր, ազնիվ, բարի ու քաջակողմանի զարգացած մի հոգևորական էր, գիտակից իր հոգեվոր կոչմանը և ստացելությանը: Նա անկեղծ նվիրումով ծառայել է միշտ իր ժողովրդին և իր եկեղեցուն՝ որպես «մշակ սուրճի ամօթոյ»:

Հոկտեմբերի 12-ին, կիրակի օրը, Մայր տաճարում, ս. պատարագի ընթացքում, հոգեհանգուցյան արարողության ժամանակ, Վեհափառ Հայրապետը իր քաղաքի մեջ վեր հանեց հանգուցյալ սրբազանի նվիրյալ աշխատանքը ընդհանրապես՝ որպես տիպար հոգևորականի և ի մասնավոր թեմական առաջնորդի Վաշինգտոնի թեմի:

Հանգիստ տ. Եղիշե եպս. Սիմոնյանի ուկորներին:

Թող Տերը լուսավորի ճրտ բարի հոգին:

ՅՈՒՅԱԿ ՄԱՅՐ ԱՌՈՒ Ս. ԷՋՄԻԱՇՆԻ ԿՈՒՍԱՅՎԱՅԻ ՁԵՌԱԳՐԵՐԻ՝

ՀԻՇԱՏԱԿՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ՝

(Կալմի առաջին կրեսի կոնակը)

Թիւ 3:

Թ. 1ա.—Յիսուս որդի լուս գերարքիւն աքսի
Ով ծառայ Աստուծոյ ընդէր կու վախեն, թող մէկ
Բ օր կենայ քայլ դու ողջ լսեր ի Տէր Ա. Դ. Բ.
Գրեալ է գիրքս ձեռամբ Ստեփաննոսի ունեւն ի
թուին Հայոց 810 օր է թուական Փրկչին Յիսուսի
1331:

(Կա մի փոքր ձվածն կնիք, 2,3x1,8 սմ. չափերով,
որ ընթերցանելու է եղիպտահայոց անաջնորդ Պալ
րիել Իսիսկուպոս (Մարաշեւոյ կնիքը)

Է—Գաբրիէլ Եղսկ:

Թ. 1բ.—Թիւ 3:

Թիշատակ էմ արարեալ գիրքս եղիպտոսի Սուրբ
Աստուածածնայ վանուց և խորեհեանց դպրոցին, ձե-
ռամբ Սրբոյ Երաստղէմայ միաբան Մկրտիչ Եղիս-
կուպոսի:

1884 Նոյեմբեր 11:

(Կա դարձեալ նույն կնիքը)

Է—Գաբրիէլ Եղսկ:

Թիւ 3:

№ 21

ԿԻՆՈՒԱԿԻՐԸ ԵՒ ԲԱՄՈՒՐԱՆ՝

Թերթերը՝ 88:—Պրակները՝ 10, յորաքանցյալները՝ 12
թերթից, ի բաց առյալ հետևյալ պրակները՝ է՝ 4,
Ի՝ 5, Դ՝ 7, Գ՝ 10 և Բ՝ 13 թերթերից են:—Մեծու:

* Շարունակված «Եջմիանին» ամսագրի 1964
թվականի №№ Ը—Թ-ից, ԺԲ-ից, 1965 թվականի
№№ Ը—Ժ-ից, 1968 թվականի № Է-ից և 1970 թվա-
կանի №№ Դ—Ե-ից:

թուրը 13x8,7x2 սմ.:—Նյութը՝ դեղնած և խունա-
ցած թուղթ:—Կազմ՝ չունի:—Պահպանակները՝ սկզբ
քից և վերջից մեկական սպազիր թուղթ:—Վիճակը՝
անքակարար, պակասավոր:—Գրությունը՝ միա-
սյուն:—Պատարկ թղթեր՝ չունի: Տողերը՝ կանո-
նագիրքը՝ 20, իսկ քառադարձը՝ 21 24: Գծումները՝
ճշգրտով:—Գիրը՝ բոլորգիւն:—Չարգարություն՝ չու-
նի:—Գրիչը և պատկիրատուն՝ Պետրոս:—Ժամանա-
կը՝ ժԸ դարեր:—Վայրը՝ անհայտ:—Մանրու-
թյունը՝ առյուծ ձևապիրք ստացվել է ճվեր արտառան-
կանից Վեհապատ Հայրապետի միջոցով:

ԲՈՒՄԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ՝

Թ. 1ա.—ՏԺԸ.—Կանոնագիրք:

Թ. 35ա.—88թ.—Բառարան:

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐ՝

№ 32ա.—114 տողեր թողարկում աղայ գիտելոյ
գրքայ:

Թ. 35ա.—Ասարտ արքին ի փառս Աստուծոյ ա-
մեն: Ո որ հասցեյալ խառնութեանց աստի թողութիւն
շնորհեացէ զին գիտելոյ զգիրս, զի կար ի լոյս
տկար էի յայտ ըսմի: Դարձեալ աղայեմ լիլել ի Տէր
պծողս և զստացող սարս զՊետրոս և որ յիշէ յիշեալ
լիցի ի Բրիտանոս ամեն:

№ 252

ՅՈՒՄՈՐՈՅՐ

Թերթերը՝ 163:—պրակները՝ 16, յորաքանցյալները
12-ական թերթից, ի բաց առյալ ժԵ և ժԶ պրակ-
ները որոնք 3-ական թերթից են, ԼԼ և ԺԴ՝ 3, ԺԲ՝
16 թերթից են:—Մեծութիւնը՝ 13x8,5x2,9 սմ.:—

Նյութը՝ ղեկնած ուղորկ դիմացկուն թույլք։—**Կազմը** լաթակազմ սովորաբարույթ, կոնակը կաշի։—**Պատ-ա,անակները**՝ չուխ։—**Վիճակը**՝ բավարար, սակայն սկզբից թեթև և միջին էլ թեթևեղը պոկվում են։—**Գրությունը**՝ միատուն։ **Գատարկ թղթեր**՝ չկան։ **Տեղերը**՝ անհամապատ, 21—25։ **Փնտները**՝ սուսնը 66-ումի։ **Գիրը**՝ հոտորգիր։—**Ջարդագորություն**՝ ձեռագիր ունի հասարակ գեղեցկությամբ մի հատ զըխազարդ (թ. 31ա) և սակավաթիվ թղչնագրեր և զարդագրեր, թղչուններ և ծաղիկներ, լուսանցադար-դեր։ Վերնագրերն և սկզբնատառերը գրված են կարմիր գույնով։ Ջարդագորության համար ոչտազործված է միայն երկու գույն՝ կապույտ ու կարմիր։ **Գրիչը**՝ անհայտ։—**Պատվիրատուն**՝ անհայտ։—**Մաղկոգը**՝ ան-հայտ։—**Ժամանակը**՝ 187, դար։—**Վաքը**՝ անհայտ։—**Ծանոթություն**՝ սույն ձեռագիրն ստացված է Լվով Էրեսնի հավատարմալ մի քննախուժու կողմից, 15-րդ Արտի միաբան։ Կարելի վարդապետ Ռաքարյանի միջոցով։

ԲՈՒՄԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ձեռագիրը ընդհանուր բովանդակությամբ տոնա-ցույց է։

Թ. 114թ. — Բաղուածք շարականաց ըստ խորհրդոյ տօմից արքոց և Տերունական տօմից։

Թ. 180ա. — Կա վերագիրի մի աշուղտակ։

Թ.թ. 181թ.—183թ. — Կա 5 էջ աղուղտակ գիր տալ-վո։

Թ.թ. 114թ.—151ա. — Թերթերը գրված են հույկա-կան խաղերով։

Թ.թ. 158ա.—160թ. — Սույն երեք թերթերը ղեկնած և կեղտուղած մագաղաթ են, գիրը՝ բուրդգիր, բովան-դակությունը՝ պարապատմար։

ԼՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ՀԻՇՆԱՏԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Թ. 158ա. — որք քննիչները սիրով արտի, իշչ(թ. 158թ)ման արեք գլեզ արժանի անուն մեղսք ի յի։ Թ. 158թ. — Ծանցի ռ՝ ընթերցող, հոգոյ գալըտ-եանց կիրակի որք բարեկենդան է եղիական պա-հուցն։

Թ. 158ա. — Իբրեմալ ծանցի ռ՝ ընթերցող, որ թ՝ ծննդեանց բարեկենդանց ի չորեքշաբթի գալ, գու ի երեքշաբթի արալ։...

ՀԻՇՆԱՏԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԲՈՒՄԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Թ. 15թ. — Ապշ, 66, 84ա, տեղի։

Թ. 18ա. — Ուրախ։

Թ. 87ա. — Գժ, որք տալ։

Թ. 89ա. — Բաղդ Ռուրի։

№ 258

ԼՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Թերթերը՝ 293։—**Պրակները**՝ 28, յուրաքանչյուրը 12-ական թերթից, ի թագ աղալ հետևյալ պրակնե-րից՝ Ա՝ 4, Ի՝ 5, Կ՝ 8, Խ՝ 8, Թ՝ 10, Ա՝ 13 և Ե՝ 16 թերթից են։—**Մեծությունը**՝ 13×10×4,7 սմ։ **Նյութը**՝ ողորկ հաստ թուղթ, տեղ-տեղ խոնճաղած։—**Կազմը**՝ կաշեպատ սովորաբարույթ, որի կոնակում գրված է ոսկեգույն տառերով «Եղտաճ» (սկիզբում) և «Եղտաճ» բառը

հակառակից կարդացված) և 819 համարը։—**Պա-պանակները**՝ սկզբում և վերջում կա մեկական գու-նավոր հասարկ թուղթ։—**Վիճակը**՝ բավ, սակայն տեղ-տեղ պրակները թուլացել են։ Վերանորոգության ծա-մանակ, որք թերթեր հետ-առաջ են ընկել, ինչպես գրիչների համար 51—54 համարներով չորս թերթե-րը Կ-ից պրակից ընկել են Ե-ից պրակում։ Տեղ-տեղ թեցակեր է։—**Գրությունը**՝ երկայուն։—**Պատարկ թղ-թերը**՝ 1—4 և 288—293, հասարակ բարակ թղթեր, որոնք ավելացվել են հետագայում ձեռագրի վերա-նորոգության ժամանակ։—**Տեղերը**՝ 23։—**Փնտները**՝ 66-ումով։—**Գիրը**՝ բուրդգիր։—**Ջարդագորություն**՝ սույն ձեռագիրը հանդիսանում է 17-րդ դարի հայկական վարդագորության հիմնադիր Գեորգիցի մին։ Ոչտա-զործված են ութիգույնը, ինչպես նաև կարմիր, վար-դագույն, կապույտ, կանաչ և մի քանի այլ գույներ։ Կան չորս թերթ, ամբողջական էջի ծավալով, որոնք Երկրայացում են չորս Ավետարանիցները (թ.թ. 7թ, 8թ, 131թ և 218թ)։ Կան չորս հատ շատ զեղեցիկ խորաններ (թ.թ. 8ա, 83ա, 182ա և 218ա)։ Կան նաև քաղվածիվ սիրուն լուսանցադարեր և գմբեթներ, ծառեր և ծաղիկներ, խաչեր և սրբեր, ծաղկամաններ, թղչուններ և թիթեններ։ Ձեռագիրն ունի բավաբանիվ գեղեցիկ թղչնագրեր և ծաղկագրեր, մի հատ հրշ-տակագիր (թ. 8ա), երկու հատ զազանագիր (թ.թ. 83ա և 182ա), մի հատ միազայ թղչնագիր և օձագիր (թ. 218ա) և չորս հատ էլ միազայ թղչնագիր և ձկնագիր (թ.թ. 83ա, 148թ, 208ա և 235ա)։—**Գրիչը**՝ Աստվածատուր քահանա։—**Պատվիրատուն**՝ ան-հայտ։—**Մաղկոգը**՝ Ալեքսիան։—**Ժամանակը**՝ 1661 թ.։—**Վաքը**՝ Ջուրա, Սպահան (Շնչ)։—**Ծանոթություն**՝ սույն արժեքավոր ձեռագիրն ստացված է Եվր կալ-կաթայի և Կազարեթ Եկեղեցու վարչությունից 16-հափառ Հայրապետի միջոցով 1863 թ. դեկտեմբեր ամսին։

ՀԻՇՆԱՏԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Թ. 207թ. — Զմեղապարտ ծուղու յիշեա Տեր։

Թ. 285ա. — Թիշատակարան գրուց (տեղ-տեղ զե-լակեր է)։

Ծառք Հաւրն անհապի և թարք սահմանելոյ՝ լոչ էից գուլացուցի գրեա յիճնութիւնս որ ինչ յերկինս... ինչ յերկին։ Եւ Որդուց միաճին գիմաթունց գոյսս ի ցուցակութիւն և ի հաս... ում ածողի։ Եւ ամենազոր Հոգուց Աստուծոյ զարդարողի և ի կենդանս... Եւ յիմն մակակոչողի, գլիցս եղելութիւն անպատ լաի(թ. 285թ) տեհիւ և անպայման կէտահարութեամբ։

Որոչ ամենաոտ և անքաւազոր մարդասիրական գթութեամբ, և հայրական արգաստայի և անզոգա-մեծար նա... նամութեամբ։ Եւ չարակենցաղ և թշուառարայտիկ, յոգաթիւ... Եղեռնայի գիծով աղցեալ Ալեքսիան է ամենամուտառ ծառայս և սպա սաւորս մեծի և գերաբնակ Սուրբ Աթոռայ Ջուղայոյ նորակերտ և երկնամագնէտ սրբոյ տաճարիս՝ որ է վարդաբնալ և յսիրենալ ոսկեզօծ և լուսանաճանց հլարակերտութեամբ և անցրիկազիւ ենկնքառառակ և ակենախորի տեսաորութեամբ ստացալ և ունակա-զուցեալ իւրացուցի գտարք և զկ...ն ընձալ յեղեմա-

քույր դրամախոս քաղաքացիական և լատինականաց հո-
տորոնդուտ գնացից լեզվահանոր տիկերես արտա-
ծապակայ:

Թ. 248ա.— Ձոնգակեցից և երկամարտի գաւառա-
լիք բաւ Տեառն և Փղէշին Քրիստոսի Աստուծոյ, որ
յառաջապատրաստ անօր և յերկարածից յամպրում
ժամանակօք, սրտատուր սիրով և երկթացեալ գու-
լիւ, աճող վարանամար և անհագիտ տուայտու-
կարգ հոգիոյն միջիտակ և բնեւեալ ունէի, բայց ոչ
կարէի վաղանաս և դիրագիտ ինչև ըստ քորքո-
քումն և խնդրոյ սիրոյն տե՛ւանաց յանձնեմհատութե-
նէ միանգամայն և ի յըստորութեանց պակասութե՛նէ
այլ այն որ զիղձս ամմից բնախցս լնո յորդարեղով
առ ի դիտումն քարտն տնայնեղով զցանկորեղով
վարանումն իմ յայս ...ար հոգիանմը՝ գործառու-
թիւնս տե՛նեաց ի սիրտս և յոճարեցոյց զարս քրիս-
տոսա... զկանայն երկիղանս և զարեպաշտօնս գա-
րիցնամը՝ աղգայինս մի՛ր և զայն ստորացելոյ: Յո-
րոց սա տարուեաց օժան(թ. 288բ)դակեալ ետու գրել
ի լաւ և լընտիր օրինակաց զքրիստոսախոս բութա-
սական սիրողաբայի յօրինեալ և ստիքերովի վար-
դարեալ ոսկե՛նանցն՝ մկարի և երգեազունակ տա-
րախայլոյ ...ի ձեռն ունմը՝ մտավարժի և անհամ-
մատ մկարակերտի հայրապետ անու...բանգմեղոյ ի
միայնորորթին և ի գրտանս հոգեղ իւ...ցէ յոյս, և
զկենի կնիք մեր ի խաղաբային տաղաարեւ, ում տա-
ցէ Տէր վաղեկ ի փառս իւր և ի փոխտանումն:
Յամի թուահաշտեան տոմիմու արաման հաղարե-
սորդի հարիւրերորդի յուր և ի տասներորդի (1069):
Ի թաղաւորութեանց պարսից թորքմանաց Շահ Աու-
ղէմանի նորոյ նստելով զկնի Շահ Ակասի փոքու:
Եւ ի վերա դիտողութեան հայալունս ցեղի Տեառն
Յակոբայ Ջուղայեցոյ՝ Արշազան և բարեփառ կա-
թողիկոսի (Աթոռ սուրբ Էջմիածնի: Եւ յառաջնորդու-
թեան (թ. 287ա) սուրբ Աթոռոս զեղաբաղարիս
Ջուղայոյ որ ի Ըօշ քաղաքի, այժմ Ասապանս կոչե-
ցելոյ մեղահոգի և քաղցրաբարոյ ձեռնեմի և արեա-
կան ճգնաւորի Գաթի արմնախնդարի և աստուա-
ծաբան վարդապետի: Իր իւրով յոգնահանար խո-
հակամութեանքն տաքի՛նջաջան և աստուածունսցոյ
կրօնիւք ժողովկալ ունի առ ինքն զղասս սրբադա-
միքն սրասուն աշակերտեցոյ ինքնե՛նէ յառաջ քերէլոյց
վարդապետաց միանգամայն և բանձանայից սրբակրօ-
նից և մկարկթեալ հայրաքար սիրով յաճնն աճնէ
զանցն իւրսն կրկնակի մարդով և երկու աշխարմա
ամենից զփոխութիւն հոգալով:

Եւ ...եւ զըրանիկ քաջարտ վարդապետն Ասե-
փանման Ջուղայեցի, որ իւրովի մաս տա...քն նստն
և ինքնով լրացնիտունով ժողովորդոյ: Եւ նս զՅա-
կոբ...ց որ երիտասարդական հասակալ լայտ
(թ. 287բ) ամի փոխեցաւ առ Քրիստոս ի յանձնից
կենան:

Այդ մեծաւ արեքսիս և յոգնատնէ խնդրումով
զիրեալ ի գետի՛ն զմեղով համբարն զգեքանս ոտից
ձերոց, աղայնմ զամենեւեան զմաթօրն վերոյգր-
ւալոյ, զհարաղ միանգամայն և զեղաբար զընթե-
րօսոյց և զգաղափարողոյ և կամ հարեանցի իմն ի
տեսնութիւն եկեալ ...եցողոյ ...մտոց և յուրոյ հաստ-

տով ինչեսօք զմա ի մարքափայ յաղթս ձեր, մա-
նանոց ի ժամ առիւ և տակալի Սուրբ Պատարա-
պիմ, յորժամ վերացողեալ շրջաբերիցե՛ր զերեւ սըր-
բեանց երգելով: Եւս առաւել զմարմնաւոր ձեռն
մար և զմանցակիչ այսմ գործառնութեան հոգեղոյ:
Ձմայրն իմ Մարտիրոս, և զմայրն իմ Հովիթիքնէն,
զայր մօրաքանն իմզ զԳիգորն և զիւր կնից զԱրե-
տատն, զԱկատիանց, զԴովիթաբեմ, և միւս եղբոր-
կիցն զՀովսիսիւն, զԷլիսեան, և զԹաղապետ Եղայրն
իմ ըստ հոգւոյ և ըստ մարմնոյ՝ կուսակրօն քահա-
նայն զՏէր Թորոս արեղայն, և զայլ աշխարհական
եղբայրսն իմ զԴանիէլին, զԱկազարն, զԱստուածա-
ստորն, զՅարութիւն, զԷլիկողայան, զՊողոսն, Ջոհ-
րայն, զԷմիքընէն, զԱրշայէն, Ջոհնսն և զայլ ա-
մենայն արեան մեծաւորս մար և զընդամենս, զկն-
դանիս և զմանցուցեալս, ինչեսօք և զԱստուած ո-
ղորմին աստաշիք միով Հայր մկալալի: Եւ նա որ ա-
ռատն ի ի տուր քարեաց զմեղ իշուպաց և մեղ ի-
շիքեղեցի տաճարակ պաղօնեաց՝ զերկնից արա-
յութիւնց և զանպատ տրախութիւնց: Ընդ ձեւ և ինձ
մասն իցի Աստուածատուր տնարման ... և անորոց
քանանայիս գծողի տար ամն:

ՀԵՐԱՏԱՎԵՐԱՎՈՐԹԻՒՆԵՐԸ

Թ. 3ա.— Սոյն գրեալ Առաքաւանք պատկանում է
Կալկաթայի Հայր Ա. Կաղաբայի Եկեղեցուն:

Թ. 7ա.— Կալկաթայի Հայր Ա. Կաղաբայի և Եկե-
ղեցի Աճ 618:

Թ. 7բ.— Յամի Տեառն 1689 (նաև թ.թ. 92բ,
191բ և 218բ):

Թ. 286բ.— Թիւի Փղէշից 1689:

Թ. 289բ.— 1118+551=1669:

1917—1669=258:

№ 254

ՏՈՒՆԱՅԻՆՑ

Թեթերը՝ 187:—Պրակները՝ 15, յուրաքանչյուր
12-ական թերթից, ի քաջ ապալ ԺԿ 14 և ԺԸ՝ 17
թերթից են: Մեծությունը՝ 5,8×14×4,8 սմ: Կու-
թը՝ դղման և խումացած հաստ ու քարակ մազա-
ղաք, որ շատ հազմանաք ժ—ԿԱ դարերից է: Ամ-
բողջ ձեռագիրը պալիմեստ է, կտրված լինելով մի
ճախորդ ամենի մին ձեռագրի թերթերի ներքին մա-
սից: Շատ թերթերում, մազաղաքի ամբողջ երկայն-
քին, ճախալոյման կողմը, հատակ կնդրով երևում
է ճախորդ ձեռագրի վերջից տողի գրության մի մա-
սը, ինչպես օրինակի համար թ.թ. 27ա—34բ, 150ա—
186բ, որտեղ հատուկեմտ քառեր միայն կարդացվում
են: Իսկ թ. 38ա-ում և թ. 31բ-ում որոշակի երևում են
ճախարդ ձեռագրից ընջված ներքակաւ տողը:—Կազ-
մը՝ կաշի, որի վրա մշտնով մի քանի փոքրիկ դար-
դեր են նկարված: Բոլորի մի մասը արվել է Կազ-
մի կոնակում կա երկաթյա մի փոքրիկ օղակ, հա-
վանաբար ձեռագիրը մի տեղից կտրելու նպատա-
կով: Տոմացույցը կապված է վերեւից, փոխանակ տո-
մարկանի ճնամ ձեռագրի ճախալոյման կողմից, ո-
րով տվյալ թերթը կարդացվելուց հետո շուտ է տըր-
վում զկապ վրեւ, փոխանակ դուրի ճախ:—Պահպա-
նակները՝ սկսվում երկու թերթ, իսկ վերջում էլ կա

թերք ավելի հին մազադաթ, որի գրությունը նման վրով է ավելի կազարյան Անեատարանի տառերին, որով շատ հավանաբար թ դարից է:—**Վիճակը**՝ շատ լավ:—**Գրությունը**՝ միաստուն:—**Նատարակ**՝ խոշոր:—**Տողերը**՝ ձեռագրի սկզբում 18, իսկ վերջում 20:—**Գծումները**՝ ճշգրտով:—**Գիրք**՝ բոլորակ:—**Ձարդա-գրությունը**՝ ձեռագիրն ունի բավականին գեղեցիկ դուր-դազարություն, որտեղ սպասարդված են տոմասարակ կարծրի և կապույտ գույները: Ձեռագիրն ունի մի հատ կիսախորան (թ. 3ա), երեք հատ գլխադարձ թ.թ. 3ա, 80ա և 147ա), մի հատ մարդագլխի վարդագիր (թ. 160ր), երկուական հատ խաչ և ծա-զիկ, բազմաթիվ լուսանցադարձեր, թռչուններ, վար-դազարեր, թռչնազարեր: Ձեռագրի մնացյալ գլխատառե-րը գրված են կարծր գույնով, իսկ բոլոր Լեւրում քաղված են լուսանցի երկու գծեր, ձախից և աջից, կարծր թանաքով:—**Գրիչը**՝ Անեզանուս արեղա:—**Պատկերատուն**՝ անհայտ:—**Մաղկողը**՝ սոճախոտ:—**Ժամանակը**՝ 1484 թ.:—**Վայրը**՝ Բողացքարու վանք:—**Մանրագրություն**՝ Խայր (կառի) Ձեռագրատունն ավելի է աստացել սույն արձեցարդ ձեռագիրը ԱՄԱ-ից: Կիտ-բուխտարանի Միքայել և Ալեկի Արքեպիսկոպոս ամուսին-ների կողմից, Վեհափառ Հայրապետի միջոցով:

ԲՈՒՍԱՆԱԿԱՆԻԹՅՈՒՆ

Ք.թ. 2թ.—7թ.—Տոմարացի:
Ք.թ. 80ա—147թ.—17դիդիներ և աղաթքներ (այս քառնի թ.թ. 80ա—134ա-ում օգտագործված են հա-կական հին խալիկը):
Ք.թ. 148թ.—165թ.—Տոմար:
(տրվում է գլխավոր գլուխների վերնագրերը):
Ք. 147ա.—Ջլրկնեմ ամառը այսպես արա:
Ջլկնեմ ամառը այսպես արա:
Ք. 151թ.—Առաջատարը բարեկենդան այսպես ա-րա:
Ք. 153ա.—Առաջ լրումն դատաց այսպես արա:
Ք. 154ա.—Յաղագս անշարժ եղանակաց տաճից:
Համտառ:
Ք. 165ա.—Տարեմուտ ամենայն ազգաց:
Իսկ մեծ հայի վերադարձն զամենայն ազգաց վե-րադիր այսպես արա:
Ք. 165թ.—Լրումն ամենայն ազգաց այսպես արա:
Ք. 166ա.—Յաղագս որ քննութեան տուր:
Յաղագս տարյոց թե որչափ:
Ք. 168ա.—Յաղագս շրջանաց:
Ք. 168թ.—Յաղագս դարոց ժամանակ:
Ք. 168թ.—Պատմն տոմար հոռոմ:
Ջուգատարութիւն (թ. 170ա) հայոց ընդ հոռոմց այսպես արա:
Ք. 174ա.—Առաջատարը բարեկենդան այսպես արա:
Ք. 175ա.—Առաջ լրումն դատիկ այսպես արա:
Ք. 175թ.—Յաղագս անշարժ եղանակաց և տա-հից:
Ք. 176ա.—Յորժամ ըստ յունաց տոմարմութեան:
Ք. 177թ.—Գիր փիլիսոփայական այսպես արա:
Ք. 179ա.—Առաջատար ամենայն ազգաց արապիս այսպ:

Ք. 178թ.—Յաղագս մեծ յարակալից:
Ք. 179ա.—Յաղագս միջ(ի)ց յարակալից:
Ք. 180ա.—Յաղագս մեկնութեան տոմարիս հոռո-մից:
Ք. 184ա.—Յաղագս խոյն ժամանակաց:
(Տոմարի տույն բանձում կան երեք հատ աղա-սակներ—թ.թ. 148թ, 154թ և 168թ և երեք հատ Լլ շրջանակներ—թ.թ. 182թ, 193ա և 193թ—Պայկական տոմարի, տոմարի, հոռոմական տոմարի, Ջատիկ և այլն մասին):

ՀԻՇԱՍԱԿԱՆԱԿԱՆԻԹՅՈՒՆ

Ք. 33թ. Գրչի անունը տրվում է սյունագիր ծառ-կազրով:—
Ա շ ի գ ա ի ա ն ո ս ի ի 2 և ո
է ք ի 4 ս. և Աստուած զ(ն)կ յիշ. ամեն:
Ք. 134ա.—Ջանպիտան գրիչս Անգամոսս յիշա
ի Տէր և Աստուած զնկ յիշ:
Ք. 145թ. Ջանպիտան գրիչս Անգամոսս աղաչեմ յիշի ի Տէր և յիշող յիշեալ (ի)քի ի Տէր, ամեն:
Ք. 184ա.— Ով եղբայր վասն բուրակին մի մեղա-դրիլ դի մեղ էր և դժուարագիր:
Ք. 185թ.—Յիշատակարան գրաց:
(Փ)առք ու արհմոթիցն Հար անճին և Կազգի Որդու միմն, և փառակից Հոգոյ Տորին յատկառեմ և զուգապատ(թ. 186ա) ի կից անճանց, և միո քնու-թեան և աստուածութեան Հօր և Որդու և Հոգոյն սրբոյ, յօրտեանց ամեն: Արդ գրեցաւ տալեացոյցս և կիսատուրս ի թվականիս հա(յ)ոց մեծաց ԶԼՐ (1481 թ.), ի վանքս Բողացքարս ընթ հովանեալ կեանաբար Սուրբ Նշանի, և Քրիստոսի սուրբ բնե-ոսն և այլ բազմութիւն սրբոց որ աստ կան:
Արդ գրեցաւ տալեացորդութեան սուրբ ուխտիս Կրի-զար Նախկապահն, ձեռաւ(ք) յազանեղ և պիտա-կանուն Անգամոսս անճան(ք) միայն և գործով լու-նայն արեղայի: Արդ յերես անգեալ աղաչեմ զամե-նեսանդ, հայոց և Լորայրք, յիշեցք ի սուրբ և մաք-րափայլ (թ. 188թ) աղաթս ձեր զհայրն իմ զՆո-կեան և զվայ(ք)ն իմ զՄարթայ, և հարազատ եղ-բայ(ք)ն իմ զՈրհնանդն, Արամեան, Իբրիմոսն, Յովաննէան և յրիւրքն իմ:
Ով ընթերցող սուրբ բանանայ վասն աղաչանց և խշորանց գրոց խաղտնտիս և Բ ազք բուն տա-մարիս հոռոմի և Խայի թողութիւն արարեք, զի կար մեր այս չափս էր և ոչ տեղի: Արհմեալ է Աստուած, ամեն, Եղիդի Եղիցի):

ՀԻՇԱՍԱԿԱՆԱԿԱՆԻԹՅՈՒՆ

Ք. 1ա.—Ի յարկն որ քեզի պիտի:
Ի յարկն որ քեզի պիտի:
Ք. 2ա.—Մքանկ Անգիս Արքեպիսկոպ.
84 Winona Highland Park, Detroit, Mich.:
Ք. 56թ.—Անգիսկոպի և Փոտիմոսի:
Ք. 57ա.—Անգիսկոպի և Փոտիմոսի:
Ք. 81թ.—Վկա, Շոր, արա, կլաց:
Ք. 82ա.—Վերսեփ Կլայկոյն:
Ք. 88ա.—Եւ եղեք Եակոսի:
Ք. 89թ.—Եւ Բասիլիսկոպի (թ. 89ա) քանանայն որ Անապիայ կառարու:

Թ. 74բ.—Որ լուսն գնատուծող, իշատակ թրիստուս:

Թ. 72բ.—Դիշխատակ:

Թ. 142բ.—Հատուտ Աստուած:

Թ. 187բ.—(Կա 18 տող որի մի մասը անընթեղ մեկն է.):

...Քրիստոս Աստուած մեր ...խառնովան, մինչև ...սուրբն ...ասեմք ...դուրս ողորմութ'ան և ...դերմերեալ ...փառաց ...մեզ զգրուս ...քով:

№ 255

ԿՈՆՆԱԿ

Թերթերը և **Մեծությունը** 48×372 սմ. 'Երբեք' ողորկ, հաստ, սպիտակ բուրդ, տեղ-տեղ դեղնած: **Կազմը** կոնդակի սկզբում շուրջ 145 սմ. երկայնքով սպիտակ շոր է կազմված հետևից: **Վիճակը** քավա-րար, սակայն տեղ-տեղ պատռած, և սկզբից պակասավոր (ճակարի վերնի մասը պակասում է): **Գրա-րությունը** միասյուն: **Ցուղերը** կոնդակը 187, իսկ ճեր-քիվի ստանձավորը 32 (երեք պլուսակի վրա է դր-ված): **Գծումները** ճնշումով: **Գիրը** ճողգիր: **Հարդարությունը** սույն արժեքավոր ձեռագիր կոն-դակն ունի ճարտական գեղեցիկ կոմպոզիցիա, որ բռնում է կոնդակի հատկանշական մի հատվածը, 38,7 սմ. լայնքով և 183 սմ. երկայնքով: Սկզբում ճկարված են առաջադնշում ու ավտարամիջները, ապա երկնքից իջնող Աստված և հինգ հրեշտակներ: Հետո հերթա-կանությունը ճկարված են ձախի՜ն՝ Մարիամ Աստվա-ծածին, իսկ աջի՜ն՝ Գաբրիել հրեշտակապետ, Որբե-վում երեք գմբեթանի տաճարը, դանգակատնով. և-րեք զանգերով և երեք խաչերով, տաճարի դռանը կանգնած է վանահայրը. տաճարի երկու կողմերին կանգնած են երկու սրբեր, ձախի՜նը, աղամարտ, ձեռ-քին ունի գառնուկ և խաչ, իսկ աջի՜նը՝ կին, ձեռքի՜ ունի տապանակ և բուրբառ: Տաճարի ներքևում կա տարեալը իր ճառագայթներով, որի կենտրոնում, 4 սմ. տրամագծով, կա Գալսե վանքի կնիքը: Արե-գակի երկու կողմերում կան երկու հրեշտակներ ու-րորք բռնած են արեգակը:

'Երբեքում ճկարված Լ 18 հոգիանոց հոգևորական-ների մի խումբ: Ձախի՜ն նստել է մեկը, որի բռնած գրքի վրա գրված է «Երկիրը», իսկ կողքերին կանգ-նած են հինգ հոգևորականներ, որոնց ունեն մեկական գիրք իրենց ձեռքին: Գրքերի վրա գրված են հետևյալ աճյունները՝ «Շողիշ», 'Ներսէս, 'Ներսէս, Մարգիս և Մովսէս»: Մնացյալ 12 հոգևորականները գիրք չու-նեն: Երկու 'Ներսէսները միայն խոյր ունեն գլուխին իսկ գրքերից բացի, մեկական Եպիսկոպոսական գու-վալան ձեռքերին, իսկ մնացյալ 16 հոգևորական-ները չկաղար ունեն գլուխին և ձեռքերին էլ մեկա-կան վարդապետական գավազան:

Սույն կոմպոզիցիայի ներքևում ճկարված է հետե-յալը. — ձախի՜ն նստած է Եպիսկոպոսը, որ վարդա-պետական գավազանը հաճճում է իր առջևում ձեռքառած վարդապետին: Կողքին կանգնած են եր-կու վարդապետներ, որոնք ձեռքներում ունեն մեկա-կան գիրք, երկու դպիւններ՝ որոնք բռնած են մեկա-կան երկար մոմ, և փողովառ աճող մի վարդապետ: Ինչիսկապատի հետևում երևում է փողովորդը:

'Երբեքիցյալ ճկարի ներքևում էլ ճկարված են յար-դեր, ծաղիկներ, 5 կանթղներ, սույն վերևում կա մի փոքր կնիք, 2,2 սմ. տրամագծով, որ ներկայեց-նում է Հակոբ վարդապետի կնիքը: Կանթղների եր-կու կողմերում կա մեկական աշտանակ, ձախի՜նը 7-ական մոմանոց, իսկ աջի՜նը՝ 3-ական մոմանոց: Արանից ներքև կա մի տող գրված շատ սիրույն մեծ թույնագրերով: Մյուս ձախակողմյան անկյունում ճկար-ված է մի հրեշտակ, ծաղիկներ և գարգեր, իսկ վե-րեվում էլ մի թասի մեջ Հովհաննես Մկրտչի կտրած գլուխը: Ամբողջ այս երկար ճկարի երկարությամբ ձախի՜ն և աջի՜ն կա մեկական յուսանք, 2—2,5 սմ. լայնությամբ, ներկայացնելով վարդապոյն ծաղիկներ և կանաչ տրեմեր: Կոնդակի ներքևի մասը, գրու-թյան բաժինը, երկու կողմից ունի մեկական (տ-սուկների գին, վարդապոյն, որի լայնքն է 1,5 սմ.: **Գրիչը**՝ անմայտ: **Պատկիստունը**՝ Հակոբ վարդա-պետ Պոլսեցի: **Մաղիդը**՝ անմայտ: **Ժամանակը**՝ 1800 թ.: **Վարք**՝ Մշու սուրբ կարապետ վանք (Գրսեա վանք): **Խաճարություն**՝ սույն կոնդակը ստացված է 66թ. Մայր Աթոռի միաբան տ. Մեսրոպ վարդապետ Պալանից, 1863 թ. Նոյեմբեր ամսին: Դա ձեռք է բերվել հաջովից:

ԲՈՒԱՆԴԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

(Հակոբ վարդապետ Պոլսեցու վկայության թույլով (կոնդակը) և օրհնության գիրք Ստեփաննոս վար-դապետի ծայրագույնության աստիճան տալու առ-թիվ):

...Եւ ի սմանէ ընկալաւ Յակոբ վարդապետ շա-մախեցի՝ որ եղև կաթողիկոս ի տարւ Էջմիածին: Եւ նա ետ գալս զառաքան իշխանութեան Տեառն Զա-քարիայ վարդապետի հաղղվանցոյ՝ որ եղև հոգա-կար Պատրիարք մինչև Պօղոս, և ի ճմանէ ընկա-լայ ևս Յակոբ ապարդին վարդապետս պղծեցի՝ և ոչ թէ միայն գալս ևնք, այլ զամենայն աստիճանս կարգի և սպասատրութեան Նկեղեցող, սկսեալ ի կղերիկատեմէ անտի մինչև ի յայտատրութեան: Եւ յետ ամենայնի ըստ կանոնի և սահմանադրու-թեան նախնեաց՝ ընկալայ զայս աստիճան ծայրա-պոյն վարդապետութեան որ կոչեցեալն է յառաջնոց Էկէսիստիական գառնակաւ: Իսկ ըստ տնօրինելոյ բարեկնորի կամաց Տեառն և յաջողելոյ, և բազմա-գումար Սիւննոդական խորհրդով ազգիս մերոյ բարեկամքս իշխանապետաց Պօղոս՝ և հաճու-թեամբ նոյն ճնդիկն իմոյ Արքայան Պատրիարք Հայրն, որոյ փոխառն կոնտական և Արքունական րարձրագոյն Պարաք Յերուսալան, ի հԱՄԻԿ (1784 թ.) թույլց՝ կայացուլ անկածու և սպասատր Մշու Սրբոյ Կարապետի գերադնաշ Արտուս, միանգա-մայն և Առաջնորդ Արտու մեծի մայրաքաղաքին: ...Եւ ղեպ եղև մեզ զայ ի յաջակութիւն Կարնոյ շա-ղաքի բարեկամայն և փողովորդցն, յայնս արտաք ի նոյն քաղաքէ, Թէրպի ուսում Խարսիրտու որդի Նէ-սիպ անաւակալ, ի քաղաքական հասակին աստալ գաշխարք և թողեալ զմամաւոր հնօրսն իւր՝ Եկն առ մեզ ի յորդեգորիւթիւն, որ և աստիպ առ մեզ բե-րաք ի Սուրբ Արտուս, կրթելով զնա ի պարկեշտ

վարս և ի հաճախ քարս, վարժելով յընթերցման հատուկանքին գրոց՝ հիմ և նոր կտակարանաց, և յետ այնր ըստ ըզմանաց արտի իրոց՝ նստա լշորնային աստիճան դպրութեան, և հետաքարս դաստիճան ստրկատագրութեան անուսանելիչելով զես Աստիճանն, և ապա ձեռնադրեցի զես ի կարգ կրօնատարական քառանկարութեան վեղարտա պերճացուցի զես: Են յետ անցման ուսուրց՝ շնորհեցար նմա զպրնային աստիճան մասնաւոր գաւազանի, և կացուցաց զինքն յուսարար Սրբոյ Ասորպակտի յուսանարար: Գերել-մանին և Սրբոյ Տաճարով և այլ Սրբաթանաց և Սուրբ Մատանց և Սուրբ Մատարանաց: Են ի յանգանել միջոցի ին՝ ըստ նախասահման տնօրինմանն հատուիով, ի հազար երկերիւր քառանկարոցի և իմ-նորոցի (1500 թ.) թուոց տուածիս մերոց և յամ-նանց հովտեմերի ի յաւար շարաթու ի որաշա-փառ տուին Սրբոց Հրեշտակապետաց Գարբիլի և Միքայելի և ամենայն երկնային զօրաց, յերեկոյեան պատմ, ի մէջ մեծի Ինկեղեցոյս առաջի Սրբոյ Աս-րապակտի յուսացնելով Գերեզմանի, և Աթանազի-նայ Սուրբ Հայրապետի մասուր շիրմի, ի ներկայութեան զասուր Եպիսկոպոսաց և վարդապետաց և քո-յոր սպասաւորաց և պաշտօնէից և մանկանց Սրբոյ Եկեղեցոյ, և մեծաամբաս ոմանց Պոլսեցի իշխա-նաց ի յուխտ եկելոց, ըստ վկայութեան անձին իրոց և ամենայն ժողովորեան, ձեռնադրեցար զկողմնին որդին իմ զԱստիճանու վարդապետին շնորհելով ամա-րտանակին աստիճան մայրագունի Կլեպիսաստիա-կան զաւարանի վարդապետութեան, ի վերայ չորից աստիճանաց մասնաւոր վարդապետութեան:

.....Ի վերստ իսկ՝ յերկնից ցոյեալ
Հօրէն յուսոյ՝ ձիրք բարեւորեալ,
Սրպէս ասէ՝ զազաբն բնութեալ
Քիճմսիսն՝ հատուածաբարեալ:

Յորմէ յուսոյ՝ յոս ծառայեալ,
Իսան և Որդին՝ հառազայալ,
Յաշխարհ իջեալ՝ և մարմնացեալ,
Գրկեալ ըլմեզ՝ առ ինքն անեալ:

Որ դառալեալս՝ իր ձեռնադրեալ,
Իշխանութիւն՝ նոցա տրեալ,
Եւ հրամանալ՝ յորացուցեալ,
Ինչ տիեկերսն՝ քարոյ յղեալ:

Հոգոյս Սրբոյ՝ շնորհի լցեալ,
Ենազ աշխարհի այնք ժամանեալ,
Ձխաւար մեղաց՝ բաց փարատեալ,
Են հաւատով՝ յուսաւորեալ:

Անթի աշակերտս յստացեալ,
Են ըզնոսա՝ ձեռնադրեալ,
(Ե)՝ իշխանութեանք՝ պերճացուցեալ,
(Ե)՝ ի նոցանէ՝ յայս անանցեալ:

Ներ յարունեալ՝ կանաք ցոյեալ,
Իսաւ առ դաս՝ շառաիլոյեալ,
Ի նոցանէ՝ իսկ ծառայեալ,
Առ ուսատուն մոր ժամանեալ:

Նորին շաղէ՝ առ այս ծաղեալ,
Են անանցմամբ՝ առ այս շողեալ,
Են ջարարեալ՝ Հայր մոր հասեալ,
Որ Պատրիարք՝ Պօպայ կոչեալ:

Ի նմանէ՝ առ բնկալեալ,
Ձմեռ զառազան՝ շնորհաւորեալ,
Յակոբ յարգի՝ ռաքունն ընտրեալ,
Որ Պատրիարք՝ Պօպայ կոչեալ:

* *

Սուրբ Ավորդոյ՝ յկրօն եկեալ,
Վերախաւար՝ արժանացեալ,
Ձմեռն յարգի՝ ռաքունն ընտրեալ,
Վարժեալ զնոսա՝ և կարգ շնորհեալ:

Ի ի նոցունց՝ մինչ առ կոչեալ,
Ստեփաննոս՝ Պետ անուանեալ,
Որ յատիճանս՝ վերանեալ,
Ի նախկերոյն՝ մինչ ցայս հանեալ:

Նոյն զառազան՝ և սա առեալ,
Յոր Հոգեւոր՝ Հօրէն բնկալեալ,
Մեծապետէ՝ վերոյնջեալ,
Արթիպապան՝ ձեռնոց շնորհեալ:

Որ քննութեան՝ արդ ժամանեալ,
Ինչ ձանթիցս՝ սորին եղեալ,
Ինչ սա եղբայր՝ մոր պանծացեալ,
Իշխանութեանք՝ մայրագունեալ:

Տանն Աստուծոյ՝ եղև տրեկեալ,
Իրև ձիթեցի՝ պարարտացեալ,
Են որպէս ջափ՝ յուսափայլեալ,
Ներսիս Հոգոյս՝ յուսազարդեալ:

Արդ՝ Տէրոյ մոր՝ Փրկիչն որդեալ,
Որ ի մեզ է միշտ զըջացեալ,
Նոյն իր հօրս՝ Ազովն խնամեալ,
Են ի կործան՝ իմանացեալ:

Պետոյս անա՝ յայս աշխատեալ,
Չվկայական՝ շարազըրեալ,
Են զսոյն սակա՝ քան չափեալ,
Ոնորհաւորման՝ բնաչ ձօնեալ:

Ե իրապէից՝ իմն զամարեալ,
Իայց վերկերիւր իրն՝ յարտաքս հանեալ,
Են ետ երբեակ՝ ի ներս մոռեալ,
Պետոսան ամիսն՝ յուսանաւորեալ:

* *

Սիրով տնկչի նոյն փափաք,
Տեճեալք եղիւր ի սր պարփաք,

Լողեր ի սէր կարգի համակ.
Փափաք պարփակ համակ միակ:

Արփուլ նման ոսկեայ սպաս.
Նման ոսկուոյ նաքստ վակաս,
Ոսկեայ մարտո յարգող սարաս.
Սպաս վակաս սարաս ի դաս:

Վկայ առմանոյ րամեայ դասուր.
Նկամեալ րամեայ խմբեայ պարույ.
Վամեայ խմբեայ պետաց Ռանուր.
Վասուր պարուր Ռանուր զարուր:

Կող եւ պիտակս եմ լոյժ տրփուլ.
Պիտակս եմ լոյժ յետնեայ քաղծուլ,
Իմ լոյժ տրփուլ Տը և պարծուլ
Տրփուլ քաղծուլ պարծուլ պանծուլ:

• •

Էւ տրուողին շնորհաց Տեառն մերոյ Յիսուսի

Քրիստոսի. փառք պատիւ և գոհութիւն յափտեանս
յափտեմք, ամեն:

ՀԻՇՆՏԻՆԱԿԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

(Կլակա վանքի կնիքը. 4 սմ. տրամագծով. որի
կենտրոնում նկարված է Հիսուսի մկրտությունը Հով-
հանու Կարապետի կողմից: Կողքին կանգնած է
Ռեշտակը, իսկ Հիսուսի գլխին էլ աղափնին է իջ-
նուած: Սև կնիքի շուրջ քաղցր գրված է Ռետկալը).
Կնիքու Սուրբ Կարապետի գերեւմանին է. որ ի
Վլակա վանքն է:

(Հալոյր վարդապետի կնիքը. 2,2 սմ. տրամա-
գծով. որի կենտրոնում նկարված է Հիսուս: Ուս կնի-
քի շուրջ քաղցր գրված է Ռետկալը).

Յիսուսի Քրիստոսի հառայ Յակոբ վարդապետ է:

(Հիսուսի պիւի երկու կողմերը գրված է). Յս. Ջս.:
(Հիսուսի ձաքում եղած զրքի վրա գրված է).

Յս լս:

